

DOKUMENTACJA KOŃCOWA PROJEKTU

„Razem dla pogranicza
Dolny Śląsk – Saksonia”

Autor:
Robert Knippschild

Wrocław i Drezno, 2014 r.

Data opracowania
Wrzesień 2014 r.

Tłumaczenie:
Agata Dittrich, Agnieszka Gryz-Männig, Grzegorz Załoga

Spis treści

1. Projekt „Razem dla pogranicza” – geneza, koncepcja, ewaluacja	5
1.1. Sytuacja wyjściowa i cele projektu	5
1.2. Koncepcja projektu i proces komunikacji.	12
1.3. Konferencje w ramach projektu i inne działania promocyjne	15
1.4. Ewaluacja i rekomendacje	25
2. Praca merytoryczna na rzecz regionu – proces komunikacji w pięciu grupach roboczych	41
2.1. Grupa Robocza nr 1 „Rewitalizacja miast”	41
2.2. Grupa Robocza nr 2 „Rewitalizacja obszarów powydobywczych węglu brunatnego, krajobrazy pokopalniane (łącznie z obszarami parkowymi)”	47
2.3. Grupa Robocza nr 3 „Rozwój obszarów wiejskich”	54
2.4. Grupa Robocza nr 4 „Komunikacja i transport”	61
2.5. Grupa Robocza nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia”	69
3. Uczący się urzędnicy – praktyka, nauka języka, seminaria dotyczące znajomości kraju i komunikacji międzykulturowej	77
3.1. Praktyki w Saksonii i na Dolnym Śląsku	77
3.2. Kursy językowe	79
3.3. Seminaria na temat znajomości kraju i komunikacji międzykultu- rowej wraz z wizytą studyjną	81
Dane kontaktowe wszystkich osób uczestniczących w projekcie	84

Niniejsza dokumentacja powstała w ramach projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”, dalej zwanego projektem „Razem dla pogranicza”. Partnerem wiodącym jest Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, a partnerem Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Sam projekt oraz jego dokumentacja zostały dofinansowane ze środków Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska – Saksonia 2007–2013.

Publikacja służy dokumentacji przebiegu projektu oraz jego wyników. Jej bardziej ogólnym celem jest ponadto wyznaczenie kierunków przyszłej strategicznej współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią w obszarach tematycznych eksperckich grup roboczych wyłonionych w trakcie trwania projektu.

Rozdział 1 został poświęcony przedstawieniu sytuacji wyjściowej projektu „Razem dla pogranicza”, jego celów, leżącej u jego podstaw koncepcji, przebiegu procesu komunikacji oraz akcji informacyjno-promocyjnych. Następnie poddano analizie i ocenie wyniki projektu oraz sformułowano zalecenia dotyczące działań na rzecz przyszłej współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią. Rozdział 2 zawiera opis procesu komunikacji w pięciu grupach roboczych oraz analizę osiągniętych wyników. Wreszcie rozdział 3 dotyczy wymiany praktykantów, kursów językowych oraz seminariów w zakresie krajoznawstwa i wyjazdów studyjnych, które odbyły się w ramach projektu.

Projekt „Razem dla pogranicza” – geneza, koncepcja, ewaluacja

1.1. Sytuacja wyjściowa i cele projektu

Dlaczego projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”?

Celem projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” jest pogłębienie i umocnienie współpracy transgranicznej pomiędzy administracją Wolnego Kraju Związkowego Saksonii oraz jednostkami samorządowymi Województwa Dolnośląskiego. Regiony te na długości ok. 100 km łączy wspólna granica. W ostatnich latach zniesiono wiele barier granicznych, powstało też wiele transgranicznych inicjatyw, stowarzyszeń i projektów. Intensywną współpracę w tym obszarze prowadzi również administracja na różnych szczeblach.

Niemniej jednak obecne i przyszłe wyzwania na saksońsko-dolnośląskim pograniczu pozostają ogromne. Nowe tendencje demograficzne domagają się nowych rozwiązań w zakresie realizacji zadania publicznego, jakim jest zapewnienie wszystkim odpowiednich warunków bytowych oraz utrzymanie wysokiej jakości życia. Nowe możliwości, jakie daje wspólny rynek pracy, muszą zostać wykorzystane z myślą o rozwoju regionalnej gospodarki i potencjału lokalnej siły roboczej. Ochrona klimatu w regionie i dostosowanie się do zmian klimatycznych wymagają w regionach przygranicznych wdrożenia wspólnych rozwiązań.

Wobec takich wyzwań intensywna i stała współpraca administracji po obu stronach granicy staje się nieodzowna. Jednak wciąż w wielu zakresach brakuje jeszcze platform do ciągłej transgranicznej komunikacji i współpracy, które nadal – pomimo usunięcia fizycznych barier – napotykać na liczne przeszkody.

Ilustracja 1: Europejskie miasto Görlitz/Zgorzelec

(Źródło: Peter Radke)

Agenda terytorialna Unii Europejskiej 2020 stwierdza, że utrudnienia w integracji prowadzą do niewykorzystania w pełnym zakresie kulturalnych, gospodarczych i ekologicznych zasobów pogranicza, co z kolei grozi spotęgowaniem negatywnych skutków wynikających z położenia tych terenów na obrzeżach państw. Do poprawy globalnej konkurencyjności i lepszego wykorzystania specyficznych potencjałów regionów transgranicznych niezbędna jest rzeczowa, polityczna koordynacja pomiędzy poszczególnymi krajami. Z tego względu ministrowie właściwi do spraw zagospodarowania przestrzennego w Unii Europejskiej wspierają inicjatywę władz państwowych przyczyniające się do stworzenia długoterminowych transgranicznych strategii terytorialnych¹.

¹ Agenda terytorialna Unii Europejskiej 2020; zgodnie z porozumieniem zawartym na nieformalnym spotkaniu ministrów właściwych do spraw zagospodarowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego 19 maja 2011 r. w Gödöllő, Węgry.

Jak wygląda współpraca pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią

Województwo Dolnośląskie (utworzone w 1999 roku) i Wolny Kraj Związkowy Saksonia łączy wieloletnia współpraca. W celu jej zacieśnienia saksoński prezes Rady Ministrów oraz marszałek województwa w 1999 roku, a w 2000 roku wojewoda podpisali „Wspólne oświadczenie” o współpracy. Od tego czasu Saksońsko-Dolnośląska Grupa Robocza, składająca się z przedstawicieli niemal wszystkich saksońskich ministerstw i ich odpowiedników z Urzędu Marszałkowskiego i Wojewódzkiego, spotyka się na regularnych posiedzeniach koordynowanych przez Saksońską Kancelarię Stanu i Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego. Ponadto w wielu zakresach obradują specjalistyczne gremia, takie jak Saksońsko-Dolnośląsko-Lubuska Grupa Robocza ds. Rozwoju Przestrzennego, której spotkania odbywają się nieprzerwanie od 2005 roku i są koordynowane przez Regionalny Związek Planistyczny Górne Łużyce-Dolny Śląsk. W tych grupach – oprócz stałej wymiany doświadczeń w zakresie aktualnych zagadnień dotyczących rozwoju przestrzennego – konsultowane są przyszłe zamierzenia oraz przedsięwzięcia, w szczególności w obszarach działań wywierających skutki transgraniczne.

Ilustracja 2: Logo z okazji jubileuszu 10-lecia partnerstwa regionalnego Saksonia–Dolny Śląsk obchodzonego w 2009 roku

(Źródło: Saksońska Kancelaria Stanu)

W dniu 1 grudnia 2009 roku oba regiony obchodziły 10-lecie partnerstwa regionalnego Saksonia–Dolny Śląsk. Spojrzenie na dotychczasowe osiągnięcia dało asumpt do dalszego zacieśnienia współpracy pomiędzy Wolnym Krajem Związkowym Saksonią a Województwem Dolnośląskim, zmierzającej do optymalnego wykorzystania szans wynikających z centralnego położenia pogranicza w Europie Środkowej. Tego samego dnia premier Saksonii Stanisław Tillich oraz marszałek Województwa Dolnośląskiego Marek Łapiński i wojewoda Rafał Jurkowlaniec podpisali komunikat „Saksonia i Dolny Śląsk 2020 – perspektywy

Ilustracja 3: Uroczystości 10-lecia partnerstwa regionalnego Saksonia–Dolny Śląsk w 2009 roku

(Źródło: Saksońska Kancelaria Stanu)

współpracy transgranicznej”, w którym jako wspólne wyzwania wymieniono globalizację, bezpieczeństwo energetyczne, zmiany klimatyczne oraz rozwój demograficzny.

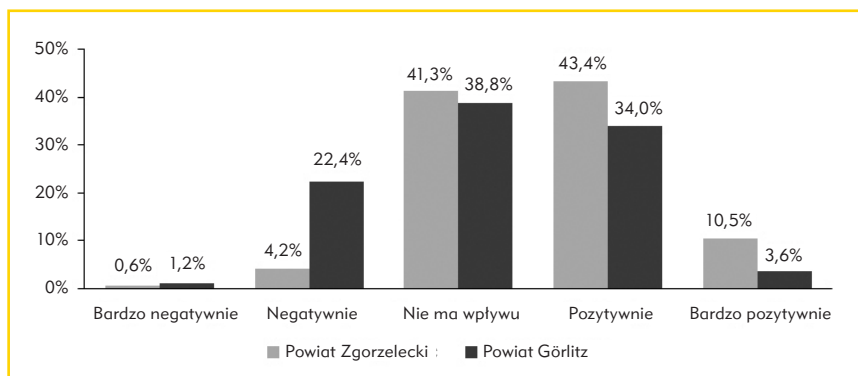
Intensywna współpraca prowadzona jest także na poziomie lokalnym. Obok licznych partnerstw miast i gmin swoją pozycję ugruntował też istniejący od 1991 roku Euroregion Neiße-Nisa-Nysa – pierwszy euroregion przy granicy polsko-niemieckiej. Powiat Görlitz (Landkreis Görlitz) oraz powiat zgorzelecki, podobnie jak i inne powiaty pogranicza, od wielu lat pielęgnują współpracę. Ponadto w 2012 roku we Wrocławiu otwarto Biuro Łącznikowe Wolnego Kraju Związkowego Saksonii, którego zadania to prezentacja Saksonii w regionie po polskiej stronie granicy, pośredniczenie w nawiązywaniu nowych kontaktów, wspieranie pracy administracji oraz współpracy gospodarczej. Podczas planowanej konferencji kończącej projekt „Razem dla pogranicza” 2 października 2014 roku w Jeleniej Górze obchodzona będzie 15. rocznica podjęcia współpracy przez Wolny Kraj Związkowy Saksonię i Województwo Dolnośląskie.

Europejski proces integracji

Warunki ramowe do pogłębionej współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią są dziś tak korzystne jak nigdy dotąd. Zwłaszcza w ostatnich latach proces otwarcia granic pomiędzy Polską a Niemcami nabrał znacznego tempa

dzięki przystąpieniu Polski do UE w maju 2004 roku, do strefy Schengen w grudniu 2007 roku i związanej z tym likwidacji kontroli granicznych oraz dzięki obowiązującej od maja 2011 roku swobodzie przepływu pracowników.

Mieszkańcy regionu w znacznym stopniu pozytywnie postrzegają fakt, że te tereny należą do pogranicza. W ramach badania dotyczącego jakości życia na saksońsko-dolnośląskim obszarze przygranicznym, przeprowadzonego w 2013 roku, ponad 50% respondentów z powiatu zgorzeleckiego oraz ponad 35% respondentów z powiatu Görlitz wskazało, że bliskość granicy ma pozytywny lub bardzo pozytywny wpływ na jakość ich życia².

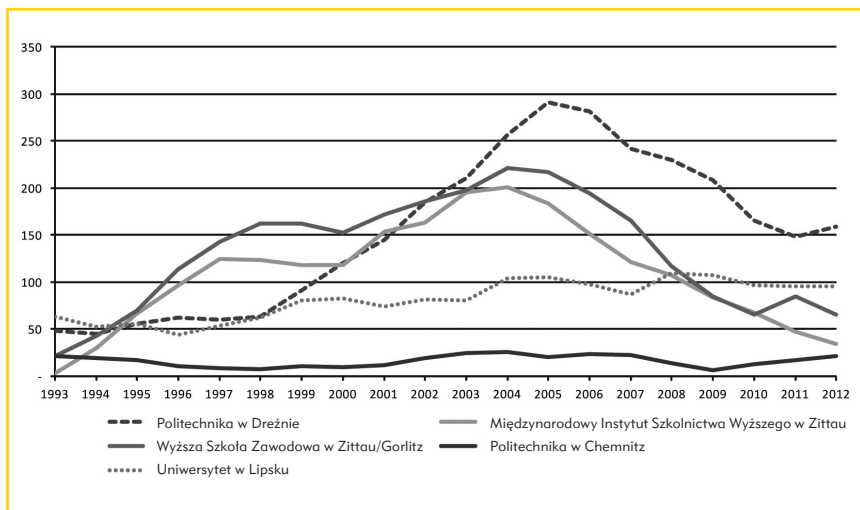

Ilustracja 4: Odpowiedzi na pytanie: „Jak bliskość granicy wpływa na życie mieszkańców?”

(Źródło: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu i Uniwersytet Techniczny w Dreźnie, 2014)

Okazuje się zarazem, że ten proces integracji nie dokonuje się automatycznie. Saksońsko-dolnośląskie pogranicze nadal cechuje się niską intensywnością transgranicznych powiązań w zakresie przepływu ludzi i towarów. Przykładowo udział obywateli polskich wśród ogółu zatrudnionych podlegających w Saksonii obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu w 2012 roku wyniósł zaledwie ok. 1%. Proces otwierania granic nie zawsze idzie w parze z powstawaniem ściślejszych więzi, co obrazują chociażby liczby polskich studentów w saksońskich szkołach wyższych.

² Tadeusz Borys, Robert Knippschild (red.), *Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego*, Jelenia Góra 2014, s. 48.

Ilustracja 5: Studenci saksońskich szkół wyższych, którzy uprawnienia do podjęcia studiów nabyli w Polsce

(Źródło: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu i Uniwersytet Techniczny w Dreźnie, 2014. Źródło danych: Krajowy Urząd Statystyczny w Saksonii, 2013)

Wyzwania

Pomimo stopniowego zanikania w ostatnich latach fizycznych barier granicznych nadal istnieją prawne, administracyjne oraz językowe przeszkody stojące na drodze do nawiązywania ściślejszej współpracy. Bardziej niż kiedykolwiek wcześniej transgraniczną współpracę utrudniają odmienne systemy prawne i administracyjne. Problemem pozostaje też bariera językowa, choć można zaobserwować coraz lepszą znajomość języka sąsiada w administracji po obu stronach granicy.

Ze względu na brak kompatybilności pomiędzy strukturami administracyjnymi w Saksonii i na Dolnym Śląsku wiele transgranicznych kontaktów opiera się na więziach osobistych. Pomimo stabilnych struktur administracyjnych i politycznych w sytuacji nowego (a wynikającego z ich kadencyjności) obsadzenia stanowisk powstaje zagrożenie utraty tych kontaktów. Przeszkodę dla ukształtowania transgranicznych struktur stanowią również reformy administracyjne, należy tu choćby wspomnieć reformę administracyjną powiatów po saksońskiej stronie przeprowadzoną w 2008 roku.

W wielu zakresach nadal nie wykształciły się platformy umożliwiające prowadzenie stałej komunikacji i konsultacji. Istniejące struktury – jak chociażby

Euroregion Neiße-Nisa-Nysa z biurami i euroregionalnymi grupami eksperckimi – jak dotąd tylko w ograniczonym stopniu pełni funkcję takiej platformy. Nierzadko wymiana doświadczeń i prowadzenie konsultacji polegają na ograniczonej czasowo współpracy w formie projektów, po których zakończeniu istnieje groźba utraty zgromadzonej wiedzy, wypracowanego zaufania i nawiązanych kontaktów.

Bardziej stabilne i niezawodne struktury współpracy są niezbędne tam, gdzie w wyjątkowych sytuacjach konieczne jest podjęcie szybkiej i skutecznej interwencji, przykładowo w zakresie zarządzania kryzysowego na szczeblu lokalnym. O tym, że nie zawsze tak się dzieje, świadczy chociażby powódź na Nysie Łużyckiej w 2010 roku.

Europejska Współpraca Terytorialna

Europejska Współpraca Terytorialna w ramach europejskiej polityki regionalnej stanowi istotne wsparcie w procesie przezwyciężania barier granicznych i zacieśniania współpracy w europejskich obszarach granicznych. Okres wsparcia 2007–2013 był pierwszym, w którym w pełnym zakresie mogły uczestniczyć podmioty z polskiego obszaru przygranicznego. Po raz pierwszy kwalifikowane były wyłącznie projekty wspólne. W ramach programu współpracy INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020 nadal będzie kładziony szczególny nacisk na współpracę transgraniczną. Wymaga to intensywniejszych konsultacji oraz strategicznego ukierunkowania współpracy transgranicznej pomiędzy Saksonią a Dolnym Śląskiem. Istnieje szansa, że dzięki wspólnemu wyznaczeniu priorytetów uda się zarówno zrealizować własne projekty strategiczne, jak i zdobyć zewnętrznych partnerów wiodących do realizacji projektów, którym rząd Wolnego Kraju Związkowego Saksonii oraz Samorząd Województwa Dolnośląskiego przypisują strategiczne znaczenie.

Cele projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”

Właśnie z tych powodów, które wymieniono powyżej, celem projektu „Razem dla pogranicza” jest kontynuacja i zacieśnienie współpracy transgranicznej. Wieloletnia dobra współpraca pomiędzy rządem Kraju Związkowego Saksonii a samorządem Województwa Dolnośląskiego powinna zostać wykorzystana i zintensyfikowana, aby udało się sprostać nowym wyzwaniom oraz solidnie przygotować na nadchodzący okres finansowania ze środków UE 2014–2020.

W tym zakresie miała się dokonać intensyfikacja **wymiany wiedzy**. Przedmiotem tej wymiany były struktury administracyjne oraz kompetencje w obszarach tematycznych wyłonionych grup roboczych, wyznaczenie **wspólnych**

priorytetów dla rozwoju saksońsko-dolnośląskiego pogranicza oraz przyszła współpraca i przygotowanie **strategicznych projektów współpracy**. Równie ważne było podniesienie **kwalifikacji pracowników administracji w zakresie współpracy transgranicznej**.

Dalszymi celami projektu były wymiana doświadczeń z innymi regionami granicznymi w Europie zmierzająca do pozyskania dobrych wzorców dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia oraz stworzenie – w ramach konferencji – wewnątrzregionalnych powiązań podmiotów współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią.

1.2. Koncepcja projektu i proces komunikacji

Partnerem wiodącym projektu „Razem dla pogranicza” jest Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego. Za kierownictwo i koordynację projektu odpowiada Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego. Partnerem jest Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, które przed przystąpieniem do realizacji projektu sfinansowało jego przygotowanie oraz złożenie wniosku o dofinansowanie, za co odpowiedzialne było zewnętrzne biuro doradztwa. Podmiotem odpowiedzialnym za koordynację projektu po saksońskiej stronie jest Wydział ds. Europejskiego Zagospodarowania Przestrzennego, Rozwoju Regionalnego w Wydziale Rozwoju Kraju Związkowego, Miernictwa i Sportu. Za koordynację projektu odpowiadają w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego Angelika Serwin – koordynator projektu, oraz Ewa Król – koordynator finansowy (wcześniej funkcję koordynatora projektu pełniły Joanna Jeż i Alicja Przepiórska, a funkcję koordynatora finansowego Anna Mykowska). W Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych funkcję koordynatora pełni Maria Diersch. Czas trwania projektu przewidziano na okres od 1 stycznia 2012 do 31 grudnia 2014 roku.

Utworzona na samym początku Grupa Sterująca gwarantowała wspólne i nieprzerwane kierownictwo projektu. W skład Grupy Sterującej wchodziły osoby koordynujące projekt w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego oraz w Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, jak również dalsi przedstawiciele obu tych instytucji, Sekretariatu Projektu po stronie niemieckiej, Biura Projektu po stronie polskiej, opiekun naukowy oraz liderzy grup roboczych. Na posiedzeniach Grupy Sterującej podejmowane są najważniejsze decyzje, ponadto służą one wymianie informacji pomiędzy grupami roboczymi. Grupa Sterująca obraduje regularnie dwa razy w roku, na przemian po polskiej i po niemieckiej stronie.

Istotę projektu stanowi **transgraniczny proces komunikacji w pięciu eksperckich grupach roboczych**. Tematami grup roboczych były:

1. Rewitalizacja miast;
2. Rewitalizacja obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazów pokopalnianych (łącznie z obszarami parkowymi);
3. Rozwój obszarów wiejskich;
4. Komunikacja i transport;
5. Polityka rynku pracy i demografia.

Każda z pięciu grup roboczych odbyła cztery wielodniowe spotkania warsztatowe, na przemian po dolnośląskiej i saksońskiej stronie. Na Dolnym Śląsku zorganizowano warsztaty dwudniowe, w Saksonii trzy- lub czterodniowe. Każda z grup roboczych uczestniczyła ponadto w całodniowej wizycie studyjnej po dolnośląskiej i saksońskiej stronie granicy, której celem było ukazanie wyzwań w specjalistycznych obszarach tematycznych lub pokazanie modelowych rozwiązań.

Proces komunikacji w grupach roboczych miał służyć zapoznaniu się ekspertów z obu krajów, wymianie informacji na temat aktualnych wyzwań i przyszłych możliwości rozwoju, identyfikacji wspólnych priorytetów i wypracowaniu idei projektu. Ponadto warsztaty miały być platformą ukierunkowanej wymiany wiedzy dotyczącej struktur administracyjnych oraz kompetencji i procedur administracyjnych. W ramach czterech rund warsztatowych zaplanowano następujące zakresy zadań:

Pierwsza runda warsztatowa: zapoznanie się uczestników grupy roboczej; wymiana informacji na temat aktualnych wyzwań i przyszłych możliwości rozwoju oraz konieczności podjęcia wspólnych działań;

Druga runda warsztatowa: wymiana informacji dotyczących struktur administracyjnych, kompetencji i procedur administracyjnych;

Trzecia runda warsztatowa: identyfikacja wspólnych priorytetów, poszukiwanie wspólnych pomysłów przyszłych projektów;

Czwarta runda warsztatowa: wypracowanie wspólnych pomysłów na kolejne projekty oraz przyszłych przedsięwzięć.

Ponadto w poszczególnych grupach roboczych należało elastycznie podejść do stanu wiedzy oraz dotychczasowych doświadczeń wyniesionych ze współpracy transgranicznej, co miało umożliwić zindywidualizowane postępowanie w obrębie danej grupy roboczej.

Pod koniec drugiej rundy warsztatowej, wiosną 2013 roku, okazało się, że tworzenie koncepcji nowego programu współpracy INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020 ulegnie znacznemu opóźnieniu. Tym samym przed naszym projektem otworzyła się możliwość wywarcia silniejszego wpływu na programowanie. Dlatego też w trakcie trzeciego spotkania Grupy Sterującej w maju 2013 roku z inicjatywy partnera wiodącego postanowiono, że trzecia runda warsztatowa

zostanie w większym stopniu poświęcona znalezieniu wspólnych pomysłów projektowych oraz opracowaniu szkiców projektów. Każda grupa robocza przez cały czas trwania projektu miała do dyspozycji środki finansowe na zlecenie zewnętrznym podmiotom przygotowania studiów lub ekspertyz służących stworzeniu merytorycznych podwalin pracy poszczególnych grup roboczych.

Tłumaczenia ustne podczas każdego z dziesięciu spotkań warsztatowych zostały w całości zlecone biuram tłumaczeniowym po dolnośląskiej i saksońskiej stronie. Dzięki zaangażowaniu tylko dwóch tłumaczy, którzy jedynie wyjątkowo musieli zostać zastąpieni przez inną osobę, zagwarantowano ciągłość procesu komunikacji. Dodatkowe wsparcie w tym zakresie uzyskano, angażując opiekuna naukowego, do którego zadań należały:

- wspieranie partnerów projektu w planowaniu procesu komunikacji oraz liderów grup w prowadzeniu warsztatów;
- obserwacja i ewaluacja procesu komunikacji przez uczestnictwo w warsztatach wszystkich grup roboczych;
- strukturyzacja roboczych wyników uzyskanych podczas warsztatów;
- dokumentacja i analiza wyników warsztatów;
- zapewnienie wymiany informacji pomiędzy grupami roboczymi;
- uczestnictwo w spotkaniach Grupy Sterującej oraz składanie sprawozdań ze spotkań warsztatowych grup roboczych;
- opracowanie broszury dotyczącej struktury administracyjnej oraz kompetencji decyzyjnych w Saksonii i na Dolnym Śląsku;
- wsparcie partnerów projektu w zakresie merytorycznego przygotowania trzech konferencji, w szczególności wymiany doświadczeń z innymi europejskimi regionami granicznymi;
- upowszechnianie wyników projektu poprzez uczestnictwo w konferencjach na temat regionów przygranicznych oraz publikacje naukowe, a także
- przygotowanie dokumentacji końcowej.

Jako wsparcie dla saksońskiego partnera w zarządzaniu projektem i środkami finansowymi po saksońskiej stronie został powołany Sekretariat Projektu. Prowadzenie Sekretariatu zlecono spółce core-consult GmbH & Co KG. Do zadań Sekretariatu Projektu należą: zarządzanie projektem, zarządzanie finansami, jak również udział w działaniach promocyjnych. W ramach zarządzania projektem zewnętrzny Sekretariat Projektu tworzy koncepcję działań, przygotowuje i koordynuje przedsięwzięcia oraz w nich uczestniczy, a także dokumentuje wyniki partnerów projektu. W szczególności obejmuje to sprawozdawczość, planowanie finansowe oraz kontrolę wydatków. Ponadto do jego zadań należy m.in. organizacyjne wsparcie współpracy transgranicznej w grupach roboczych. Na Dolnym Śląsku zadania analogiczne do wykonywanych przez Sekretariat Projektu oraz całościowe zarządzanie i nadzór nad realizacją projektu są prowadzone przez

czteroosobowy zespół projektowy (koordynatora projektu, koordynatora finansowego i dwie osoby wspierające realizację działań).

W ramach projektu organizowane są m.in. praktyki, kursy językowe oraz seminaria służące doskonaleniu kompetencji niezbędnych do efektywnej współpracy wśród pracowników administracji. Przewidziane były maksymalnie czterotygodniowe praktyki w jednostkach administracyjnych Wolnego Kraju Związkowego Saksonii lub Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego. Praktykanci mieli być rekrutowani z grup roboczych. Dla pracowników saksońskiej administracji przygotowano dodatkowo intensywne kursy języka polskiego w trybie wieczorowym lub zaocznym oraz seminaria i szkolenia poświęcone komunikacji interkulturalnej połączone z wyjazdem studyjnym na Dolny Śląsk³.

1.3. Konferencje w ramach projektu i inne działania promocyjne

Konferencja inauguracyjna projekt⁴

W dniu 24 października 2012 roku w Zamku Kliczków odbyła się konferencja inauguracyjna projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”, której temat przewodni brzmiał: „Razem dla regionu, razem dla Europy – wyzwania dla Dolnego Śląska i Saksonii”. Konferencję otworzyli: dr Jerzy Tutaj, członek Zarządu Województwa Dolnośląskiego, dr Michael Wilhelm, sekretarz Stanu Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, oraz Piotr Roman, prezydent Euroregionu Neißة-Nisa-Nysa. W dalszej części omówiono tematy dotyczące roli programów transgranicznych w kształtowaniu polityki regionalnej Unii Europejskiej. Najważniejszym tematem konferencji był jednak projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”. Omówione zostały zakładane cele projektu, jego działania, jak również przedstawiono wyniki pierwszej rundy warsztatowej pięciu tematycznych grup roboczych oraz różnice w strukturach administracji w Polsce i w Niemczech. Na zakończenie odbyła się dyskusja pt. „Doświadczenia i perspektywy współpracy transgranicznej w odniesieniu do pogranicza dolnośląsko-saksońskiego”, którą moderował Bartłomiej Ostrowski, dyrektor Wydziału Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

³ Patrz rozdział 3.

⁴ Na podstawie tekstu Marii Diersch, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Ilustracja 6: Konferencja inauguracyjna projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”, 24 października 2012 r., Zamek Kliczków, dr Jerzy Tutaj, członek Zarządu Województwa Dolnośląskiego

(Źródło: UMWD)

Ilustracja 7: Konferencja inauguracyjna projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”, 24 października 2012 r., Zamek Kliczków, dr Michael Wilhelm, sekretarz stanu Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

(Źródło: UMWD)

Konferencja spotkała się z dużym zainteresowaniem. Wzięło w niej udział ok. 150 gości z Polski i z Niemiec, wśród których byli m.in. przedstawiciele samorządowych jednostek terytorialnych z obszaru pogranicza, pracownicy naukowcy wyższych uczelni i instytucji naukowych, radni Województwa Dolnośląskiego oraz posłowie z saksońskiego Landtagu. W konferencji uczestniczyli ponadto przedstawiciele innych projektów i instytucji.

Międzynarodowa konferencja⁵

W dniu 10 października 2013 roku w ramach projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” odbyła się w Kulturbrauerei Görlitz międzynarodowa konferencja pt. „Granice łączą – granice dzielą. Transgraniczna współpraca na europejskich pograniczach – Szanse i granice”. W konferencji zorganizowanej przez Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych udział wzięło prawie 300 osób, w tym połowa uczestników pochodziła z Polski, a połowa z Niemiec. Jej głównym tematem były doświadczenia w transgranicznej współpracy na obszarach europejskich terenów przygranicznych oraz koncepcje poprawy kooperacji wzdłuż granicy saksońsko-dolnośląskiej. Ponadto podczas konferencji poruszano zagadnienie komunikacji interkulturalnej oraz rozmawiano o doświadczeniach przedstawicieli miast i gmin w zakresie współpracy transgranicznej. Podczas wykładów zostały zaprezentowane przykłady dobrej współpracy funkcjonującej na innych europejskich pograniczach oraz przyszłość unijnego finansowania w zakresie transgranicznych kooperacji.

W wykładzie otwierającym konferencję polski autor i naukowiec dr Krzysztof Wojciechowski omówił różnice w mentalności pojawiające się podczas polsko-niemieckiej współpracy oraz możliwości ich prawidłowego interpretowania, jak i konstruktywnego rozwiązywania problemów z tego zakresu. Mimo iż Polacy i Niemcy należą do zachodniego kręgu kulturowego, to widoczne są u nich duże różnice w procesie komunikacji.

Dotychczasową dobrze funkcjonującą praktyczną współpracę między rządem Wolnego Kraju Związkowego Saksonii i Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego zaprezentował dr Robert Knippschild, pełniący funkcję opiekuna naukowego saksońsko-dolnośląskiego procesu współpracy w ramach pięciu grup roboczych funkcjonujących w projekcie „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”.

Wykłady prezydenta i ministra Niemieckojęzycznej Wspólnoty Belgii Karla-Heinza Lambertza, dyrektora Regionalnego Związku Mittlerer Oberrhein dr. Gerda

⁵ Na podstawie tekstu Marii Diersch, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Ilustracja 8: Konferencja międzynarodowa „Granice dzielą – granice łączą. Transgraniczna współpraca na europejskich pograniczach – Szanse i granice”, 10 października 2013 r., Kulturbrauerei Görlitz

(Źródło: SMI)

Ilustracja 9: Karl-Heinz Lambertz, prezydent i minister Niemieckojęzycznej Wspólnoty Belgii, prezydent Stowarzyszenia Europejskich Regionów Granicznych – AGEG, konferencja międzynarodowa „Granice dzielą – granice łączą. Transgraniczna współpraca na europejskich pograniczach – Szanse i granice”, 10 października 2013 r., Kulturbrauerei Görlitz

(Źródło: SMI)

Hagera oraz pracowników Słubicko-Frankfurckiego Centrum Kooperacji dr Joanny Pyrgiel i Sörena Bollmanna pokazały, że dobra już na tym etapie współpraca dolnośląsko-saksońska mogłaby w przyszłości być jeszcze bardziej zacieśniona i jeszcze lepiej funkcjonować. Propozycje przykładów kooperacji tego rodzaju z innych europejskich obszarów przygranicznych i możliwości ich implementacji w swoich regionach omówili wspólnie nadburmistrz miasta Löbau Dietmar Buchholz oraz prezydent Bolesławca Piotr Roman. W swoich wystąpieniach podkreślili oni, że na płaszczyźnie lokalnej największe znaczenie mają praktyczne wyniki współpracy, które są odczuwalne przez społeczeństwo codziennie i na każdym kroku. Właśnie takie formy kooperacji są jednym z celów nowej fazy unijnego programowania, co podkreślał w swoim referacie przedstawiciel Komisji Europejskiej Guus Muijzers. Głównym punktem nowej unijnej fazy programowania jest stworzenie i utrzymanie konkurencyjnych miejsc pracy w przyszłości.

Ilustracja 10: Guus Muijzers, Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej, konferencja międzynarodowa „Granice dzielą – granice łączą. Transgraniczna współpraca na europejskich pograniczach – Szanse i granice”, 10 października 2013 r., Kulturbrauerei Görlitz

(Źródło: SMI)

Konferencja kończąca projekt

Konferencja kończąca projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” odbędzie się 2 października 2014 roku w Filharmonii Dolnośląskiej w Jeleniej Górze, gdzie zostanie on zaprezentowany jako dobry przykład współpracy Dolnego

Śląska i Saksonii, realizowanej już od 15 lat. Po powitaniu gości przez przedstawicieli samorządu Województwa Dolnośląskiego oraz Wolnego Kraju Związkowego Saksonii zaplanowany jest wykład otwierający konferencję, który poprowadzi polski publicysta i ekspert od relacji polsko-niemieckich Adam Krzemiński. Następnie w trakcie panelu dyskusyjnego i krótkich prezentacji zostaną przedstawione sukcesy projektu „Razem dla Pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” oraz wyniki prac powołanych przy projekcie tematycznych grup roboczych.

Działania promocyjne

W ramach projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” były prowadzone intensywne działania promocyjne. Z tego też względu w niniejszym opracowaniu zostaną zaprezentowane tylko najważniejsze z nich. Główne informacje na temat projektu publikowano od samego początku jego trwania na stronach internetowych partnerów. W trakcie realizacji została uruchomiona dwujęzyczna strona projektowa⁶. Ponadto w wielu mediach były publikowane szczegółowe informacje przy okazji wyróżnienia projektu w „Konkursie na modelowe projekty współpracy polsko-niemieckiej”, który został zorganizowany przez Federalne Ministerstwo Komunikacji, Budownictwa i Rozwoju Miast Republiki Federalnej Niemiec (BMVBS)⁷ we współpracy z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego Rzeczypospolitej Polskiej⁸. Również w lokalnej prasie regularnie ukazywały się artykuły mówiące szczegółowo o realizacji projektu.

Projekt był prezentowany zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, m.in. w trakcie następujących wydarzeń:

- XXXII posiedzenia Komitetu ds. Współpracy Międzyregionalnej Polsko-Niemieckiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej, 11 i 12 kwietnia 2013 r., Kołobrzeg (prezentacja prowadzona przez Marię Diersch);
- spotkania w Regionalnym Biurze Łącznikowym Dolnego Śląska dotyczącego międzynarodowego produktu turystycznego z partnerami reprezentującymi instytucje kulturalne i turystykę (z Cypru, Andaluzji, Brukseli, Wielkiej Brytanii, Malty), które miało miejsce 14 czerwca 2013 r. w Brukseli (prezentacja prowadzona przez Pawła Kuranta);

⁶ www.razemdlapogranicza.pl (polska wersja) lub www.gemeinsamfuerdengrenzraum.de (wersja niemiecka).

⁷ Aktualna nazwa: Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI) / Federalne Ministerstwo ds. Komunikacji i Infrastruktury Cyfrowej Republiki Federalnej Niemiec.

⁸ Aktualna nazwa: Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

Ilustracja 11: Polska wersja strony internetowej projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”

(Źródło: UMWD, SMI)

- spotkania Zespołu Roboczego Województw ds. EWT, które odbyło się 25 czerwca 2013 r. w Lublinie (prezentacja prowadzona przez przedstawicieli UMWD);
- konferencji „Współpraca transgraniczna z niemieckim udziałem – Wymiana doświadczeń 2013”, 12–13 września 2013 r., Berlin (prezentacja prowadzona przez Marię Diersch);

- spotkania Saksońsko-Dolnośląskiej Grupy Roboczej, 10–11 grudnia 2013 r., Brunów (prezentacja prowadzona przez przedstawicieli UMWD);
- prezentacji wyników projektu na spotkaniu Euroregionu Nysa w Świerzawie 4 lutego 2014 r. (prezentacja prowadzona przez przedstawicieli UMWD);
- posiedzenia Eurergionu Neiße-Nisa-Nysa, 26 marca 2014 r., Zittau (prezentacja prowadzona przez Marię Diersch).

Ponadto informacje dotyczące zarówno całego projektu, jak i jego poszczególnych zakresów tematycznych były publikowane w postaci artykułów w różnych gazetach.

Podręcznik struktur i kompetencji administracyjnych

Jednym z celów projektu była wymiana informacji na temat struktur administracyjnych, zakresów ich działań oraz odpowiedzialności na Dolnym Śląsku oraz w Saksonii w odniesieniu do obszarów tematycznych grup roboczych. Z tego właśnie względu w ramach projektu powstał *Podręcznik struktur i kompetencji administracyjnych*. W pierwszej części tej publikacji w krótkiej formie została opisana struktura państwowa i administracyjna w Polsce i w Niemczech, a także centralne strategie planowania przestrzennego Wolnego Kraju Związkowego Saksonii oraz Województwa Dolnośląskiego. W drugiej części w sposób przeglądowy zaprezentowano struktury administracyjne i ich kompetencje w zakresie tematów, którymi zajmowało się pięć projektowych grup roboczych. Zadania poszczególnych instytucji urzędowych w odniesieniu do konkretnych tematów były konsultowane i zostały uzupełnione przez polskich oraz niemieckich przedstawicieli stosownych urzędów.

Wystawa Pogranicze z lotu ptaka

W trakcie konferencji „Granice łączą – granice dzielą. Transgraniczna współpraca na europejskich pograniczach – Szanse i granice” zaprezentowana została wystawa *Pogranicze z lotu ptaka*, której zadaniem jest wzbudzenie zainteresowania obszarem pogranicza. Wykorzystane do jej stworzenia zdjęcia pochodzą od polskich oraz niemieckich fotografów i od gmin z terenu pogranicza. Autorem większości z nich jest znany fotograf Peter Radke z Hoyerswerdy. Na zdjęciach lotniczych granica nie jest widoczna. Fotografie przedstawiają zróżnicowany krajobraz z pięknymi miejscowościami po obu stronach granicy. Wystawa prezentuje także głębokie przeobrażenia krajobrazu, powstałe w wyniku funkcjonowania odkrywek węgla brunatnego, oraz szanse, jakie wynikają z przeprowadzenia rewitalizacji obszarów pokopalnianych. Koncepcja wystawy *Pogranicze z lotu ptaka* powstała w 2013 roku w Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Ilustracja 12: Prezentacja wystawy *Pogranicze z lotu ptaka* podczas międzynarodowej konferencji, 10 października 2013 r., Görlitz

(Źródło: SMI)

Ilustracja 13: Prezentacja wystawy *Pogranicze z lotu ptaka* podczas międzynarodowej konferencji, 10 października 2013 r., Görlitz

(Źródło: SMI)

Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w 2014 roku udostępniało swoją wystawę fotografii innym instytucjom na okres do czterech tygodni. W lutym 2014 roku wystawa pojawiła się w Międzynarodowym Centrum Ceramiki w Bolesławcu. W marcu można ją było oglądać w Starostwie Powiatowym w Görlitz. Potem do 5 maja 2014 roku gościła w Miejskim Domu Kultury w Zgorzelcu. Następnie została pokazana w Ratuszu w Jeleniej Górze (od 5 maja 2014 r. do końca miesiąca), w zamku Książ (czerwiec 2014 r.) oraz w siedzibie Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego (lipiec 2014 r.). Ponadto zaplanowane są kolejne prezentacje wystawy podczas Interkulturalnego Tygodnia w Bautzen (22–30.09.2014 r.) oraz podczas Małych Transgranicznych Targów Rolniczych w Löbau (31.10–2.11.2014 r.).

Ilustracja 14: Prezentacja wystawy *Pogranicze z lotu ptaka* w siedzibie Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, lipiec 2014 r.

(Źródło: SMI)

1.4. Ewaluacja i rekomendacje

W tym rozdziale projekt „Razem dla pogranicza” zostanie poddany ocenie oraz sformułowane zostaną wytyczne dla przyszłej współpracy. Ocena dotyczy osiągnięcia celów projektu, odniesionych sukcesów oraz procesu komunikacji ogółem we wszystkich pięciu grupach roboczych. Szczegółowe wyniki uzyskane w poszczególnych grupach roboczych zostaną omówione w rozdziale 2. W podsumowaniu znajdują się zalecenia dotyczące działań w zakresie dalszej współpracy pomiędzy uczestniczącymi partnerami z Dolnego Śląska i Saksonii, na przykład w ramach kolejnego, możliwego projektu.

Zarówno ewaluacja, jak i sformułowanie rekomendacji następują po zakończeniu procesu komunikacji w grupach roboczych, jednak przed zakończeniem projektu. W kontekście transgranicznym oraz w procesach administracyjnych skutki nierzadko następują ze znacznym opóźnieniem⁹, a zatem w chwili obecnej nie jest możliwe wskazanie wszystkich końcowych efektów projektu.

Osiągnięcie celów projektu

Celami projektu były kontynuacja i zacieśnienie współpracy transgranicznej, w szczególności pod względem przygotowania okresu wsparcia ze środków UE 2014–2020, oraz intensyfikacja wymiany informacji w obszarach tematycznych grup roboczych. Zmierzano tutaj do wyznaczenia wspólnych priorytetów dla rozwoju saksońsko-dolnośląskiego pogranicza i zasad przyszłej współpracy, a także opracowania strategicznych projektów tej współpracy. Równie ważnym zadaniem było podniesienie kwalifikacji w zakresie współpracy transgranicznej wśród pracowników administracji. Dalszym celem projektu była wymiana z innymi regionami granicznymi w Europie zmierzająca do pozyskania dobrych wzorców dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia oraz (w ramach konferencji projektowych) stworzenie wewnątrzregionalnych powiązań podmiotów.

Proces komunikacji w pięciu grupach roboczych, a także konferencje projektowe pozwoliły na kontynuację i intensyfikację transgranicznej współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią. W chwili obecnej nie można z całą pewnością powiedzieć, czy udało się osiągnąć trwałość i stabilność konsultacji eksperckich. Trzeba wszakże stwierdzić, że w grupach roboczych oraz podgrupach tematycznych już wcześniej utrzymywano kontakty przy okazji transgranicznych konsultacji lub dzięki prywatnym znajomościom. Fakt ten korzystnie wpływał

⁹ Robert Knippschild, *Współpraca transgraniczna: kształtowanie i zarządzanie procesami współpracy w planowaniu przestrzennym na pograniczu polsko-czesko-niemieckim*, Drezno 2008, s. 220 i n.

na procesy komunikacji w grupach roboczych, a pozwala też przypuszczać, że i w przyszłości nadal będą przeprowadzane wzajemne konsultacje. Wkład projektu w stałą współpracę transgraniczną pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią należy ocenić jako znaczny, gdyż tylko ciągle procesy zapewniają oczekiwane korzyści dla działalności administracji, kiedy to podjęte uzgodnienia zostaną wdrożone lub znajdą odzwierciedlenie w strategiach, planach i przedsięwzięciach po obu stronach granicy.

Ilustracja 15: Grupa Robocza nr 3 „Rozwój obszarów wiejskich” podczas wizyty na wieży widokowej w pobliżu Jeziora Berzdorfskiego

Kolejnym sukcesem projektu jest opracowanie wspólnych priorytetów działań w każdej z pięciu grup roboczych. Poparte konkretnymi projektami wiodącymi, mogą one w znacznej mierze przyczynić się do wdrożenia przyszłego programu współpracy INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020, bardziej ukierunkowanego pod względem strategicznych wytycznych Wolnego Kraju Związkowego Saksonii oraz Województwa Dolnośląskiego. Już w czasie trwania projektu udało się wprowadzić priorytety wypracowane w grupach roboczych i potencjalne projekty wiodące do procesu opracowania Programu Współpracy INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020. Dzięki zaangażowaniu osób odpowiedzialnych za projekt z Dolnego Śląska i Saksonii niektóre jego aspekty znalazły się w szkicu dokumentu

programu¹⁰. Ponadto intensywna merytoryczna wymiana oraz przeprowadzone badania i studia posłużyły do uproszczenia działań administracyjnych w odniesieniu do pogranicza i współpracy transgranicznej. Sprzyjały temu wymiana wiedzy w zakresie problemów, strategii czy propozycji rozwiązań po obu stronach granicy oraz powstałe studia i analizy, które miały się przyczynić do ustalenia potencjału działań transgranicznych bądź możliwości przenoszenia dobrych wzorców z innych regionów granicznych na pogranicze Dolny Śląsk – Saksonia.

Co więcej, intensywny proces komunikacji w grupach roboczych pozwolił na zbudowanie osobistego i instytucjonalnego zaufania pomiędzy ich uczestnikami, a tym samym na podniesienie kwalifikacji potrzebnych do współpracy transgranicznej wśród pracowników administracji. Przy budowaniu zaufania w sieciach transgranicznych dużą rolę odgrywają następujące czynniki: wspólne doświadczenia i powtarzane interakcje, ciągłość personalna, jakość komunikacji, przestrzenna bliskość, społeczny dystans i bliskość kulturowa, osobiste kontakty, jak również strony trzecie lub niezależny moderator¹¹. Wiele z tych czynników wystąpiło w trakcie realizacji projektu, dzięki czemu wskutek licznych interakcji w ramach warsztatów i wyjazdów studyjnych zostały nawiązane relacje wzajemnego zaufania pomiędzy uczestnikami. Szczególnie pomocne w tym zakresie okazały się wspólne kierownictwo grup roboczych oraz wspólnie podejmowane decyzje, jak chociażby dotyczące analiz, które należy zlecić. Do podniesienia kompetencji pracowników administracji w znacznym stopniu przyczyniło się ponadto żywe i obustronne zainteresowanie możliwością skorzystania z praktyk oraz uczestnictwem w seminariach z języka polskiego, krajoznawstwa czy komunikacji interkulturalnej. Seminaria oferowane były po saksońskiej stronie, gdyż to tam – szczególnie w zakresie kompetencji językowych – zapotrzebowanie na nie było większe. Instytucjonalne zaufanie mogło zostać zbudowane poprzez intensywną wymianę informacji na temat struktur administracyjnych, kompetencji i procedur administracyjnych w danej dziedzinie po obu stronach granicy, które zostały podsumowane w dwujęzycznej broszurze. Również praktyki przyczyniły się do zbudowania zaufania instytucjonalnego.

Dzięki międzynarodowej konferencji, która odbyła się w październiku 2013 roku, a także dzięki badaniom dotyczącym systemu kształcenia dualnego, mogło dojść do wymiany doświadczeń z innymi regionami granicznymi w Europie i do zgromadzenia dobrych wzorców dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia. Trzy

¹⁰ Koordynatorem Programu Współpracy INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020 jest Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹ Katrin Klein-Hitpass, Markus Liebenath, Robert Knippschild, *Zaufanie pomiędzy partnerami w transgranicznych sieciach współpracy. Doświadczenia z polsko-czesko-niemieckiego projektu ENLARGE – NET*, „disP” 2006, nr 1 (164), s. 67 i n.

konferencje projektowe zdecydowanie przyczyniły się również do stworzenia wewnątrzregionalnych powiązań podmiotów. Wydarzenia organizowane w ramach projektu spotkały się z wyjątkowo pozytywnym przyjęciem ze strony ich uczestników.

Podsumowując, można stwierdzić, że cele sformułowane na początku projektu były realistyczne i mogły zostać zrealizowane w pełnym zakresie. Warto podkreślić włączenie wspólnych tematów i projektów wiodących z pięciu eksperckich grup roboczych projektu do procesu przygotowywania programu INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020.

Wyróżnienie i ponadregionalne zainteresowanie

Projekt „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” należy do laureatów drugiej edycji Konkursu na modelowe projekty współpracy polsko-niemieckiej, organizowanego przez Federalne Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Rozwoju Miast we współpracy z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego Rzeczypospolitej Polskiej. Nagrodę w Federalnym Ministerstwie Transportu, Budownictwa i Rozwoju Miast 21 maja 2013 roku wręczyli sekretarz stanu Rainer Bomba oraz jego odpowiednik wiceminister Marceli Niezgoda. W imieniu Urzędu Marszałkowskiego nagrodę odebrał Marszałek Rafał Jurkowlaniec. Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych było reprezentowane przez kierownika Wydziału Rozwoju Kraju Związkowego, Miernictwa i Sportu dr. Franka Pfeila.

W uzasadnieniu jurorzy podkreślili, że projekt ten wzorcowo pokazuje, jak efektywnie mogą funkcjonować współpraca i komunikacja pomiędzy administracjami sąsiednich regionów w Europie. Ze szczególną pochwałą spotkało się zarówno główne przesłanie projektu, jak i wybór jego pięciu centralnych obszarów tematycznych, które trafnie odzwierciedlają najważniejsze problemy regionu. Koncepcja projektu została przygotowana w taki sposób, że pomimo swojej kompleksowości i dużej liczby partnerów projekt ten ma potencjał pozwalający na osiągnięcie konkretnej poprawy sytuacji w regionie przygranicznym. Przyczyniają się do tego zwłaszcza udział ekspertów we wszystkich grupach roboczych oraz włączenie do projektu gmin. Jurorzy ocenili projekt jako ciekawy przykład wykorzystania funduszy INTERREG i dostrzegli w nim potencjalny model dobrych praktyk dla transgranicznej współpracy administracji w innych regionach europejskich.

Projekt wzbudził zainteresowanie również w innych regionach granicznych. Zapytania nadsyłane z Meklemburgii-Pomorza Przedniego czy Brandenburgii, jak i zamiar powołania do życia podobnych inicjatyw podkreślają modelowy charakter projektu dla polsko-niemieckiego pogranicza i innych obszarów granicznych w Europie.

Ilustracja 16: Wręczenie nagród w Konkursie na modelowe projekty współpracy polsko-niemieckiej, 21.05.2013 r., Berlin

(Źródło: core consult)

Proces komunikacji

Rekomendacje odnośnie do procesu komunikacji w grupach roboczych są oparte na obserwacjach opiekuna naukowego projektu i autora niniejszej dokumentacji. Podstawą analizy jest uczestnictwo we wszystkich 20 spotkaniach warsztatowych eksperckich grup roboczych łącznie z wizytami studyjnymi oraz w spotkaniach Grupy Sterującej. Poniższa analiza kieruje się przyjętymi teoretycznie czynnikami warunkującymi powodzenie transgranicznej współpracy administracji w polsko-niemiecko-czeskim obszarze granicznym. Zaliczają się do nich:

- motywacja, cele i oczekiwania uczestniczących podmiotów i instytucji oraz zapotrzebowanie na współpracę i obszary tematyczne procesu współpracy;
- struktury administracyjne;
- doświadczenia we współpracy;
- języki i różnice kulturowe;
- dofinansowanie oraz zasoby finansowe;
- podmioty, kompetencje i zasoby osobowe, jak również
- kształt, kierownictwo, nadzór naukowy i moderacja procesu komunikacji¹².

¹² Robert Knippschild, *Współpraca transgraniczna...*, s. 107–124.

Z uwagi na wieloletnią i udaną współpracę pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią, w szczególności pomiędzy Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego a Saksońskim Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, w ramach różnorodnych europejskich projektów i transgranicznych gremiów, motywacja do pogłębienia współpracy była silna w obu instytucjach. W czasie trwania projektu okazało się, że choć we wstępnej fazie osiągnięto porozumienie w zakresie zasadniczych celów współpracy, to jednak obie strony mają pod pewnymi względami odmienne oczekiwania wobec projektu i jego wyników. Podczas gdy w Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych wymiana doświadczeń i określenie wspólnych priorytetów i pól działania były na pierwszym planie, po stronie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego dało się zaobserwować silniejsze skupienie uwagi na kolejnych projektach. Takie rozłożenie akcentów z pewnością tłumaczą wiodąca odpowiedzialność w zakresie przyszłego programu współpracy INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020 po stronie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej oraz zaangażowanie Urzędu Marszałkowskiego w zakresie kształtowania procesu programowania.

Ilustracja 17: Spotkanie warsztatowe

Tematy eksperckich grup roboczych były przedmiotem intensywnych ustaleń pomiędzy partnerami w fazie inicjacji projektu, dzięki czemu zagwarantowane zostały tematyczna relevancja i stosowne kompetencje w Urzędzie Marszałkowskim

Województwa Dolnośląskiego oraz w Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Pozytywnie należy ocenić zaangażowanie zewnętrznego biura doradztwa, które wspierało partnerów nie tylko przy składaniu wniosku, lecz również przy organizacyjnym i merytorycznym tworzeniu samej koncepcji projektu, co obejmowało dodatkowe przygotowawcze spotkania konsultacyjne. Podczas gdy obie partnerskie instytucje wyraźnie dostrzegały potrzebę intensywniejszej współpracy oraz miały jasne wyobrażenia w zakresie oczekiwań, celów i obszarów tematycznych, nie można tego samego bez zastrzeżeń odnieść do wszystkich grup roboczych. W trakcie pierwszego spotkania warsztatowego każdej grupy konieczne było ustalenie tematów, jakie mają być podjęte, zamierzonych celów oraz oczekiwanych wyników pracy. I tak wśród zadań Grupy Roboczej nr 5 „Rynek pracy i demografia” uczestnicy zawarli niezwykle szerokie spektrum tematyczne w zakresie polityki rynku pracy i demografii, sięgające od polityki zdrowotnej i edukacji aż do zagadnień polityki gospodarczej. W ramach procesu komunikacji w tej grupie roboczej konieczne okazało się zawężenie uwzględnianej problematyki. Natomiast w Grupie Roboczej nr 2, zajmującej się rewitalizacją obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazów pokopalnianych (łącznie z obszarami parkowymi), doszło do rozszerzenia tematycznego o czynne i przyszłe obszary wydobywania. Konieczność poczynienia dodatkowych ustaleń była uzależniona od odmiennego postępowania podczas tworzenia grup roboczych. Wyznaczenie członków danej grupy roboczej po stronie dolnośląskiej nastąpiło już na początku projektu, podczas gdy po stronie saksońskiej najpierw wyznaczono lidera i ewentualnie trzon zespołu, nie decydując o ostatecznym składzie grupy ani o jej tematycznym ukierunkowaniu.

Również w projekcie „Razem dla pogranicza” odmienne **struktury administracyjne** po obu stronach granicy w różnorodny sposób wywierały wpływ na proces komunikacji. Ogólnie trzeba stwierdzić, że zakres kompetencji Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych jest zdecydowanie mniejszy niż Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego. Dlatego po saksońskiej stronie często konieczne było włączanie do pracy przy projekcie innych ministerstw i innych wydziałów. Udało się to dzięki zaangażowaniu liderów i odpowiednich jednostek organizacyjnych. W obrębie poszczególnych grup roboczych także ujawniały się różne struktury administracyjne i obszary kompetencji. Wymiana w tym zakresie stała się przedmiotem aktywności grup roboczych, ale też stwierdzone różnice w wielu miejscach uwidoczniły problemy we współpracy. Na przykład w zakresie edukacji po niemieckiej stronie zasadnicze kompetencje umiejscowione są na płaszczyźnie kraju związkowego, natomiast po stronie polskiej podstawowe aspekty podlegają regulacji na płaszczyźnie narodowej, przy czym szczebel lokalny również odgrywa tutaj ważną rolę¹³.

¹³ Patrz „Broszura dotycząca struktury administracyjnej oraz kompetencji decyzyjnych”, przygotowana w ramach projektu.

Ilustracja 18: Wizyta studyjna

Pozytywny wpływ na proces komunikacji miało **doświadczenie we współpracy**, które cechowało nie tylko obu partnerów projektu, lecz w szczególności liderów oraz członków grup roboczych. We wszystkich pięciu grupach roboczych można było zaobserwować, że wielu ich uczestników już przed rozpoczęciem projektu zebrało doświadczenia w zakresie współpracy transgranicznej. Były to doświadczenia zdobyte przy okazji hospitacji i praktyk lub za sprawą uczestnictwa w transgranicznych gremiach, grupach roboczych i projektach. W większości grup roboczych pomiędzy poszczególnymi członkami istniały już osobiste i zawodowe kontakty. Ta okoliczność nie tylko ułatwiła pracę od strony merytorycznej, lecz także zdecydowanie uprościła prywatną komunikację między członkami poszczególnych grup.

Nie bez znaczenia była też znajomość języka kraju sąsiedniego. Już nieznaczną kompetencją językową skutkowało większym zaufaniem uczestników projektu i ułatwioną prywatną komunikacją. W ostatnich latach zwłaszcza po saksońskiej stronie można stwierdzić zwiększoną gotowość do nauki języka polskiego.

Równocześnie należy zauważyć, że znajomość języka niemieckiego po dolnośląskiej stronie jest zdecydowanie lepsza. Tylko w pojedynczych przypadkach w komunikacji sięgano do języka angielskiego. Liderzy oraz członkowie grup roboczych niemający doświadczeń w zakresie współpracy transgranicznej byli wspierani przez koordynatorki projektu, opiekuna naukowego oraz tłumaczy, dzięki czemu i w tych przypadkach po krótkim czasie możliwa okazała się współpraca oparta na zaufaniu. Ogólnie dzięki zaangażowaniu profesjonalnych tłumaczy możliwa była intensywna wymiana merytoryczna. Pozytywny wpływ na proces komunikacji miała ciągłość w zakresie zleconych usług. Wprawdzie każdy z partnerów projektu powierzył wykonanie zadań innym tłumaczom, ci jednak prawie nieprzerwanie byli obecni podczas całego procesu komunikacji w pięciu grupach roboczych oraz w Grupie Sterującej. Po obu stronach tylko w pojedynczych przypadkach zaangażowani na stałe tłumacze musieli zostać zastąpieni przez innych. Ta ciągłość w znacznym stopniu przyczyniła się do ułatwienia procesu komunikacji. Z jednej strony w poszczególnych grupach roboczych można było stworzyć specjalistyczne słownictwo z jednoznacznie zdefiniowanymi pojęciami w obu językach, co pozwoliło na znaczne uproszczenie wymiany merytorycznej, z drugiej zaś strony stosunek wzajemnego zaufania pomiędzy grupami roboczymi a tłumaczami w zdecydowanej mierze przekładał się na zaufanie w prywatnej komunikacji pomiędzy członkami grupy.

Tłumacz zaangażowany po saksońskiej stronie posługiwał się przenośnym zestawem do tłumaczenia symultanicznego, który umożliwiał równoczesne tłumaczenie bez konieczności wynajmowania urządzeń do tłumaczenia symultanicznego i kabiny; po dolnośląskiej stronie tłumaczenia odbywały się konsekwentnie. Tłumaczenie szeptane z wykorzystaniem przenośnego zestawu do tłumaczenia symultanicznego okazało się rozwiązaniem mniej uciążliwym i oszczędzającym czas. Prowadzenie bezpośrednich dyskusji i dialogów było możliwe niemal bez czasowego przesunięcia oraz bez konieczności ponoszenia nakładów na urządzenia do tłumaczenia symultanicznego. Tłumaczenie konsekwentne ma jedynie tę przewagę, że dzięki towarzyszącemu mu przesunięciu czasowemu sprzyja krótkim i przemyślanym wypowiedziom oraz przyczynia się do unikania szybkiej i impulsywnej wymiany zdań.

Realizacja projektu „Razem dla pogranicza” cechującego się tak intensywnym procesem komunikacji nie byłaby możliwa bez **dofinansowania** z Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska–Saksonia 2007–2013. Dzięki programowi wsparcia łatwiejsze było pokrycie kosztów podróży, warsztatów i wyjazdów, tłumaczeń, opieki naukowej itd. Pomocne okazały się środki finansowe przewidziane w grupach roboczych na przeprowadzenie badań i sporządzenie ekspertyz. Mimo początkowych trudności pod względem podziału funduszy i ich wydatkowania przeprowadzone badania okazały się istotne dla pracy grup roboczych.

Ilustracja 19: Tłumacze zaangażowani do projektu; z lewej – tłumaczenie po stronie niemieckiej, z prawej – tłumaczenie po stronie polskiej

Nie tylko sukces transgranicznych sieci współpracy w dużej mierze zależy od uczestniczących w nich **instytucji i podmiotów**. Ogólnie rzecz biorąc, duże znaczenie mają przede wszystkim personalne zasoby współpracujących instytucji. Spore różnice w tym zakresie mogą wywrzeć negatywny wpływ na proces współpracy. W ramach projektu „Razem dla pogranicza” dało się zaobserwować, że w ostatnich latach po stronie dolnośląskiej osiągnięto znaczną stabilizację struktur i działań administracyjnych. Wymienić tu należy dobre zasoby osobowe oraz większą polityczną i organizacyjno-strukturalną stabilizację połączoną z większą personalną ciągłością. Fakt ten zdecydowanie uprościł współpracę w ramach projektu pomiędzy administracją saksońską a Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego. Po stronie uczestniczących podmiotów decydującą rolę odgrywają ich zawodowe kompetencje, w transgranicznych sieciach kompetencje interkulturalne oraz językowe, jak również kompetencje do podejmowania działań i decyzji. W szczególności po saksońskiej stronie w ostatnich latach nastąpił wzrost kompetencji interkulturalnych i językowych. Można uznać, że opracowane na początku projektu **założenia dotyczące przebiegu procesu komunikacji** ogólnie się sprawdziły. Wielodniowe warsztaty organizowane po obu stronach pogranicza, przebieg spotkań warsztatowych, po dwie wizyty studyjne w każdej grupie roboczej, jak również rozłożenie akcentów w czterech rundach

warsztatowych zostały pozytywnie ocenione przez członków grup roboczych. Przewidziane kilkudniowe warsztaty zostały podczas trwania projektu skrócone do dwóch lub trzech dni, gdyż ze względu na duże obciążenie zawodowe liderzy oraz członkowie grup roboczych nie mogli pozostawiać na tak długi okres swych obowiązków służbowych.

Ilustracja 20: Wizyta studyjna Grupy Roboczej nr 4 „Transport i komunikacja”

Zwłaszcza podczas spotkań warsztatowych sprawdzała się **opieka naukowa** – opiekun udzielał wsparcia liderom, strukturyzował i dokumentował wyniki dyskusji. Po warsztatach każdorazowo zostały sporządzone dwujęzyczne dokumentacje z tych spotkań, co zapewniało ciągłość merytorycznej współpracy, pomimo nieraz długich odstępów pomiędzy poszczególnymi spotkaniami warsztatowymi. Ważną rolę odegrały również wymiana informacji pomiędzy grupami roboczymi oraz informacja zwrotna przekazywana Grupie Sterującej, czego gwarantem był opiekun naukowy. Ponadto opiekun naukowy wspierał liderów w merytorycznym przygotowaniu warsztatów.

Ilustracja 21: Strukturyzacja wyników dyskusji w grupach roboczych (z lewej strony) oraz opiekun naukowy projektu Robert Knippschild (z prawej strony)

(Źródło: UMWD)

Przewodniczenie warsztatom i moderacja należały do zadań obu liderów danej grupy roboczej. W ustrukturyzowaniu i udokumentowaniu wyników dyskusji pod koniec spotkania warsztatowego pomagał im opiekun naukowy. Ta korzystna konstelacja gwarantowała charakter wiążący spotkań warsztatowych oraz wysoki poziom samodyscypliny członków grup roboczych.

Kierowanie i zarządzanie projektem

Kierowanie całym projektem zostało powierzone Grupie Sterującej składającej się z przedstawicieli Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego (patrz strona 12). Ustalono, że do chwili zakończenia projektu Grupa Sterująca spotka się sześciokrotnie. Należy ocenić, że model sterowania w ramach regularnych posiedzeń Grupy Sterującej spełnił odgórne oczekiwania. Ważne były tutaj takie aspekty, jak bezpośrednie włączenie liderów, pozwalające na czerpanie z ich doświadczenia zdobytego w grupach roboczych, i możliwość wdrożenia w przebieg projektu poczynionych ustaleń bez utraty informacji.

Zarządzanie projektem spoczywało przede wszystkim na barkach koordynatorów projektu w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego oraz w Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Ilustracja 22: Posiedzenie Grupy Sterującej, 20.03.2012 r., Jelenia Góra
(Źródło: SMI)

Ilustracja 23: Osoby koordynujące projekt w czasie posiedzeń Grupy Sterującej
(Źródło: UMWD, SMI)

Zarządzanie projektem po saksońskiej stronie było wspierane przez zewnętrzny Sekretariat Projektu (patrz strona 14) oraz zespół projektowy po stronie polskiej. Również ta konstelacja podczas całego trwania projektu doskonale się sprawdziła. Dla zarządzania projektem istotna była ścisła współpraca pomiędzy

jego partnerami, w szczególności pomiędzy koordynatorami, w ramach posiedzeń Grupy Sterującej, wzajemnych hospitacji oraz ewentualnych dalszych spotkań, jak również regularnych spotkań konsultacyjnych z Sekretariatem Projektu, w których niekiedy uczestniczył również opiekun naukowy.

Wytyczne dla przyszłej współpracy

Większość grup roboczych w ramach czwartej rundy spotkań warsztatowych wyraziła chęć kontynuacji współpracy transgranicznej. Z uwagi na zwieńczoną sukcesem realizację projektu i osiągnięte efekty już w tej chwili podejmowane są starania nie tylko w zakresie inicjacji i złożenia wniosku o dofinansowanie kolejnego projektu, ale również liderzy oraz członkowie grup roboczych są zainteresowani dalszą współpracą w ramach projektów zidentyfikowanych w grupach roboczych.

Na podstawie doświadczeń zdobytych w projekcie „Razem dla pogranicza” można sformułować ogólne wytyczne dla przyszłej współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią, jak również przedstawić odpowiednie wytyczne odnośnie do przygotowania możliwego projektu następczego oraz innych licznych projektów powstałych w grupach roboczych.

Projekt „Razem dla pogranicza” w znacznej mierze przyczynił się do umocnienia i pogłębienia współpracy pomiędzy Dolnym Śląskiem a Saksonią. Wspólne możliwości kształtowania współpracy zwiększają się w wyniku postępującego otwarcia granic oraz dokonujących się na pograniczu gospodarczych i społecznych procesów integracyjnych. Równocześnie uwidacznia się aktualna konieczność transgranicznych konsultacji w działalności administracji, na przykład w zakresie rozwoju regionalnego, ratownictwa, zapewnienia odpowiednich warunków bytowych. Ze względu na otwarte granice i zmiany demograficzne podstawę perspektywicznego rozwoju obszarów przygranicznych i uczynienia z nich konkurencyjnych miejsc atrakcyjnych dla przedsiębiorstw, a mieszkańcom zapewniających wysoką jakość życia, stanowią na przykład skoordynowany rozwój regionalny i ukierunkowane transgranicznie oraz w długoterminowej perspektywie stabilne zapewnienie warunków bytowych. Z uwagi na położenie graniczne współpraca transgraniczna to z punktu widzenia saksońskiego rządu krajowego i jednostek samorządowych Województwa Dolnośląskiego w przyszłości już nie tylko dodatkowe zadanie, lecz trzon działań administracyjnych.

W długoterminowej perspektywie zatem należy dążyć do stworzenia wspólnych instytucjonalnych struktur. Istniejące gremia¹⁴ to dobry punkt wyjścia,

¹⁴ Np. Saksońsko-Dolnośląska Grupa Robocza lub Saksońsko-Dolnośląsko-Lubuska Grupa Robocza ds. Rozwoju Przestrzennego.

jednak w przyszłości powinno się nadać im bardziej wiążący charakter. Zważywszy na odmienne struktury administracyjne i zakresy kompetencji, jawi się to jako kompleksowe i żmudne zadanie. W tym miejscu warto wskazać przykłady silnie zinstytucjonalizowanych transgranicznych struktur z udziałem szczebla krajów związkowych oraz odpowiednich szczebli w krajach sąsiednich¹⁵. Jednak należy zwrócić uwagę, po pierwsze, na zdecydowanie krótszy okres zbliżenia na pograniczu Dolny Śląsk – Saksonia, a po drugie na to, że bezwizowy ruch graniczny pomiędzy Polską a Niemcami został wprowadzony dopiero w 1991 roku. Przygotowanie takich struktur oraz przejście do instytucjonalnej współpracy będzie wymagało realizacji dalszych wspólnych projektów, aby wymiana transgraniczna i wspólne podejmowanie działań stały się rutyną, a także aby określić wspólne priorytety rozwojowe i wytyczne strategiczne. Niemniej jednak współpraca w ramach projektów zawsze związana jest z ryzykiem przerwania ciągłości działań ze względu na uwarunkowania przyznawania dofinansowania.

Ilustracja 24: Perspektywy

Poniżej będzie mowa wyłącznie o aspektach, które zostaną uwzględnione podczas realizacji projektów przewidzianych do implementacji w przyszłym okresie

¹⁵ Jako przykład można wymienić duży region europejski Saara, Lotaryngia, Luksemburg, Nadrenia-Palatynat, Region Walonii, Wspólnota Francuskojęzyczna i Niemieckojęzyczna Belgii z udziałem niemieckich krajów związkowych Kraju Saary i Nadrenii-Palatynatu.

finansowania. Wszystkie pozostałe rozwiązania dobrze się sprawdziły i powinny zostać zachowane.

- W ramach przygotowania projektu szczególna uwaga powinna zostać poświęcona ustaleniu sposobu i doboru członków grup roboczych.
- Zaleca się **krótsze, maksymalnie dwudniowe, spotkania warsztatowe** (względnie trzydniowe w przypadku, gdy są połączone z wyjazdami studyjnymi), aby ułatwić uczestnictwo (lub zwolnienie z innych obowiązków służbowych) pracownikom administracji zaangażowanym przy projekcie. Integracja wyjazdów studyjnych ze spotkaniami warsztatowymi okazała się dobrym rozwiązaniem i powinna zostać zachowana, a zatem w tym przypadku odbywałyby się trzydniowe warsztaty.
- Przez wzgląd na oszczędność czasu w ramach nowego projektu należy zwrócić uwagę na **dobór dobrze skomunikowanych miejsc obrad położonych w pobliżu granicy**.
- Zaleca się angażowanie do tłumaczeń ustnych **tłumaczy** dysponujących przenośnym zestawem do tłumaczenia symultanicznego. Oszczędność czasu jest wtedy znacząca – krótsze spotkania warsztatowe mogą się odbywać bez straty czasu przeznaczonego na konsultacje. Optymalnym rozwiązaniem byłoby powierzenie tłumaczeń ustnych podczas wszystkich warsztatów i wydarzeń tylko jednemu tłumaczowi dysponującemu odpowiednim słownictwem specjalistycznym.

2

Praca merytoryczna na rzecz regionu – proces komunikacji w pięciu grupach roboczych

2.1. Grupa Robocza nr 1 „Rewitalizacja miast”

Miasta stanowią motory rozwoju regionalnego, także na zdominowanym częściowo przez obszary wiejskie pograniczu dolnośląsko-saksońskim. Jednocześnie miasta stanęły przed wielkimi wyzwaniami związanymi z ochroną klimatu i dostosowaniem do zmian klimatycznych czy też modernizacją energetyczną z uwzględnieniem zmian demograficznych. W ostatnich latach sporo już osiągnięto w dziedzinie rewitalizacji miejskiej substancji budowlanej po obu stronach granicy, chociaż zwłaszcza w mniejszych miastach Dolnego Śląska nadal występują ogromne potrzeby w tym zakresie.

Ilustracja 25: Grupa Robocza nr 1 „Rewitalizacja miast” w Świeradowie-Zdroju

Grupą Roboczą nr 1 „Rewitalizacja miast” kierowały dr Magdalena Belof, wicedyrektor Instytutu Rozwoju Terytorialnego IRT, oraz Katrin Krügermeier z Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Referat Budowy Miast i Wsparcia UE.

Ilustracja 26: Liderki zespołu – dr Magdalena Belof z Instytutu Rozwoju Terytorialnego (z lewej) i Katrin Krügermeier (w środku) oraz Gabriele Schumann (z prawej), obie z Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Wymiana doświadczeń, wspólne obszary zainteresowań i wyjazdy tematyczne

W centrum uwagi **pierwszych warsztatów** znalazła się wymiana informacji na temat aktualnych zagadnień i wyzwań w dziedzinie rozwoju i rewitalizacji miast oraz przyszłych zmian w Saksonii i na Dolnym Śląsku. Członkowie grupy skonkretyzowali zagadnienia i cele grupy roboczej i dyskutowali na temat zamierzonych rezultatów oraz dalszego postępowania w ramach mających się odbyć warsztatów.

Po wysłuchaniu referatu na temat możliwości i realizacji energetycznej renowacji miast w Saksonii, wygłoszonego przez Uwe Wildenauera, kierownika Wüstenrot Haus- und Städtebau GmbH z Drezna, widoczne było duże zainteresowanie uczestników z Dolnego Śląska kwestiami rewitalizacji energetycznej i renowacji miast w Saksonii oraz wymianą doświadczeń. Późniejsze dyskusje dowiodły,

że dostosowany do zmian klimatycznych rozwój miast jest traktowany równie poważnie po obu stronach granicy i że w tym obszarze działania istnieje wiele koncepcji intensywniejszej współpracy transgranicznej. Uczestnicy porozumieli się zatem co do tego priorytetu grupy roboczej i ustalili następujące podtematy:

- Rewitalizacja energetyczna zasobów;
- Wymiana doświadczeń w zakresie rewitalizacji energetycznej;
- Koncepcje ochrony klimatu/energetycznej (miasta/projekty pilotażowe);
- Termomodernizacja a architektura (w tym konflikty z zasadami ochrony zabytków);
- Lokalne wytwarzanie energii.

Następnie postanowiono skierować zapytania do samorządów w obszarze wsparcia celu III programu Saksonia–Polska na temat ich problemów i interesów w dziedzinie energetycznej rewitalizacji i rozwoju miast. W celu przeprowadzenia tego badania w trzecim dniu warsztatów opracowano już odpowiednią ankietę.

W centrum uwagi **drugich warsztatów** znalazła się najpierw intensywna wymiana informacji na temat struktur administracyjnych, strategii i instrumentów wsparcia w dziedzinie rozwoju miast w Saksonii i na Dolnym Śląsku¹⁶. Następnie przedstawiono i przedyskutowano rezultaty przeprowadzonej ankiety. Po obu stronach granicy odzew na ankietę był słaby i stało się jasne, że zainteresowanie współpracą transgraniczną na obszarze energetycznego rozwoju miast jest ograniczone. W celu pobudzenia do większego zainteresowania tym tematem, wsparcia celowej wymiany doświadczeń i ułatwienia wspólnych projektów przedyskutowano pomysł zorganizowania polsko-niemieckiej konferencji tematycznej poświęconej energetycznej rewitalizacji miast.

W ramach **trzecich warsztatów** dyskutowano już o konkretnych pomysłach wspólnych projektów w nadchodzącym okresie finansowania. Powstało pięć pomysłów na projekty (szczegóły opisano dalej):

1. Klimatyczne miasto/Climatic Town;
2. Dworzec Ostritz/Krzewina Zgorzelecka – koncepcja oświetlenia i bezpieczeństwa;
3. Sieć szkół wyższych – zmiany klimatyczne;
4. Wykorzystanie terenów poroźbiórkowych i poprzemysłowych do produkcji biomasy i do wypoczynku;
5. Światło w mieście.

Jako działanie mające na celu pobudzenie zainteresowania kwestiami efektywnego energetycznie rozwoju miast oraz wspierania wspólnych projektów

¹⁶ Zarys struktury administracji i kompetencje w Saksonii i na Dolnym Śląsku w dziedzinie rozwoju miast znaleźć można w powstałym w ramach projektu *Podręczniku struktur i kompetencji administracyjnych*.

skonkretyzowano pomysł wspólnych warsztatów tematycznych „Energetyczna rewitalizacja miast”. Celem tych warsztatów miałyby być zidentyfikowanie pól działania dla różnych grup roboczych, wspieranie partnerstw oraz identyfikacja zapotrzebowania na współpracę i działania w samorządach dotyczące efektywnego energetycznie rozwoju miast. Dodatkowym celem byłoby przygotowanie do uruchomienia projektu parasolowego „Klimatyczne miasto/Climatic Town”. W celu przygotowania takich warsztatów przewidziano finansowane z budżetu grupy roboczej zlecenie zewnętrzne, które obejmowałoby wykonanie kwerendy w istotnych dla projektu miastach, organizację i przeprowadzenie warsztatów oraz jako ocenę wyników identyfikację pól tematycznych i potencjalnych partnerstw.

Trzecie warsztaty obejmowały ponadto wizytę grupy roboczej (w ramach wyjazdu tematycznego) po stronie saksońskiej: w Budziszynie (Bautzen), Hoyerswerdzie i Görlitz. Budynek pasywny Domu Sportu Timm w Bautzen i Kwartał Efektywności Energetycznej (Energie Effizienz Quartier – EEQ) w Görlitz stanowią przykłady innowacyjnych i neutralnych dla miasta rozwiązań w zakresie budownictwa efektywnego energetycznie i miejskiej infrastruktury technicznej. Firma YADOS Fernwärmetechnik z Hoyerswerdy pokazała, jaki potencjał ekonomiczny tkwi w innowacyjnych rozwiązaniach przy opracowywaniu koncepcji i produkcji efektywnych instalacji do wytwarzania energii. Wyjazd tematyczny po stronie dolnośląskiej w ramach czwartych warsztatów obejmował wizytę w Lwówku Śląskim i Bolesławcu.

Ilustracja 27: Grupa Robocza nr 1 „Rewitalizacja miast” podczas wyjazdu tematycznego w Bautzen

Rezultaty prac grupy roboczej

W ramach **czwartych warsztatów** podsumowano rezultaty wypracowane przez grupę roboczą. Ze względu na wysokie koszty liderowi projektu nie udało się przygotować planowanej transgranicznej konferencji tematycznej z zainteresowanymi samorządami dotyczącej wspólnych pól zainteresowań i projektów. Jako rozwiązanie alternatywne za obopólnym porozumieniem podjęto decyzję o zleceniu sporządzenia podręcznika dla samorządów na temat rewitalizacji energetycznej w miastach. To ***Vademecum energetycznej rewitalizacji miast*** zawiera definicje pojęć, metody i instrumenty oraz dobre wzorce i ma służyć jako pomoc w dobrym zarządzaniu miastami. Grupą docelową podręcznika są instytucje publiczne różnego szczebla.

Projekt „Klimatyczne miasto/Climatic Town” ma na celu ułatwienie w przyszłości realizacji wspólnych działań oraz tworzenie sieci partnerów i sieci informacji o działaniach w dziedzinie energetycznego rozwoju miast na różnych szczeblach administracji. Jako projekt parasolowy powstać miałyby platforma kooperacyjna między Saksonią a Dolnym Śląskiem. W centrum uwagi projektu znajdować się mają aspekty ekonomiczne efektywnego energetycznie rozwoju miast. Ewentualne moduły projektu „Climatic Town” stanowić mogą:

- tematyczne grupy robocze;
- moduły edukacyjne, takie jak warsztaty podnoszące kwalifikacje i szkolenia (np. dotyczące technologii i możliwości wsparcia);
- „Saksońsko-dolnośląska nagroda energetyczna” (np. w formie dofinansowania studium wykonalności) oraz
- „Dzień Otwarty Rewitalizacji Energetycznej”.

Produktem projektu „Climatic Town” miałyby być interaktywna strona internetowa dotycząca projektów, przedsiębiorstw i sieci na rzecz przyszłych projektów. Ewentualnymi partnerami projektu są po stronie polskiej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Instytut Rozwoju Terytorialnego oraz wybrane samorządy, po stronie saksońskiej zaś Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Saksońska Agencja Energii SAENA. Projekt powinien być opracowany jako potencjalny projekt flagowy w ramach programu INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020¹⁷.

Projekt „Dworzec Ostritz/Krzewina Zgorzelecka – koncepcja oświetlenia i bezpieczeństwa” ma na celu bezpieczne urządzenie otoczenia dworca Krzewina Zgorzelecka – dworca dla miasta Ostritz na linii kolejowej Görlitz–Zittau, położonego jednak na terytorium Polski. Jednocześnie projekt ten mógłby mieć charakter modelowy w odniesieniu do kolejnych innowacyjnych i energooszczędnych

¹⁷ Osoba do kontaktu: dr Magdalena Belof, Instytut Rozwoju Terytorialnego (IRT).

koncepcji oświetlenia przestrzeni publicznej. Ponadto mógłby być podprojektem projektu parasolowego „Climatic Town”. Potencjalnymi partnerami są w tym wypadku miasto Ostritz, po stronie polskiej PKP Nieruchomości oraz gmina Bogatynia. W projekt powinno się też włączyć wyższe uczelnie¹⁸.

Celem projektu „Sieci szkół wyższych – zmiany klimatyczne” jest doprowadzenie do współpracy uczelni i instytucji naukowych na pograniczu w dziedzinie ochrony klimatu i dostosowania do zmian klimatycznych, chociażby przy wspólnym wykorzystaniu rezultatów prac studenckich. Również ten projekt mógłby być elementem projektu parasolowego „Climatic Town”¹⁹.

Tłem projektu „Wykorzystania terenów porozbiórkowych i przemysłowych do produkcji biomasy i do wypoczynku” jest skomplikowane postępowanie z terenami po budownictwie mieszkaniowym i przemysłowych przy jednoczesnym utrzymaniu wysokiego standardu jakości życia. Zbadane mają zostać możliwości ponownego wykorzystania tych terenów. Projekt ten może wskazać obok miejsc zielonych (np. parki miejskie, obszary bliskiej rekreacji) te tereny, które mogą służyć również jako uprawy biomasy. Ze względu na zróżnicowaną pod tym kątem sytuację na Dolnym Śląsku uwzględnione mają być tu również dawne tereny zabudowane byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR). Potencjalnymi partnerami projektu są miasto Zittau oraz instytucja naukowa po stronie polskiej (np. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu)²⁰.

Priorytet	Energetyczna rewitalizacja i rozwój miast
Projekty	Climatic Town (projekt parasolowy) Dworzec Ostritz/Krzewina Zgorzelecka – koncepcja oświetlenia i bezpieczeństwa Sieć szkół wyższych – zmiany klimatyczne Wykorzystanie terenów porozbiórkowych i przemysłowych do produkcji biomasy i do wypoczynku Światło w mieście
Studium	Vademecum energetycznej rewitalizacji miast

Tabela 1: Rezultaty prac Grupy Roboczej nr 1 „Rewitalizacja miast”

¹⁸ Osoba do kontaktu: Gabriele Schumann, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Referat Budowy Miast i Wsparcia UE.

¹⁹ Osoba do kontaktu: Birgit Kaiser, Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH (Spółka Rozwoju Miasta w Zittau).

²⁰ Osoba do kontaktu: jw.

Kolejnym przedsięwzięciem, które mogłoby uzyskać wsparcie grupy roboczej, jest **projekt „Światło w mieście”**. Przedmiotem zainteresowania jest tu energooszczędne oświetlenie przestrzeni publicznej przy jednoczesnym unikaniu zanieczyszczenia światłem i ochronie ciemnego nocnego nieba. Działania w tym obszarze zostały obecnie podjęte przez gminę Świeradów-Zdrój oraz wiele innych miast i gmin w Europie²¹.

2.2. Grupa Robocza nr 2 „Rewitalizacja obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazy pokopalniane (łącznie z obszarami parkowymi)”

Rewitalizacja obszarów po wydobywaniu węgla brunatnego i rozwój krajobrazów powydobywczych w Górnych Łużycach były w przeszłości powtarzającym się przedmiotem uzgodnień transgranicznych z sąsiadującym regionem polskim, chociażby w kwestiach wykorzystania granicznej Nysy Łużyckiej do dodatkowego zalewania odkrywek po stronie saksońskiej. Również w przyszłości potrzebne będą tego rodzaju uzgodnienia, m.in. przy tworzeniu Berzdorfer See, jeziora, które położone jest bezpośrednio przy polsko-niemieckiej granicy. W przypadku polskiej kopalni odkrywkowej węgla brunatnego Turów, znajdującej się w bezpośredniej bliskości granicy, wraz z zaprzestaniem działalności górniczej około roku 2040 niezbędne będą także uzgodnienia transgraniczne przy rewitalizacji tych terenów, obecnie zaś istotne są kwestie publicznego wykorzystania zrewitalizowanych już obszarów. Ponadto przedmiotem dyskusji tej grupy roboczej powinny być krajobrazy parkowe, które również są dominującym składnikiem saksońsko-dolnośląskiego pogranicza i których rozwój wymaga uzgodnionego postępowania.

Liderami grupy roboczej byli po stronie dolnośląskiej dr Jan Blachowski z Instytutu Rozwoju Terytorialnego, specjalista w dziedzinie klimatu i środowiska, a po stronie saksońskiej dr Peter Heinrich, dyrektor Górnołużycko-Dolnośląskiego Regionalnego Związku Planowania.

²¹ Osoba do kontaktu: Roland Marciniak, burmistrz miasta Świeradów-Zdrój.

Ilustracja 28: Grupa Robocza nr 2 „Rewitalizacja obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazy pokopalniane (łącznie z obszarami parkowymi)”

Ilustracja 29: Liderzy grupy roboczej – dr Peter Heinrich, dyrektor administracji Górnośląsko-Dolnośląskiego Regionalnego Związku Planowania, i dr Jan Blachowski z Instytutu Rozwoju Terytorialnego, specjalista w dziedzinie klimatu i środowiska

Wymiana doświadczeń, wspólne obszary zainteresowań i wyjazdy tematyczne

Pierwsze warsztaty grupy roboczej poświęcone były aktualnym wyzwaniom i przyszłym zmianom w dziedzinie rewitalizacji obszarów powydobywczych. Już na początku stało się jasne, że zainteresowania uczestników grupy roboczej nie ograniczają się do kwestii rewitalizacji powydobywczej, lecz dotyczą również samego górnictwa. Ustalono ponadto, że grupa robocza nie będzie się zajmować wyłącznie kwestiami górnictwa węgla brunatnego, ale też innych istotnych dla obszaru pogranicza surowców (miedzi, skał, glin). Przyczyną tego zainteresowania są aktualne debaty dotyczące wydobywania nowych złóż miedzi przez polskie przedsiębiorstwa po stronie niemieckiej na pograniczu Saksonii i Brandenburgii oraz nowych zasobów węgla brunatnego po stronie polskiej.

Po stronie saksońskiej ważną rolę odgrywają transformacja energetyczna w Niemczech oraz konsekwencje nowej polityki energetycznej dla Saksonii. Jednocześnie planowane jest obecnie poszerzenie odkrywki Nochten. Po stronie dolnośląskiej dużą rolę odgrywa również narodowa polityka energetyczna, jak też kwestie energetyki atomowej oraz związana z tym problematyka składowisk odpadów radioaktywnych i akceptacji społecznej. W trakcie spotkania dyskutowano m.in. na temat polityki energetycznej w obydwu krajach oraz podziału kompetencji w energetyce między szczeblem samorządowym i państwowym.

Po dyskusji udało się zidentyfikować następujące tematy do dalszego opracowania w ramach grupy roboczej:

- Górnictwo prowadzone obecnie i w przyszłości
 - Wymiana doświadczeń dotycząca rozpoczęcia wydobywania i zabezpieczenia złóż (zwłaszcza węgla brunatnego i miedzi);
 - Wymiana dotycząca planowania w przypadku poszerzania aktywnego wydobywania (np. odkrywki Nochten i Welzow), zwłaszcza w aspekcie konfliktów wykorzystania i przesiedleń.
- Zamknięte kopalnie, rekultywacja, rewitalizacja
 - Jakość środowiska w rekultywacji (rekultywacja górnicza i pod względem gospodarki wodnej; wykorzystanie wód obcych i sterowanie zalewaniem);
 - Szkody górnicze (regulacja i finansowanie);
 - Rewitalizacja socjoekonomiczna – eksploatacja i zagospodarowanie obiektów w krajobrazie powydobywczym (przemysł turystyczny, hotelarstwo, gastronomia, obiekty sportowe itp.); żeglowne połączenie między Berzdorfer See a przyszłym jeziorem Turów).
- Turystyka i rekreacja na bazie górnictwa i geologii
 - Trasy turystyczne dotyczące górnictwa i geologii (np. park głazów narzutowych Nochten, geopark Łuk Mużakowski);

- Platforma informacyjna dotycząca obiektów ciekawych pod względem historii górnictwa i geologii.
- Konflikty (szczególnie na tle troski o środowisko naturalne)
 - Transporty skał i żwiru, obciążenie przewozami samochodami ciężarowymi;
 - Konflikty z ochroną przyrody (zwłaszcza NATURA 2000);
 - Ograniczenie negatywnych efektów dla środowiska (np. emisja pyłów).

Drugie warsztaty zdominowała wymiana informacji dotycząca struktur administracyjnych i kompetencji oraz postępowań i planów w dziedzinie górnictwa i rekultywacji terenów powydobywczych²². Uwidoczniły się przy tym istotne różnice między Dolnym Śląskiem a Saksonią. I tak np. wiążące działanie planu zagospodarowania przestrzennego jest po stronie polskiej słabsze niż oddziaływanie planu rozwoju kraju w Saksonii. Ponadto stosowane są różne postępowania i plany o zróżnicowanym wiążącym oddziaływaniu. Podczas gdy w Saksonii np. plany wykorzystania terenów samorządów zatwierdzane są przez starostwa, takie zatwierdzenie w odniesieniu do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nie jest w Polsce przewidziane.

W trakcie dyskusji dotyczącej planowania w dziedzinie górnictwa i rewitalizacji obszarów powydobywczych oraz polityki energetycznej w Saksonii i na Dolnym Śląsku ujawniły się kolejne różnice. Strategiczne złoża w Polsce muszą zostać (w celu ich zabezpieczenia) włączone w ciągu około dwóch lat do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Przedmiotem drugich warsztatów były ponadto aktualny stan rekultywacji w kopalni Turów oraz wykorzystanie wody z Nysy do zalewania odkrywek Turów, Reichwalde i Nochten. Dla odkrywki Turów opracowywana jest koncepcja jej wykorzystania po zakończeniu wydobywania. Koniec rekultywacji przewidziany jest na 2048 rok. Prezentacje PGE oraz AGH w Krakowie w dalszym przebiegu prac grupy roboczej uszczegółowiły stan tych planów.

W trakcie spotkania omawiano też konkretne projekty, tak więc pod koniec warsztatów zarysowały się wspólne pomysły na projekty na nadchodzący okres finansowania dla grupy roboczej o priorytecie określonym jako „Transformacja związana z górnictwem” (patrz kolejny podrozdział *Rezultaty prac grupy roboczej*).

Uzgodniono także przeprowadzenie przetargu na krótkie opracowanie dotyczące znaczenia turystycznego Berzdorfer See dla powiatu zgorzeleckiego, powiatu Görlitz i miasta Görlitz. W jego zakres tematyczny mają zostać włączone również potencjały krajobrazu powydobywczego odkrywki Turów oraz

²² Zarys struktury administracji i kompetencje w Saksonii i na Dolnym Śląsku w dziedzinie rozwoju miast znaleźć można w powstałym w ramach projektu *Podręczniku struktur i kompetencji administracyjnych*.

możliwości połączenia między Berzdorfer See a aktywną kopalnią odkrywkową Turów. Podstawą tego opracowania ma być aktualna ankieta przeprowadzona wśród korzystających z jeziora Berzdorfer See.

Ilustracja 30: Wyjazd tematyczny połączony ze zwiedzaniem podziemnych części kopalni KGHM w Lubinie

W ramach wyjazdu studyjnego w czerwcu 2013 roku grupa robocza zwiedziła zalaną dawną odkrywkę – obecnie Bärwalder See. Uczestnicy byli pod wrażeniem różnorodności sposobów wykorzystania jeziora oraz panoramy widokowej w bezpośredniej bliskości elektrowni Boxberg. Kolejnym przystankiem był park Kromlau oraz samo Kromlau. Przedstawiciel Serbołużyczan poinformował o wyzwaniach i rozwiązaniach w kwestii przesiedleń w następstwie poszerzania odkrywki Nochten. Następnie zwiedzano park głazów narzutowych w Nochten oraz punkt widokowy przy odkrywce Nochten w pobliżu Weißwasser.

W ramach **trzecich warsztatów** w październiku 2013 roku na życzenie grupy roboczej zorganizowano wyjazd do KGHM. Zwiedzano podziemne instalacje kopalni miedzi Lubin (szyb L-1), instalacje wzbogacania rudy w Lubinie oraz zbiornik odpadów poflotacyjnych Żelazny Most. Zarówno zjazd do kopalni, jak i rozmiary instalacji wzbogacającej, a zwłaszcza zbiornika na odpady poflotacyjne, wywarły na uczestnikach ogromne wrażenie.

Ponadto na trzech warsztatach poświęconych przygotowaniom do programu INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020 przedyskutowano i wypracowano konkretne pomysły na projekty (patrz kolejny podrozdział *Rezultaty prac grupy roboczej*). Następnie skonkretyzowano przetarg na krótkie opracowanie dotyczące perspektyw przyszłościowych Berzdorfer See i odkrywki Turów.

Rezultaty prac grupy roboczej

Czwarte warsztaty grupy roboczej służyły podsumowaniu rezultatów jej prac oraz porozumieniu się co do dalszego postępowania.

Priorytetami współpracy między Saksonią a Dolnym Śląskiem w dziedzinie górnictwa i rewitalizacji obszarów powydobywczych, zwłaszcza w aspekcie nadchodzącego okresu finansowania, są:

- prowadzone obecnie i w przyszłości górnictwo (w tym turystyka i bliska rekreacja oraz konflikty, zwłaszcza na tle troski o środowisko naturalne) oraz
- zamknięte kopalnie, rekultywacja i rewitalizacja socjoekonomiczna (wymiana doświadczeń dotycząca zmian strukturalnych uwarunkowanych górnictwem, włączenie również innych złóż, np. gliny).

Planowane **badanie perspektyw przyszłościowych Berzdorfer See** *Obszar sąsiedztwa Berzdorfer See – Kopalnia Turów* zostało w międzyczasie ukończone. Następnie zostanie ewentualnie zorganizowana końcowa prezentacja opracowania łącznie z jego przekazaniem do właściwych instytucji²³.

Kolejnym rezultatem prac grupy roboczej jest **tłumaczenie Regionalnej koncepcji energetyczno-klimatycznej** Górnoślązko-Dolnośląskiego Regionalnego Związku Planowania na język polski. W tym zakresie istnieje duże zainteresowanie wymianą doświadczeń ze strony członków grupy roboczej z Dolnego Śląska. Polityka krajobrazowa Województwa Dolnośląskiego jest obecnie opracowywana, tak więc wgląd w tę tematykę, możliwy dzięki temu tłumaczeniu, był bardzo pożądany. Przetłumaczona wersja została wydrukowana i udostępniona Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Dolnośląskiego, samorządom w obszarze pogranicza, Instytutowi Rozwoju Regionalnego oraz innym zainteresowanym organom i instytucjom²⁴.

Potencjalnym projektem wynikającym z prac grupy roboczej jest **projekt „Koncepcje energetyczne dla krajobrazów pokopalnianych – zrównoważone wykorzystanie terenów w obszarze zainteresowań transformacji energetycznej, usług systemów ekologicznych, regionalnego wytwarzania wartości i planowania**

²³ Osoba do kontaktu: Andreas Schaaf, Urząd Miasta Görlitz, Wydział Planowania Miasta.

²⁴ Osoba do kontaktu: dr Peter Heinrich, dyrektor administracji Górnoślązko-Dolnośląskiego Regionalnego Związku Planowania.

przestrzennego” Krajowego Urzędu Środowiska, Rolnictwa i Geologii (LfULG). Planowane jest zintegrowane narzędzie pomocy w podejmowaniu decyzji przy planowaniu wykorzystania powydobywczego na rzecz energetyki odnawialnej. Ewentualnymi partnerami po stronie saksońskiej mogłyby być obok LfULG różne instytucje naukowe i przedsiębiorstwa oraz borykające się z tym problemem gminy, powiaty oraz Górnoślązko-Dolnośląski Regionalny Związek Planowania. Po stronie dolnośląskiej widać wyraźne zainteresowanie tą tematyką i gotowość do koordynacji merytorycznej IRT. Pierwsze uzgodnienia dotyczące tego projektu już miały miejsce. Mimo to zachodzi jeszcze potrzeba uzgodnień w odniesieniu do organizacji oraz formalnych kwestii partnerstwa w projekcie²⁵.

Kolejnym potencjalnym projektem grupy roboczej jest **„Transgraniczny dostęp do istniejących portali danych geodezyjnych w Saksonii i na Dolnym Śląsku”**. Jego celem jest lepsze transgraniczne wykorzystanie obydwu portali oraz likwidacja „białych plam” po obu stronach granicy. W tym wypadku można by wykorzystać oba istniejące już portale, bez konieczności budowy nowych struktur. Przewidziane jest ich lepsze olinkowanie oraz konsekwentnie dwujęzyczne instruowanie użytkownika w obydwu systemach. Z inicjatywy Regionalnego Związku Górne Łużyce–Dolny Śląsk w dniach 29 i 30 lipca 2014 roku odbyło się dodatkowe spotkanie na ten temat w Saksońskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Dreźnie między Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego, Wydziałem Geodezji i Kartografii, Saksońskim Zakładem Informacji Geodezyjnych i Geodezji oraz Górnoślązko-Dolnośląskim Regionalnym Związkiem Planowania, a jego celem było zidentyfikowanie możliwych rozwiązań tych problemów²⁶.

Wszyscy uczestnicy życzyli sobie **kontynuacji prac grupy roboczej**. W odniesieniu do przyszłej współpracy określono następujące tematy:

- uzgodnienia dotyczące aktualnych kwestii planowania działalności i rekultywacji górniczej; zwłaszcza uzgodnienia w sprawie postępowania pozwoleńowego (udział społeczeństwa, akceptacja publiczna i zwrócenie uwagi międzynarodowej)
- wykorzystanie zidentyfikowanych wspólnych problemów i koncepcji jako podstawy/potencjału do wypracowania wspólnego projektu i jego przedstawienie politykom i opinii publicznej (przełożenie dotychczasowych wyników na większy projekt)
- Łuk Mużakowski jako nowy potencjalny temat współpracy;
- sterowanie i monitoring zainicjowanych projektów.

²⁵ Osoba do kontaktu: Frank Sander, Krajowy Urząd Rolnictwa i Geologii, Wydział ds. Wody, Gleby, Surowców, Referat Następców Działalności Górniczej.

²⁶ Osoba do kontaktu: Krzysztof Owsianik, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej.

Priorytety	Górnictwo prowadzone obecnie i w przyszłości (w tym turystyka i bliska rekreacja oraz konflikty – szczególnie ze środowiskiem naturalnym) Zamknięte kopalnie, rekultywacja, rewitalizacja socjoekonomiczna (wymiana doświadczeń w zakresie zmian strukturalnych uwarunkowanych górnictwem; włączenie również złóż innych kopalin, np. surowców skalnych)
Projekty	Koncepcje energetyczne dla krajobrazów pokopalnianych – zrównoważone wykorzystanie terenów w obszarze zainteresowań transformacji energetycznej, usług systemów ekologicznych, regionalnego wytwarzania wartości i planowania przestrzennego Transgraniczny dostęp do istniejących portali danych geodezyjnych w Saksonii i na Dolnym Śląsku
Studium	Badanie perspektyw przyszłościowych Berzdorfer See <i>Obszar sąsiedztwa Berzdorfer See – Kopalnia Turów</i> Tłumaczenie <i>Regionalnej koncepcji energetyczno-klimatycznej</i> na język polski

Tabela 2: Rezultaty prac Grupy Roboczej nr 2 „Rewitalizacja obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazy pokopalniane (łącznie z obszarami parkowymi)”

2.3. Grupa Robocza nr 3 „Rozwój obszarów wiejskich”

W znacznej części dolnośląsko-saksońskiego pogranicza dominują obszary wiejskie. Charakterystyczny dla tego obszaru jest znaczący udział powierzchni rolnych i leśnych oraz krajobrazy przyrodnicze i kulturowe o dużym znaczeniu turystycznym, takie jak Góry Łużyckie, Pogórze Górnołużyckie, Górnołużycka Kraina Wrzosowisk i Stawów oraz Góry Izerskie i Karkonosze z ich przedgórzem. Po obu stronach granicy powstały w ostatnich latach regiony realizujące działania zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich przy wsparciu Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Transgraniczna koordynacja rozwoju obszarów wiejskich jest jak dotychczas bardzo słabo rozwinięta. W ramach wsparcia z programu LEADER w horyzoncie finansowym 2014–2020 możliwa jest ewentualna intensywniejsza transgraniczna współpraca w tworzeniu strategii i realizacji wspólnych projektów.

Ilustracja 31: Grupa Robocza nr 3 „Rozwój obszarów wiejskich”

Liderami grupy roboczej byli Paweł Czystyczon (Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich) i Ralf Kregel (Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Referat Europejskiej Gospodarki Przestrzennej i Rozwoju Regionalnego).

Ilustracja 32: Liderzy grupy roboczej – Paweł Czystyczon, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Anna Terlecka-Krowicka, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, i Ralf Kregel, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Wymiana doświadczeń, wspólne obszary zainteresowań i wyjazdy studyjne

Przedmiotem **pierwszych warsztatów** grupy roboczej były: wzajemne poznanie się jej członków, wymiana informacji dotyczących aktualnego stanu i wyzwań w rozwoju obszarów wiejskich na Dolnym Śląsku i w Saksonii, a także dyskusja na temat wspólnych problemów i obszarów tematycznych. W rezultacie postanowiono w pierwszej kolejności podjąć tematykę wspierania obszarów wiejskich w programach ILE, PROW i LEADER. Uzgodniono, że należy wymienić się informacjami co do Lokalnych strategii rozwoju na Dolnym Śląsku i Zintegrowanych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich w Saksonii oraz dalszych dokumentów strategicznych (Strategia rozwoju obszarów wiejskich, Saksoński plan rozwoju kraju i Górnośląsko-Dolnośląski plan regionalny, Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego) w celu intensywniejszej koordynacji i współpracy w programach LEADER w latach 2014–2020, a także wypracowania wspólnych wizji i strategii. Dalsze zidentyfikowane tematy to architektura wiejska jako wzmocnienie tożsamości obszarów wiejskich oraz promocja produktów regionalnych i agroturystyki, w których transgraniczne działania promocyjne są ciągle niewystarczające. Liczne działania i wydarzenia w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i produktów lokalnych są bardzo słabo znane po drugiej stronie granicy.

W ramach **drugich warsztatów** grupy zaprezentowano w pierwszej kolejności projekt Saksońskiego planu rozwoju 2013 oraz Strategię rozwoju województwa dolnośląskiego, w szczególności w zakresie dotyczącym rozwoju obszarów wiejskich. W trakcie warsztatów zidentyfikowane zostały już priorytetowe obszary działań i idee projektów. Dotyczy to obszaru wsi tematycznych, architektury na obszarach wiejskich w połączeniu z pomysłem przeprowadzenia wspólnego konkursu, a także opracowania wspólnego transgranicznego kalendarza wydarzeń na obszarach wiejskich pogranicza. Ponadto zrodziła się idea wspólnego biura koordynacyjnego zajmującego się w nowym okresie programowania 2014–2020 turystyką i dziedzictwem kulturowym. Taka wspólna jednostka mogłaby jednocześnie pełnić rolę transgranicznej giełdy kontaktów i wspólnej promocji produktów lokalnych.

W ramach bardzo ciekawego wyjazdu studyjnego grupa robocza zapoznała się z bogactwem pomysłów i wielkim zaangażowaniem różnych inicjatyw rozwoju obszarów wiejskich na Dolnym Śląsku. Grupa odwiedziła gminę Nowogrodziec z trasą organową, Stowarzyszenie Rozwoju Henrykowa Lubańskiego w gminie Lubań Śląski, wieś tematyczną Spytków w gminie Zgorzelec oraz Stowarzyszenie Srebrna Dolina w Mojeszu w gminie Lwówek Śląski.

W ramach **trzecich warsztatów** grupa odbyła wizytę studyjną po stronie saksońskiej. Celem było w szczególności poznanie wsi w Saksonii, które rozwijają się jako wsie tematyczne lub są laureatami ogólnoniemieckich konkursów. Wyjazd studyjny prowadził do Cunewalde, wsi tematycznej Demitz-Thumitz oraz do

Rammenau i muzeum piernikarstwa w Weißenbergu. Zidentyfikowane obszary wspólnych działań oraz idee projektów zostały skonkretyzowane i podbudowane przykładami z innych regionów. Poza tym podczas warsztatów przygotowano przetarg na wspólny kalendarz wydarzeń.

Ilustracja 33: Wizyta studyjna Grupy Roboczej nr 3 „Rozwój obszarów wiejskich”

Rezultaty prac grupy roboczej

Grupa robocza określiła następujące priorytety rozwoju obszarów wiejskich na pograniczu Dolnego Śląska i Saksonii:

- wspólna promocja turystyczna;
- wspieranie kultury architektonicznej na obszarach wiejskich oraz
- intensyfikacja wymiany w zakresie wsi tematycznych oraz ich dalsze wspieranie i tworzenie sieci współpracy.

Pole działań „wspólna promocja turystyczna” obejmuje zarówno oferty turystyczne na obszarach wiejskich, jak i produkty lokalne oraz regionalne. Celem jest lepsza współpraca transgraniczna. Co prawda istnieją już platformy i inicjatywy w tej dziedzinie (Via Regia, Via Gustica, Via Sacra itp.), jednak konieczna jest lepsza koordynacja i popularyzacja tych ofert. Średniofalowo pożądane byłoby powstanie centrum koordynacji rozwoju obszarów wiejskich jako stałego gremium. Należy przy tym zapewnić włączenie do tych działań istniejących już instytucji i inicjatyw, takich jak Krajowy Związek Turystyczny (LTV), organizacja promocji Górnych Łużyc Marketing-Gesellschaft Oberlausitz (MGO), Dolnośląska

Organizacja Turystyczna (DOT) i inne, aby uzyskać efekt synergii. Strona dolnośląska jest zainteresowana wymianą doświadczeń zebranych np. przy tworzeniu regionalnych struktur marketingowych.

W obszarze działań „**kultura architektoniczna na obszarach wiejskich**” celem jest wzmocnienie świadomości w zakresie architektury regionalnej i wiejskiej na dolnośląsko-saksońskim pograniczu. Istniejący potencjał, a także specyfika regionalna i elementy wspólne w architekturze powinny być lepiej wykorzystane. Potencjalne wspólne projekty w tej dziedzinie to:

- polsko-niemiecki konkurs w zakresie budownictwa wiejskiego lub współpraca w ramach istniejących konkursów. Do tego przedsięwzięcia należy włączyć istniejące gremia i inicjatywy, np. zajmujące się domami przysłupowymi,
- wspólny informator (*Bau-Fibel*) na temat architektury/budownictwa wiejskiego, który powstałby przy współpracy z Instytutem Rozwoju Terytorialnego (IRT) oraz Instytutem Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

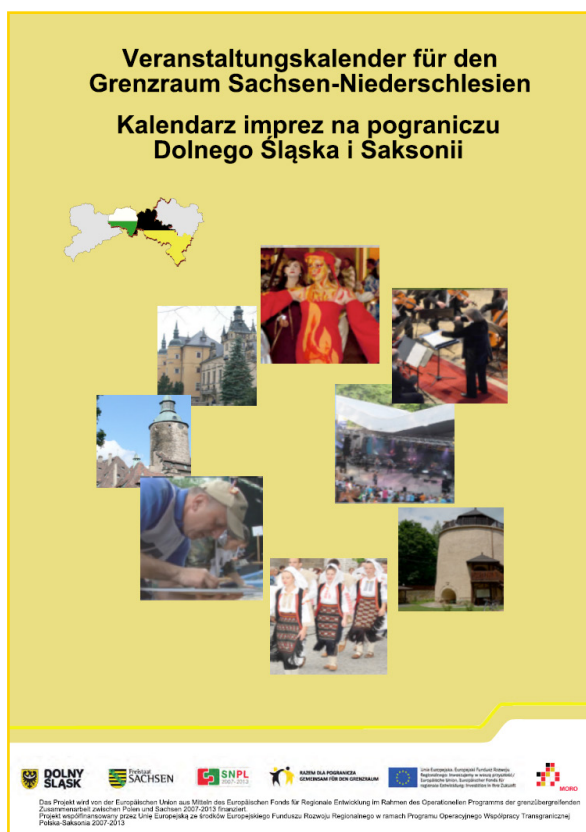
Po obu stronach granicy powstały w ostatnich latach liczne inicjatywy w postaci wsi tematycznych, których zakres tematyczny obejmuje bardzo szeroką paletę zagadnień. Koncentrują się one m.in. wokół wydarzeń historycznych, regionalnych produktów lub specyficznych tradycji rzemiosła. Celem w obszarze wspólnych działań „**wsie tematyczne**” jest powstanie transgranicznej sieci współpracy istniejących inicjatyw lokalnych oraz profesjonalizacja realizowanych społecznie działań we wspólnotach wiejskich.

Przewidziana jest regularna wymiana informacji i doświadczeń połączona z warsztatami i wyjazdami studyjnymi. Zimą lub wiosną 2015 roku jako inauguracja takiej wymiany doświadczeń w zakresie wsi tematycznych między Dolnym Śląskiem a Saksonią odbędzie się **specjalistyczna konferencja „Wsie tematyczne”**. Grupę docelową stanowią osoby ze stowarzyszeń i inicjatyw lokalnych, z jednostek administracyjnych oraz naukowcy. Pierwszy dzień konferencji planowany jest po stronie dolnośląskiej z udziałem polskich i niemieckich referentów, a drugi dzień jako wyjazd studyjny na stronę saksońską²⁷.

Średnioterminowo przewiduje się powstanie wspólnego przewodnika dotyczącego wsi tematycznych. Punktem wyjścia będzie przewodnik *Themendorfpraxis* (Praktyka wsi tematycznych) Saksońskiego Krajowego Urzędu Środowiska, Rolnictwa i Geologii. Zostanie on w ramach projektu przetłumaczony na język polski i przekazany członkom grupy roboczej po polskiej stronie. Następnie zostanie dokonana aktualizacja i poradnik będzie uzupełniony o polskie doświadczenia i przykłady.

²⁷ Osoba do kontaktu: Paweł Czyszczoń, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, dyrektor Wydziału Obszarów Wiejskich.

W ramach grupy roboczej powstał również wspólny **kalendarz wydarzeń** obejmujący festyny i inne znane cykliczne imprezy na pograniczu. Celem kalendarza jest poprawa koordynacji i promocji regularnie odbywających się po obu stronach wydarzeń, z których liczne organizowane są od wielu lat, a często po drugiej stronie granicy są mało znane lub w ogóle nikt tam o nich nie słyszał. Kalendarz nie zawiera dat dziennych wydarzeń, dzięki czemu może mieć charakter wieloletni. W podziale na miesiące zaprezentowane zostały odbywające się cyklicznie wydarzenia dotyczące rozwoju obszarów wiejskich o ustalonej już renomie i znaczeniu regionalnym dla pogranicza.

Ilustracja 34: Kalendarz wydarzeń dolnośląsko-saksońskiego pogranicza

(Źródło: SMI)

Uczestnicy Grupy Roboczej nr 3 w związku z efektami dotychczasowej współpracy opowiadają się za **kontynuacją istnienia grupy roboczej rozwoju obszarów wiejskich**. Przedmiotem dalszej współpracy powinno być pogłębienie uzgodnień transgranicznych w trzech zakresach tematycznych, takich jak: 1) wsie tematyczne, 2) kultura architektury wiejskiej, 3) marketing regionalny.

W zakresie „**wsie tematyczne**” przewidywana jest – począwszy od planowanej specjalistycznej konferencji – stała wymiana informacji w ramach wspólnych spotkań, wyjazdów studyjnych, staży i hospitacji również po 2014 roku.

Celem w zakresie tematycznym „**kultura budownictwa na obszarach wiejskich**” jest transgraniczna współpraca w kwestii konkursów architektonicznych na obszarach wiejskich oraz ewentualnie średnioterminowo organizacja własnego konkursu na pograniczu Dolnego Śląska i Saksonii. Przewidziane jest sporządzenie wspólnego przewodnika na temat budownictwa na obszarach wiejskich. Potencjalnymi dalszymi członkami podgrupy są Saksoński Krajowy Urząd Ochrony Zabytków oraz Centrum Doskonalenia Zawodowego Rzemiosła i Ochrony Zabytków.

Priorytety	Wspólna promocja turystyczna Promocja kultury budownictwa na obszarach wiejskich Wsie tematyczne
Projekty	Regularna wymiana informacji i doświadczeń w ramach warsztatów i wyjazdów studyjnych w zakresie wsi tematycznych; inauguracja w formie konferencji specjalistycznej zimą/wiosną 2015 r. Wspólny konkurs – budownictwo na obszarach wiejskich lub kooperacja istniejących konkursów Przewodnik na temat budownictwa wiejskiego
Opracowania	Kalendarz wydarzeń Tłumaczenie przewodnika <i>Themendorfpraxis</i> (Praktyka wsi tematycznych) na język polski

Tabela 3: Rezultaty prac Grupy Roboczej nr 3 „Rozwój obszarów wiejskich”

W zakresie tematycznym „**marketing regionalny**” powinna zostać zapewniona platforma promocji regionalnych produktów i ofert turystycznych. Średnioterminowo możliwe jest stworzenie wspólnej marki dolnośląsko-saksońskiego pogranicza służącej identyfikacji do wewnątrz i prezentacji na zewnątrz.

Potencjalnymi członkami mogłyby być Dolnośląska Organizacja Turystyczna (DOT), Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego (DODR), spółka promocji Górnych Łużyc Marketing-Gesellschaft Oberlausitz (MGO), przyszłe regiony LEADER/lokalne grupy działania (LGD), Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego (UMWD) oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Saksonii (SMI), Ministerstwo Środowiska i Rolnictwa (SMUL) i Saksoński Krajowy Urząd Środowiska, Rolnictwa i Geologii (LfULG).

2.4. Grupa Robocza nr 4 „Komunikacja i transport”

Transgraniczna infrastruktura transportowa i oferty transportowe mają dla obszarów przygranicznych szczególne znaczenie, gdyż umożliwiają transgraniczne powiązania gospodarcze i kulturalne. Na pograniczu Dolnego Śląska i Saksonii transgraniczne połączenia komunikacyjne stanowią wciąż przedmiot dyskusji, gdyż z jednej strony postulowana jest poprawa infrastruktury drogowej i kolejowej, a także jakości obsługi w transporcie publicznym, z drugiej zaś strony istnieją przeszkody na różnych szczeblach, a rozwiązania muszą być znalezione po części poza obszarem pogranicza.

Ilustracja 35: Grupa Robocza nr 4 „Komunikacja i transport”

(Źródło: UMWD)

Liderami tej grupy byli po stronie dolnośląskiej Wojciech Świnder z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, dyrektor Wydziału Transportu, a po jego odejściu z Urzędu Marszałkowskiego Łukasz Sęk z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, Działu Organizacji i Promocji Transportu, po stronie saksońskiej zaś Jörg Kellermann z Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Referatu Planowania Krajowego i Regionalnego.

Ilustracja 36: Liderzy grupy – Jörg Kellermann, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Wojciech Świnder, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, i Łukasz Sęk, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego

Wymiana doświadczeń, wspólne zainteresowania, wizyty studyjne

W pracach grupy roboczej uczestniczyli ze strony dolnośląskiej – obok Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego – także Dolnośląska Służba Dróg i Kolei, Instytut Rozwoju Terytorialnego i miasto Bolesławiec, a ze strony saksońskiej – obok Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – Celowy Związek Komunikacyjny Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON), Górnołużyczko-Dolnośląski Regionalny Związek Planowania, Saksońskie Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Transportu oraz Krajowy Urząd Budowy Dróg i Transportu. Na rozpoczęcie **pierwszych warsztatów** również w tej grupie roboczej pod dyskusję poddano przedstawione przez stronę dolnośląską propozycje tematów. Szybko stało się jasne, że obok własnych pomysłów na projekty służące poprawie transgranicznych połączeń transportowych pożądane byłyby również – jako rezultat prac grupy roboczej – lepsze uzgodnienia instytucjonalne. Następnie zaakceptowano wykorzystanie we współpracy istniejących projektów i opracowań

oraz ich rezultatów. Już w ramach pierwszych warsztatów zarysowały się pomysły projektów i priorytety działań w obszarze publicznego transportu zbiorowego tak kolejowego, jak i drogowego.

Przedmiotem **drugich warsztatów** były celowa wymiana informacji na temat struktur administracyjnych, kompetencji, właściwości i procedur administracyjnych w dziedzinie transportu, identyfikacja wspólnych interesów i priorytetów oraz konkretyzacja wspólnych pomysłów na projekty. Ponadto zaprezentowano podstawy planistyczne i strategiczne na Dolnym Śląsku i w Saksonii (Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego, Krajowy plan rozwoju Saksonii, Plan transportowy województwa dolnośląskiego itp.) w aspekcie kwestii związanych z transportem oraz dyskutowano nad ich różnicami i podobieństwami. W trakcie spotkania poruszono też zagadnienie roli związków celowych w Saksonii. Ramy prawne w Polsce również pozwalają na tworzenie związków celowych, dotąd jednak nie powstał żaden taki związek. W toku dalszych obrad uzupełniono i skonkretyzowano pomysły na projekty. Wyjazd studyjny na stronę saksońską prowadził do dworca Krzewina Zgorzelecka/Ostritz (gdzie przedmiotem rozmów był m.in. problem mostów granicznych), na most przez Nysę Deschka/Pieńsk, na Wyspę Kultury Einsiedel oraz do kolejki wąskotorowej w Zittau, którą (zabytkowym szynobusem) udano się na przejażdżkę z Zittau do Oybin.

Ilustracja 37: Wyjazd studyjny Grupy Roboczej nr 4 „Komunikacja i transport”

(Źródło: UMWD)

W ramach **trzecich warsztatów** odbył się m.in. wyjazd studyjny na stronę dolnośląską. Rozpoczęto od planowanego punktu przesiadkowego na dworcu w Bolesławcu, po czym przejechano zespołem trakcyjnym 31WE „Impuls” Kolei Dolnośląskich do Węglińca. Uczestnicy byli pod wrażeniem nowoczesnej infrastruktury oraz komfortowego i dynamicznego elektrycznego zespołu trakcyjnego. Dalsza podróż odbywała się autobusem i prowadziła do zamku Czocho, a następnie znów pociągami Kolei Dolnośląskich do Węglińca i z powrotem do Bolesławca. Podczas dalszego przebiegu warsztatów nadal konkretyzowano pomysły na projekty i wypracowywano ich szkice.

Rezultaty pracy grupy roboczej

W ramach **czwartych warsztatów** podsumowano priorytety grupy roboczej i pomysły na projekty oraz uzgodniono dalsze postępowanie. Priorytetem przyszłej współpracy w dziedzinie transportu jest **integracja publicznego transportu zbiorowego w Saksonii i na Dolnym Śląsku**. W tym celu niezbędne są transgraniczna koordynacja lokalnego transportu zbiorowego, względnie odpowiedzialnych instytucji, silniejsza kooperacja samorządowa oraz gotowość do współpracy przedsiębiorstw transportowych, lepsza koordynacja rozkładów jazdy między komunikacją kolejową a autobusową, taryfy obowiązujące u różnych przewoźników, atrakcyjne punkty przesiadkowe między operatorami publicznego transportu zbiorowego oraz średnioterminowo instytucjonalne uzgodnienia przy aktualizacji strategii rozwoju i strategii transportowych po obu stronach granicy. W priorytecie tym uzgodniono poniższe propozycje projektów i działań.

W przypadku **projektu „Neisse Go! SN–PL 2014–2020”** mamy do czynienia z interaktywnym systemem planowania. Obok informacji dotyczących korzystania z komunikacji lokalnej portal ma zawierać informacje na temat sieci szlaków turystycznych pieszych i rowerowych oraz atrakcyjnych turystycznie miejsc, placówek kultury i możliwości noclegowych. Celem systemu jest zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu dla turystów, gości i mieszkańców. Zaproponowano więc, by istniejącą już w saksońsko-czeskiej części Euroregionu Nysa platformę internetową Neisse Go! rozszerzyć na pogranicze saksońsko-dolnośląskie. Bazę danych po stronie dolnośląskiej stanowić będzie istniejąca już platforma informacyjna. Partnerami projektu mają być Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego i Celowy Związek Komunikacyjny Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON). Wewnętrzne uzgodnienia w związku z tym już nastąpiły. Przewidziany jest wspólny wniosek o dofinansowanie w ramach nadchodzącego programu INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020²⁸.

²⁸ Osoby do kontaktu: Dirk Benovsky, Celowy Związek Komunikacyjny Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON), i Mirosław Matusiak, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wydział Transportu, Dział Organizacji i Promocji Transportu.

Istniejący od 10 lat bilet Euro-Nysa (Euro-Neiße-Ticket) pozwala na transgraniczne przejazdy w publicznym transporcie zbiorowym w trójkącie między wschodnią Saksonią, Dolnym Śląskiem a północnymi Czechami. Rosnąca liczba sprzedanych biletów dowodzi sukcesu przedsięwzięcia. Kolejnym projektem grupy roboczej jest więc **projekt dalszego rozwoju biletu Euro-Nysa**. Celem jest osiągnięcie lepszych powiązań między partnerami, ewentualnie poprzez utworzenie Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT). Również tutaj ma być złożony wspólny wniosek o dofinansowanie projektu w ramach programu INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020. Partnerami są Celowy Związek Komunikacyjny Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON) i Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego. Przewidziane są dalsze uzgodnienia między partnerami. Następnie włączeni mają zostać partnerzy czescy, albo poprzez możliwą teraz regulację 20%, albo poprzez równoległy wniosek o dofinansowanie²⁹.

W celu przygotowania projektu dalszego rozwoju biletu Euro-Nysa przeprowadzone zostało (w ramach projektu „Razem dla pogranicza”) ankiety **badanie dotyczące wykorzystania biletu Euro-Nysa**. Rezultaty tego badania mają się znaleźć we wniosku o dofinansowanie projektu. Projekt ankiety był już gotowy na czwarte warsztaty grupy roboczej. Przewidziane są dwa siedmiodniowe badania ankietowe z użyciem 1400 ankiet. Badania odbędą się na wszystkich liniach kolejowych w obszarze pogranicza oraz w autobusach linii P między Görlitz a Zgorzelcem.

Punkty połączeń między poszczególnymi operatorami publicznego transportu zbiorowego przyczyniają się znacznie do wzrostu atrakcyjności komunikacji publicznej. W Bolesławcu planowane są obecnie takie punkty przesiadkowe między kolejną, autobusami miejskimi, regionalnymi i dalekobieżnymi, jest to połączone z przebudową placu dworcowego. Przedsięwzięcie to ma mieć charakter modelowy dla całego pogranicza. Przewidziana jest wymiana doświadczeń z projektami saksońskimi. **Projekt intermodalnego punktu przesiadkowego w Bolesławcu** jest więc również przedsięwzięciem grupy roboczej. Przewidziana jest jego częściowa realizacja w ramach programu INTERREG Polska–Saksonia 2014–2020. Partnerem wiodącym jest miasto Bolesławiec. Ewentualnym partnerem projektu może być miasto Bautzen. Celowy Związek Komunikacyjny Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON) zadeklarował swą gotowość do udzielenia miastu Bolesławiec wsparcia przy poszukiwaniu kontaktów³⁰.

Ponadto Grupa Robocza nr 4 „Komunikacja i transport” jako działanie priorytetowe traktuje poszerzenie oferty transgranicznej w publicznym transporcie zbiorowym. Ciesząc się dużym powodzeniem sprzedaż biletu Euro-Nysa dowodzi wzrostu popytu na ten rodzaj transportu. Na drodze do tego celu stoi jednak wiele przeszkód, zwłaszcza w obszarze komunikacji kolejowej.

²⁹ Osoby do kontaktu: jw.

³⁰ Osoba do kontaktu: Jerzy Zieliński, Urząd Miasta Bolesławiec.

Ilustracja 38: Jerzy Zieliński przedstawia projekt punktu przesiadkowego przy dworcu w Bolesławcu

Problemy wynikają chociażby z braku dopuszczenia polskiego taboru kolejowego do wjazdu na dworce graniczne oraz z wysokich opłat za korzystanie z tras i dworców, które skutecznie blokują obecnie wjazd pociągów regionalnych Kolei Dolnośląskich na dworzec w Görlitz. Atrakcyjne powiązanie połączeń regionalnych na dworcu w Görlitz jest tym samym w tej chwili niemożliwe.

Brak elektryfikacji odcinka Węgliniec–Zgorzelec–Drezno prowadzi do problemów przy stworzeniu atrakcyjnego połączenia między Dreznem a Wrocławiem. Po stronie polskiej istnieje gotowość do elektryfikacji odcinka Węgliniec–Görlitz, o ile po stronie niemieckiej przeprowadzona zostanie elektryfikacja dworca w Görlitz. Optymalizacja miejskiej linii autobusowej P z dworca w Görlitz do dworca w Zgorzelcu może stanowić zaledwie rozwiązanie przejściowe.

W relacji Zittau–Liberec pilnego zabezpieczenia i modernizacji wymaga odcinek między Zittau a Hrádkiem nad Nisou. W tym celu przewidziana jest polsko-niemiecko-czeska umowa państwowa. Koszty inwestycji opiewają na około 2,5 mln euro.

W celu rozwiązania tych problemów niezbędne jest włączenie do wspólnych działań przedsiębiorstw transportu kolejowego i przedsiębiorstw infrastrukturalnych. Możliwe jest to chociażby w ramach Okrągłego Stołu Komunikacyjnego

Partnerstwa Odry. Ponadto powinny być kontynuowane intensywne uzgodnienia między Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego a Celowym Związkiem Komunikacyjnym Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON). By wskazać na pilność tych problemów, grupa robocza uchwaliła sporządzenie **Memorandum ws. transgranicznej komunikacji kolejowej między Saksonią i Dolnym Śląskiem**, w którym mają być zawarte istotne postulaty grupy roboczej w odniesieniu do transgranicznego transportu kolejowego. Postulaty i adresatów Memorandum odnaleźć można w poniższej tabeli.

Postulaty	Adresaci w Niemczech	Adresaci w Polsce
Zbadanie oferty komunikacji dalekobieżnej Drezno–Wrocław jako części międzynarodowego połączenia kolejowego	DB Fernverkehr (Przewozy Dalekobieżne) Federalne Ministerstwo Transportu i Infrastruktury Cyfrowej (BMVI)	PKP Intercity Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju Urząd Transportu Kolejowego
Regulacja na zasadzie wyjątku przy wjazdach polskiego taboru na dworce graniczne (zwłaszcza w Görlitz)	Federalny Urząd Kolei EBA DB Netz (Linie Kolejowe)	PKP PLK Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju Urząd Transportu Kolejowego
Elektryfikacja na linii Drezno–Görlitz–Węgliniec odcinek Węgliniec–Görlitz odcinek Görlitz–Drezno	Federalne Ministerstwo Transportu i Infrastruktury Cyfrowej (BMVI) DB Netz (Linie Kolejowe)	PKP PLK Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju Urząd Transportu Kolejowego
Zabezpieczenie i modernizacja polskiego odcinka między Zittau a Hrádkiem nad Nisou	Federalne Ministerstwo Transportu i Infrastruktury Cyfrowej (BMVI) DB Netz (Linie Kolejowe)	PKP PLK Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju

Tabela 4: Postulaty dotyczące transgranicznej komunikacji kolejowej Saksonia–Dolny Śląsk

W dziedzinie komunikacji drogowej priorytet stanowi likwidacja wąskich gardeł w infrastrukturze sieci oraz poprawa infrastruktury drogowej na pograniczu dolnośląsko-saksońskim, zwłaszcza w odniesieniu do drugiego i trzeciego rzędu. Również w tym zakresie powstały propozycje projektów przyszłej współpracy między Saksonią a Dolnym Śląskiem. Zaplanowany **projekt „Portal informacyjny dla zarządów dróg”** ma na celu poprawę współpracy zarządów dróg. Odpowiedzialność za budowę i utrzymanie mostów granicznych uregulowana jest w ramach polsko-niemieckiej umowy międzyrządowej na szczeblu państwowym. Informacje na ten temat nie są obecnie zebrane w jednym miejscu lub też nie są dostępne dla wszystkich instytucji. Po części brak jest przyporządkowania zakresu odpowiedzialności do konkretnego organu. Przy zmianie podmiotów odpowiedzialnych, chociażby w następstwie zmiany kategorii, prowadzi to do utraty informacji. Brakuje też dróg komunikacji dla pilnych zapytań, chociażby w sytuacjach kryzysowych. Dlatego przewidziano ujęcie i regularną aktualizację danych kontaktowych odpowiedzialnych za budowę dróg podmiotów, organów ds. transportu i służb utrzymania oraz opracowanie dwujęzycznej bazy danych z dostępem online dla odpowiedzialnych organów. Jako pierwsze mają zostać ujęte wszystkie mosty graniczne i bezpośrednio przylegające drogi. Później pomyśleć można o rozszerzeniu bazy na wszystkie drogi na pograniczu. Partnerami projektu są Krajowy Urząd Budowy Dróg i Transportu (LASuV) oraz Dolnośląska Służba Dróg i Kolei³¹.

Kolejny wniosek o dofinansowanie przewidziany jest w odniesieniu do projektu **„Określenie trasy transgranicznego połączenia drogowego Pieńsk–Deschka”** oraz wyszukania lokalizacji mostu granicznego. W obecnie uzgodnionej lokalizacji mostu granicznego nie jest możliwe z niemieckiego punktu widzenia poprowadzenie drogi przepustowej. Przedsięwzięcie powinno więc obejmować transgraniczną ocenę oddziaływania na środowisko, transgraniczne badanie ruchu oraz badanie wariantów. Partnerami są znowu Krajowy Urząd Budowy Dróg i Transportu (LASuV) oraz Dolnośląska Służba Dróg i Kolei³².

Przewidziana jest ponadto poprawa infrastruktury drogowej w obszarze Bogatynia/Zittau. Projektem grupy roboczej jest zatem **„Likwidacja wąskich gardeł w obszarze osi wtórnych do transnarodowej głównej osi transportowej A4”** w ramach centralnej osi TEN. Konkretnie przewidziana jest częściowa odnowa saksońskiej drogi krajowej S132, mostu Bw 5 w Zittau oraz rozbudowa drogi wojewódzkiej DW 354 Turoszów–Sieniawka. Partnerami projektu są Dolnośląska Służba Dróg i Kolei oraz podmiot komunalny odpowiedzialny za budowę dróg, np. miasto Zittau³³.

³¹ Osoba do kontaktu: Lutz Günther, Krajowy Urząd Budowy Dróg i Transportu.

³² Osoba do kontaktu: jw.

³³ Osoba do kontaktu: Anna Kucharska, Dolnośląska Służba Dróg i Kolei (DSDiK).

Pożądana jest **dalsza współpraca w dziedzinie komunikacji i transportu** ze strony Celowego Związku Komunikacyjnego Górnych Łużyc i Dolnego Śląska (ZVON), Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego wspólnie z Instytutem Rozwoju Terytorialnego (IRT), Dolnośląskiej Służby Dróg i Kolei, Krajowego Urzędu Budowy Dróg i Transportu (LASuV) oraz Górnołużycko-Dolnośląskiego Regionalnego Związku Planowania. Jako ważną ocenia się zwłaszcza instytucjonalną i osobową ciągłość współpracy.

Priorytety	Integracja publicznego transportu zbiorowego w Saksonii i na Dolnym Śląsku Poprawa infrastruktury drogowej na pograniczu dolnośląsko-saksońskim, zwłaszcza w odniesieniu do drugiego i trzeciego rzędu
Projekty	Neisse Go! SN-PL 2014–2020 Dalszy rozwój biletu Euro-Nysa Projekt intermodalnego punktu przesiadkowego w Bolesławcu Portal informacyjny dla zarządów dróg Określenie linii transgranicznego połączenia drogowego Pieńsk–Deschka Likwidacja wąskich gardeł w obszarze osi wtórnych do trans-narodowej głównej osi transportowej A4
Studium	Badanie dotyczące wykorzystania biletu Euro-Nysa
Memorandum ws. transgranicznej komunikacji kolejowej między Saksonią i Dolnym Śląskiem	

Tabela 5: Rezultaty pracy Grupy Roboczej nr 4 „Komunikacja i transport”

2.5. Grupa Robocza nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia”

W kontekście pełnej swobody przepływu pracowników od 2011 roku, jak i coraz bardziej zarysowującego się braku wykwalifikowanych pracowników pomimo stosunkowo wysokiej liczby osób bezrobotnych priorytetowe znaczenie mają skoordynowana polityka rynku pracy i polityka edukacyjna na pograniczu dolnośląsko-saksońskim. Podobne zmiany demograficzne po obu stronach granicy w połączeniu z konsekwencjami dotyczącymi zabezpieczenia potrzeb życiowych w regionie stwarzają wymóg lepszej koordynacji. Jednocześnie mieszkańcom po

obu stronach granicy należy pokazać perspektywę życia i pracy w regionie. Z tych powodów powołana została do życia w ramach projektu „Razem dla pogranicza” Grupa Robocza nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia”.

Ilustracja 39: Grupa Robocza nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia”

(Źródło: UMWD)

Ilustracja 40: Liderzy grupy roboczej – Monika Kwil-Skrzypińska, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy, i dr Ludwig Scharmann, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, oraz Danuta Florek, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy (z prawej)

Liderami grupy roboczej byli ze strony dolnośląskiej Monika Kwil-Skrzypińska, dyrektor Dolnośląskiego Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Wałbrzychu, oraz ze strony saksońskiej dr Ludwig Scharmann z Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Referat Europejskiego Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego.

Wymiana doświadczeń, wspólne obszary zainteresowań i wyjazdy tematyczne

Przedmiotem **pierwszych warsztatów** Grupy Roboczej nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia” było wzajemne poznanie się członków grupy oraz wymiana informacji dotyczących aktualnych tematów i wyzwań, takich jak zmiany demograficzne i zabezpieczenie potrzeb bytowych ludności, transgraniczny rynek pracy i transgraniczna współpraca w dziedzinie edukacji. Tematy i cele grupy roboczej miały być skonkretyzowane, a zamierzone rezultaty i dalsze postępowanie uzgodnione. W pierwszej kolejności chodziło o zinwentaryzowanie istniejących badań i opracowań po obu stronach. Po kilku prezentacjach i dyskusjach wykryształizowały się następujące pola tematyczne: rozwój gospodarczy, transgraniczny rynek pracy, zabezpieczenie potrzeb bytowych, zwłaszcza transgranicznej opieki zdrowotnej, oraz edukacja.

Priorytetem **drugich warsztatów** była wymiana informacji na temat struktur administracyjnych, właściwości, kompetencji i procedur administracyjnych oraz znalezienie wspólnych pomysłów na projekty. Przedstawiono Strategię rozwoju województwa dolnośląskiego i projekt Krajowego planu rozwoju Saksonii 2013, który już wszedł w życie. W ramach przeprowadzonych dyskusji grupa robocza porozumiała się co do następujących trzech pól działania: 1) zabezpieczenie potrzeb życiowych, zwłaszcza transgranicznej opieki zdrowotnej, 2) transgraniczny rynek pracy oraz 3) edukacja. Wyjazd studyjny na stronę dolnośląską poprowadził grupę roboczą najpierw do Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, gdzie udało się osiągnąć w ubiegłych latach godne uwagi sukcesy w pozyskiwaniu inwestorów, które w istotny sposób przyczyniły się do zmian strukturalnych w regionie wałbrzyskim po zakończeniu wydobywania węgla kamiennego. Następnym przystankiem wizyty studyjnej było Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej i Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu oraz Centrum Aktywizacji Zawodowej przy Powiatowym Urzędzie Pracy w Kamiennej Górze.

Wyjazd studyjny na stronę saksońską w ramach **trzecich warsztatów** poprowadził najpierw do Reichenbach/Oberlausitz, gdzie zaprezentowano różnorakie innowacyjne projekty. Pan burmistrz Böer przedstawił najpierw „Strategię przyszłości Reichenbach 2030 – infrastruktura społeczna”, „Saksońskie Centrum Migracji: integracja poprzez działanie” oraz przedsięwzięcie „Eurokommunale”.

Kolejnym transgranicznym przedsięwzięciem był projekt „Demografia, tworzenie sieci i migracja w trójkącie krajów – szanse i potencjały transgranicznego rynku pracy”. Następnie uczestnicy wyjazdu zwiedzili warsztaty zajęciowe dla osób niepełnosprawnych. W Görlitz trafili do Zawodowego Centrum Szkolnego (BSZ) im. Christopha Lüdersa, gdzie przedstawiono im i przedyskutowano z nimi wiele różnych form nauki zawodu. Uwidoczniło się tu ponownie duże zainteresowanie ze strony polskiej dualnym systemem kształcenia zawodowego w Niemczech. W trakcie posiedzeń roboczych skonkretyzowano pola działania i zainteresowania grupy oraz naszkicowano wspólne pomysły na projekty.

Ilustracja 41: Wyjazd studyjny na stronę dolnośląską

Rezultaty prac grupy roboczej

Priorytetem Grupy Roboczej nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia” w odniesieniu do przyszłej współpracy między Dolnym Śląskiem a Saksonią jest **utrzymanie zabezpieczenia potrzeb życiowych na pograniczu dzięki wspólnym ofertom i wspólnemu popytowi** w następujących polach działania:

- socjalne zabezpieczenie potrzeb bytowych;
- transgraniczny rynek pracy;
- edukacja.

W miejscach, gdzie istnieją przeszkody prawne lub administracyjne, niezbędne są **regulacje stosowane w drodze wyjątku („klauzule eksperymentalne”) dla pogranicza**. Zabezpieczenie potrzeb bytowych na pograniczu zagwarantowane ma być dzięki rozwiązaniom transgranicznym, zwłaszcza poprzez transgraniczną opiekę zdrowotną.

Ilustracja 42: Wyjazd studyjny na stronę saksońską

Punkt ciężkości w polu działania „**socjalne zabezpieczenie potrzeb życiowych**” został położony na transgraniczną opiekę zdrowotną i pielęgnacyjną oraz telekomunikację i transport publiczny. Ma to szczególne znaczenie w kontekście zarysowujących się już wąskich gardeł problemów w opiece pielęgnacyjnej nad osobami starszymi po stronie niemieckiej oraz w odniesieniu do lekarzy specjalistów na obszarach wiejskich po stronie polskiej i niemieckiej. Należałoby wykorzystywać zalety wynikające ze zróżnicowania obu regionów (np. koszty pracy) i rozwijać transgraniczne obszary opieki oraz wspierać oferty pomocy mobilnej. Działania w tym obszarze powinny objąć tworzenie transgranicznych grup roboczych w zakresie pielęgnacji, wspólnych modułów edukacyjnych w celu podnoszenia kwalifikacji pracowników domowej opieki pielęgnacyjnej oraz stosowanie przepisów o ochronie danych podczas wymiany danych „wrażliwych”.

Wiodącym projektem grupy roboczej w tym obszarze działania jest **projekt „Platforma Telemed 2020”**. Partnerami projektu są Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego oraz Saksońskie Ministerstwo Spraw Społecznych i Ochrony Konsumentów. Przygotowany został szkic projektu. Związane z tym uzgodnienia miały już miejsce³⁴.

Cele w obszarze działania **„transgraniczny rynek pracy”** stanowią aktywizacja transgranicznego rynku pracy i promocja zawodowej oraz przestrzennej mobilności pracowników. Przewidywane działania to wymiana informacji dotyczących dobrych wzorców w Saksonii i na Dolnym Śląsku oraz wymiana osób długotrwale bezrobotnych w celu zdobycia kwalifikacji językowych i certyfikatów. Ponadto konieczna jest poprawa związanych z tym informacji o sąsiednim regionie.

Ewentualny **projekt „Wymiany informacji i instytucjonalizacji na rynku pracy”** miałby za zadanie zinstytucjonalizowaną wymianę informacji na temat trendów gospodarczych, pośrednictwa pracy (łącznie z małymi i średnimi przedsiębiorstwami), doradztwo dla zakładających działalność gospodarczą, ocenę potrzeb na pograniczu oraz świadectw i certyfikatów. Priorytetem miałyby być turystyka, obsługa ruchu turystycznego oraz zawody pielęgnacyjne³⁵.

W polu działania **„edukacja”** w centrum uwagi znajduje się edukacja zawodowa. Dotyczy to stworzenia w perspektywie długofalowej wspólnego regionu edukacyjnego na dolnośląsko-saksońskim pograniczu. Ma to być wspierane **projektem „Regionalny marketing edukacji zawodowej”**. Celem projektu jest zatrzymanie wykwalifikowanych pracowników w regionie, zaoferowanie młodym ludziom perspektyw na pograniczu i poprawa wymiany informacji między nauczycielami, uczniami i firmami. Grupami docelowymi są zakłady i izby przemysłowe, szkoły i nauczyciele oraz absolwenci szkół. W pakietach roboczych, takich jak:

1. Kwerenda istniejących ofert i dobrych wzorców;
2. Nadanie stałego charakteru i instytucjonalizacja;
3. Wprowadzenie wspólnych regularnych ofert edukacji i orientacji zawodowej przewidziano następujące działania:
 - transgraniczna organizacja Targów Pracy w powiecie Görlitz;
 - giełda miejsc nauki zawodu, Dni Przedsiębiorcy;
 - regionalne targi pracy i wizyty w szkołach zawodowych;

³⁴ Osoby do kontaktu: dr Antoni Zwiefka, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, i Volker Koehn, Saksońskie Ministerstwo Spraw Społecznych i Ochrony Konsumentów.

³⁵ Osoby do kontaktu: Mirko Wessling, Instytut Rynku Pracy i Badań Zawodowych, Chemnitz, oraz Danuta Florek i Monika Kwil-Skrzypińska, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy.

- praktyki zawodowe w kraju sąsiada;
- transgraniczna organizacja „gremium roboczego szkoła–gospodarka”;
- fora zawodowe między szkołami, zakładami kształcącymi i miastami;
- platforma online;
- wymiany szkół zawodowych i nauczycieli.

Partnerami projektu po stronie saksońskiej mogłyby być Agencja PONTES na rzecz edukacji powiatu Görlitz lub ewentualnie związane z nią instytucje, Saksońskie Ministerstwo Oświaty i Saksońska Agencja Oświatowa oraz po stronie dolnośląskiej Centrum Informacji Zawodowej³⁶.

W polu działań „edukacja” powstało ponadto **Opracowanie nt. transgranicznej współpracy w edukacji zawodowej**. Przedstawiono w nim przykłady dobrych praktyk z zachodnich granic Niemiec oraz przeanalizowano możliwość ich przeniesienia na pogranicze dolnośląsko-saksońskie. Należy odpowiedzieć m.in. na następujące pytania:

- W jaki sposób można osiągnąć masę krytyczną w celu wykorzystania możliwości instytucji edukacyjnych na pograniczu?
- W jaki sposób można poszerzyć potencjał w celu długofalowego zapewnienia trwałości?

Priorytety	Utrzymanie zabezpieczenia potrzeb życiowych na pograniczu dzięki wspólnym ofertom i wspólnemu popytowi w następujących polach działania: • socjalne zabezpieczenie potrzeb bytowych, • transgraniczny rynek pracy, • edukacja. Regulacje w drodze wyjątku („klauzule eksperymentalne”) dla pogranicza
Projekty	Projekt „Platforma Telemed 2020” Projekt „Wymiany informacji i instytucjonalizacji na rynku pracy” Projekt „Regionalny marketing edukacji zawodowej”
Opracowanie	<i>Transgraniczna współpraca w edukacji zawodowej: przykłady dobrych praktyk na zewnętrznych granicach Niemiec</i> (ok. 73 stron)

Tabela 6: Rezultaty prac Grupy Roboczej nr 5 „Polityka rynku pracy i demografia”

³⁶ Osoba do kontaktu: dr Regina Gellrich, Agencja PONTES na rzecz edukacji powiatu Görlitz.

Przedmiotem opracowania były oprócz poszukiwania dobrych przykładów z innych regionów przygranicznych zidentyfikowanie możliwości ich przeniesienia oraz opracowanie postulatów dotyczących działań na rzecz pogranicza dolnośląsko-saksońskiego. Adresatami opracowania są regionalne gremia i podmioty – po stronie niemieckiej Gremium Robocze Szkoła–Gospodarka oraz Regionalne Forum Edukacji Powiatu Görlitz oraz po polskiej stronie powiaty jako podmioty prowadzące szkoły zawodowe, Konwent Powiatów, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego oraz administracja pracy³⁷.

³⁷ Osoba do kontaktu: dr Ludwig Scharmann, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Uczący się urzędnicy – praktyka, nauka języka, seminaria dotyczące znajomości kraju i komunikacji międzykulturowej

3.1. Praktyki w Saksonii i na Dolnym Śląsku

W celu intensyfikacji wymiany doświadczeń i informacji między administracjami obu partnerów projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” organizowane były praktyki w Saksonii oraz na Dolnym Śląsku. Trwały one do maksymalnie czterech tygodni. Zestawienie zrealizowanych, jak i zaplanowanych praktyk prezentuje zamieszczona tabela.

Każda osoba miała podczas swojej praktyki opiekuna. Priorytetowe tematy praktyk pokrywały się z wieloma różnymi zakresami tematycznymi i kompetencjami uczestniczących w praktykach instytucji. Wynikiem niektórych praktyk jest np. dalszy rozwój wypracowanych w trakcie działań grup roboczych koncepcji projektowych, jak również dalsze etapy przygotowywania nowych projektów (np. idea koncepcji projektu „Platforma Telemed 2020”, Grupa Robocza nr 5 „Rynek pracy i demografia”). Ponadto jedna z praktykantek w związku z odbytą na Dolnym Śląsku praktyką została w swojej instytucji powołana jako osoba kontaktowa do współpracy z Polską.

Wszystkie osoby, które brały udział w praktykach, podkreślały korzyści wynikające z nich, zarówno w zakresie doświadczeń osobistych, jak i w odniesieniu do swoich pracodawców. Korzyści te to przede wszystkim nawiązanie osobistych kontaktów, pogłębienie wiedzy na temat struktur administracyjnych, ich kompetencji oraz przebiegu procesów administracyjnych. Ponadto praktykanci mieli okazję do zidentyfikowania różnic w kulturze administracji obu krajów. Wiele osób z Polski uczestniczących w praktyce w Saksonii podkreślało w swoich sprawozdaniach, że stosowane w saksońskiej administracji elastyczne godziny pracy to rozwiązanie zasługujące na uwagę. Praktykanci podnosili również ten wątek, że dzięki ich udziałowi w projekcie instytucje, w których są zatrudnieni, miały możliwość wymiany doświadczeń oraz informacji z krajem sąsiednim w zakresie dobrych praktyk.

Praktykant	Miejsce praktyki
dr Magdalena Belof (Instytut Rozwoju Terytorialnego)	Instytut Ekologicznego Planowania Przestrzennego im. Leibniza
dr Jan Blachowski (Instytut Rozwoju Terytorialnego)	Instytut Ekologicznego Planowania Przestrzennego im. Leibniza
prof. dr Joachim Budrack (Instytut Geografii Regionalnej im. Leibniza)	Wydział Gospodarki, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
Iwona Grabowska (Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Lutz Günther (Krajowy Urząd Budowy Dróg i Komunikacji, Bautzen)	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych i Wydział Transportu, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
Joanna Jeż (Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Markus Kamratzki (Saksoński Urząd Górniczy)	Wydział Geologii, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
Kamila Magdalena Kopec (Spółka Rozwoju Miasta Zittau)	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
Anna Kucharska (Dolnośląska Służba Dróg i Kolei)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Wioletta Liberacka (Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Wieland Menzel (Urząd Miasta Görlitz, Urząd Budowlany i Planowania Miast)	Instytut Rozwoju Terytorialnego

Justyna Młynarz (Wydział Gospodarki, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Kancelaria Stanu Kraju Związkowego Saksonii
Rafał Nowakowski (Wydział Organizacyjno-Prawny, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Archiwum Miejskie Miasta Drezna
Anna Pytlarz (Instytut Rozwoju Terytorialnego)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
dr Ludwig Scharmann (Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych)	Wydział Rozwoju Obszarów Wiejskich, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy
Zdzisław Szulc (Wydział Geodezji i Kartografii, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Państwowy Zakład Geoinformacji i Geodezji Saksonii
Witold Warczewski (Instytut Rozwoju Terytorialnego)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Friederike Vialon (Wydział III, Urząd Ochrony Zabytków, powiat Görlitz)	Instytut Rozwoju Terytorialnego
dr Antoni Zwiefka (Wydział Zdrowia, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego)	Ref. 45 Europejskie Planowanie Przestrzenne, Rozwój Regionalny, Saksońskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Saksońskie Ministerstwo ds. Socjalnych i Ochrony Konsumenta

Tabela 7: Praktyka w ramach projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia”

3.2. Kursy językowe

Według zapisów w Programie Operacyjnym Współpracy Transgranicznej Polska–Saksonia 2007–2013 główną przeszkodą w rozwoju współpracy i integracji jest brak znajomości języka. W celu rozwiązania tego problemu w ramach projektu „Razem dla pogranicza Dolny Śląsk – Saksonia” zorganizowane zostały formy

dokształcania dopasowane do potrzeb pracowników administracji. Miały one za zadanie polepszenie znajomości języka oraz zwiększenie interkulturowych i fachowych kompetencji, a co za tym idzie – wzmocnienie umiejętności pracowników saksońskiej administracji w zakresie transgranicznej współpracy. Organizacja takich form dokształcania wynika z tego, że znajomość języka ma również kluczowe znaczenie dla realizacji pracy w projekcie transgranicznym. Motywacja do nauki języka polskiego osób z administracji, oprócz wykonywania normalnych obowiązków pracowniczych, odzwierciedla rosnące znaczenie i jakość współpracy pomiędzy Wolnym Krajem Związkowym Saksonią a Województwem Dolnośląskim.

Na zlecenie Saksońskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych kurs języka polskiego, składający się z 240 zajęć lekcyjnych, z podziałem na poziom podstawowy i średniozaawansowany, przeprowadziła Volkshochschule Sächsische Schweiz Osterzgebirge e.V. W kursie brali udział pracownicy saksońskiej administracji, którzy w ramach swojej pracy zawodowej mają częsty kontakt z polskimi instytucjami.

Ilustracja 43: Kurs języka polskiego w 2013 r., temat: Boże Narodzenie w Polsce

Podstawowy kurs języka polskiego obejmował wprowadzenie do nauki tego języka, jak również oferował naukę podstawowego słownictwa i niezbędnych

struktur gramatycznych. Głównym celem był rozwój wszystkich sprawności językowych (słuchanie, mówienie, czytanie i pisanie) oraz praktyczne zastosowanie zdobytych wcześniej leksykalnych i gramatycznych umiejętności językowych w ustnych oraz pisemnych ćwiczeniach. Uczący się byli w stanie poradzić sobie w typowych sytuacjach dnia codziennego, odnieść się do wybranych tematycznych zagadnień z życia prywatnego oraz zawodowego czy też formułować prośby, propozycje, życzenia, pytania w określonych sytuacjach. Ponadto zdobyli oni umiejętności w prowadzeniu dialogów oraz formułowaniu krótkich tekstów, np. zaproszeń czy maili. Założono, że po zakończeniu kursu jego uczestnicy osiągną poziom A2 w języku polskim według wytycznych Wspólnych Europejskich Językowych Ram Referencyjnych.

Kurs średniozaawansowany miał na celu powtórzenie i utrwalenie wcześniej poznanego słownictwa i gramatyki oraz wykorzystanie ich w nowych sytuacjach życia codziennego, zawodowego, jak również dalszy rozwój umiejętności językowych. Różnorodne ćwiczenia miały za zadanie umożliwienie uczestnikom pewnego i konkretnego używania wcześniej poznanego słownictwa w formach ustnych i pisemnych. Włączenie do nauki elementów wizualnych i słuchowych oraz informacji z zakresu komunikacji międzykulturowej, jak również autentycznych tekstów było bardzo pomocnym narzędziem w nauce języka polskiego. Po zakończeniu kursu jego uczestnicy powinni osiągnąć poziom języka B1.

3.3. Seminaria na temat znajomości kraju i komunikacji międzykulturowej wraz z wizytą studyjną

Niemieccy uczestnicy projektu mieli okazję uczestniczyć w seminariach na temat znajomości kraju i komunikacji międzykulturowej oraz w wizycie studyjnej na Dolnym Śląsku. Seminaria i wizyta studyjna obejmowały tematykę z zakresu historii, systemu politycznego, społeczeństwa, tradycji oraz manier. Seminaria na temat znajomości kraju i komunikacji międzykulturowej zrealizowała Volkshochschule Sächsische Schweiz Osterzgebirge e.V. Osoba prowadząca zajęcia przekazała uczestnikom informacje geograficzne i polityczne dotyczące Polski, jak również wiedzę z zakresu polskich struktur administracyjnych, zmian demograficznych i gospodarczych, polskiej waluty, języka, dialektów, mniejszości narodowych, praktykowanych religii i systemu edukacji. Szczegółowo omówione zostały ponadto jednostki władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej w Polsce. Oprócz struktury i zadań polskiego parlamentu (Sejmu i Senatu), rządu i prezydenta przekazano uczestnikom informacje dotyczące administracji publicznej. Otrzymali oni również informacje na temat zakresu kompetencji

poszczególnych urzędów i ich przedstawicieli na poziomie województwa, powiatu i gminy. W trakcie seminariów prezentowane były także polskie tradycje i zwyczaje świąteczne. Uczestniczący w spotkaniach mieli możliwość dzielenia się swoimi doświadczeniami, zadawania pytań i komentowania wysłuchanych informacji. Wszyscy otrzymali certyfikaty uczestnictwa w seminarium, wydruki prezentacji oraz broszurę na temat Polski wydaną przez Federalną Centralę Kształcenia Obywatelskiego.

Ilustracja 44: Seminaria na temat znajomości kraju i komunikacji międzykulturowej – wizyta studyjna 2–4 lipca 2013 r.

W celu uzupełnienia teoretycznych seminariów zorganizowano trzydniową wizytę studyjną na terenie Dolnego Śląska. Uczestnicy zwiedzili m.in. zamek w Łomnicy. Podczas interesującego wykładu właścicielka tego obiektu poinformowała zebranych, że dzięki transgranicznej współpracy wielu podmiotów udało się uratować wspólne dziedzictwo kulturowe oraz zaangażować wielu mieszkańców do aktywności na rzecz wspierania lokalnych tradycji, produktów i rozwoju regionu. W trakcie wizyty studyjnej odbyło się również spotkanie z kierownikiem Biura Łącznikowego Wolnego Kraju Związkowego Saksonii we Wrocławiu. Uczestnicy wyjazdu, wcześniej biorący udział w seminariach z zakresu znajomości Polski

i komunikacji międzykulturowej, mogli poszerzyć swoją wiedzę i doświadczenia na temat rozwoju polskiej części pogranicza, kultury, tradycji i dnia codziennego w Polsce oraz skosztować regionalnych specjalności.

Również dla polskich partnerów projektu kompetencje międzykulturowe mają bardzo duże znaczenie. Z tego właśnie względu w 2013 roku zostały zorganizowane szkolenia pt. „Protokół dyplomatyczny w kontaktach polsko-niemieckich”. Podczas spotkań omówiono kwestie protokolarne związane m.in. z zasadą precedencji, korespondencją oraz komunikacją telefoniczną urzędników. W szkoleniach wzięło udział ponad 30 osób zatrudnionych w administracji samorządowej, regionalnej i gminnej.

Dane kontaktowe wszystkich osób uczestniczących w projekcie

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte /Grupa Robocza 1 „Rewitalizacja miast”							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Bernhard	Fechner		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	info@stadtsanierung-zittau.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Birgid	Kaiser	Geschäfts- führerin	Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	b.kaiser@stadtentwicklung- zittau.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Kamila	Kopec		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	kamikari@me.com
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Katrin	Krügermeier		Ref. 54 Städtebau- und EU-Förderung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	katrin.kruegermeier@smi. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Wieland	Menzel		Stadtplanungs- und Baordnungsamt, Stadt Görlitz	DE	w.menzel@goerlitz.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Gabriele	Schumann		Ref. 54 Städtebau- und EU-Förderung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	gabriele.schumann@smi. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dana	Stachura		Ref. 54 Städtebau- und EU-Förderung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	dana.stachura@smi.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Friederike	Vialon		Landratsamt Görlitz, Außenstelle Niesky, Untere Denkmalschutzbehörde	DE	friederike.vialon@kreis-gr.de

Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Isabel	Vogel		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	i.vogel@stadtsanierung-zittau.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Isabel	Walter		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	walter@stadtsanierung-zittau.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Uwe	Wildenauer		Wüstenrot Haus- und Städtebau GmbH	DE	uwe.wildenauer@wuestenrot.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Hartmut	Wilke	Amtsleiter Stadtplanungs- und Bauord- nungsamt	Stadt Görlitz	DE	h.wilke@goerlitz.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dr./dr Magdalena	Belof	Zastępca dyrektora	Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	magdalena.belof@irt.wroc.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Andrzej	Dudek			PL	adrekord@gmail.com
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Michał	Frycz		Dział Planowania i Programowania Rozwoju Regionalnego Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	michal.frycz@umwd.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Aleksandra	Gancarz		Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	aleksandra.gancarz@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Katarzyna	Hanczarek		Regionalny Punkt Kontak- towy Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	jgrpk@dolnyslask.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Dr./dr Maciej	Klonowski		Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy	PL	maciej.klonowski@pgi.gov.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Janusz	Korzeń		Przegląd Urbanistyczny	PL	jkorzen@ przegladurbanistyczny.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Aleksandra	Kotkowska		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	aleksandrakotkowska@irt. wroc.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Roland	Marciniak	Burmistrz	Urząd Gminy Świeradów-Zdrój	PL	r.marciniak@swierardowzdroj. pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Łukasz	Medeksza	Pełnomocnik Zarządu Województwa Dolnośląskiego ds. Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego	Departament Infrastruktury Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	lukasz.medeksza@dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Adam	Mydlowski		Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy	PL	amyd@pgi.gov.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Piotr	Roman	Prezydent miasta Bolesławiec, Prezydent Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Nysa	Urząd Miasta Bolesławiec	PL	prezydent@um.boleslawiec.pl

Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Arkadiusz	Suliga		Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	arkadiusz.suliga@dolnyslask.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Ilona	Szarapo	Kierownik	Pracownia Współpracy Międzyregionalnej Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	ilonaszarapo@irt.wroc.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Łukasz	Urbanek	Kierownik	Dział Programowania Funduszy Europejskich Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	lukasz.urbanek@umwd.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Witold	Warczewski		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	witold.warczewski@irt.wroc.pl
Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften) / Grupa Robocza 2 „Rewitalizacja obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazy pokopalniane (łącznie z obszarami parkowymi)“							
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Kirsten	Clausnitzer		Amt für Kreisentwicklung Landratsamt Görlitz	DE	kirsten.clausnitzer@kreis-gr.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Holger	Freymann	Amtsleiter	Amt für Kreisentwicklung, Landratsamt Görlitz	DE	holger.freymann@kreis-gr.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Silvina	Gondlach		Landesdirektion Sachsen, Außenstelle Bautzen	DE	silvina.gondlach@lds.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Axel	Heinemann		Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	axel.heinemann@rpv- oberlausitz-Niederschlesien.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Peter	Heinrich	Leiter der Verbands- verwaltung	Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	peter.heinrich@rpv- oberlausitz-Niederschlesien.de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Martin	Herrmann	Abteilungsleiter	Abteilung 1 Zentrale Aufgaben Sächsisches Oberbergamt	DE	martin.herrmann@oba. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Markus	Kamratzki		Referat 13 Controlling Sächsisches Oberbergbauamt	DE	markus.kamratzki@oba. sachsen.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Ansgar	Kaup	Geschäftsführer	Planungsbüro Richter + Kaup, Ingenieure und Planer	DE	kaup@richterundkaup.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Gerd	Pfitzner		Landesdirektion Sachsen	DE	gerd.pfitzner@lds.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Frank	Sander	Leiter des Ref. 46	Ref. 46 Bergbaufolgen Sächsisches Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie	DE	frank.sander@smul.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Andreas	Schaaf		Stadtplanungsamt Stadtverwaltung Görlitz	DE	a.schaaf@goerlitz.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Josefine	Schmidt		Planungsbüro Richter + Kaup, Ingenieure und Planer	DE	kaup@richterundkaup.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Artur	Bielński	Starosta powiatu Zgorzeleckiego, zastępca prezydenta Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Nysa	Starostwo Powiatowe w Zgorzelcu	PL	starosta@powiat.zgorzelec.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr. Ing./ dr inż. Jan	Blachowski		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	jan.blachowski@irt.wroc.pl

Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Dr. Ing./ dr inż. Adam	Ihnatowicz	Zastępca dyrektora	Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy	PL	adam.ihnatowicz@pgi.gov.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Paweł	Karpiński	Zastępca dyrektora, pehonomocnik marszałka ds. odnawialnych źródeł energii	Wydział Środowiska Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	pawel.karpinski@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Waldemar	Każmierczak	Geolog wojewódzki	Dyrektor Wydziału Geologii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	waldemar.kazmierczak@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Dr. Ing./ dr inż. Urszula	Każmierczak		Wydział Geoinżynierii, Górnictwa i Geologii Instytut Górnictwa Politechnika Wrocławska	PL	urszula.kazmierczak@pwr. wroc.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Jacek	Koperdowski		Wydział Geodezji i Kartografii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	jacek.koperdowski@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Jacek	Koźma		Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy	PL	jacek.kozma@pgi.gov.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Kamila	Lesiw- -Głowacka		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	kamila.glowacka@irt.wroc.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Wioletta	Liberacka		Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	wioletta.liberacka@umwd.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Hanna	Mrów- czyńska- Siadak		PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A.	PL	hanna.mrowczynska-siadak@ gkpgc.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Dr./dr Wojciech	Naworyta		Akademia Górniczo- Hutnicza w Krakowie	PL	naworyta@agh.edu.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Krzysztof	Owsianik	Kierownik	Dział ds. DSP Wydziału Geodezji i Kartografii Wy- dział Geodezji i Kartografii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	krzysztof.owsianik@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Robert	Pajkert	Geodeta województwa, dyrektor	Wydział Geodezji i Karto- grafii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	robert.pajkert@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dariusz	Zięba		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	dariusz.zieba@irt.wroc.pl
Arbeitsgruppe 3 „Entwicklung ländlicher Räume / Grupa Robocza 3 „Rozwój obszarów wiejskich“							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Prof. Dr./ prof. dr	Große Holm	Geschäftsführer	Marketing Gesellschaft Oberlausitz-Niederschlesien	DE	holm.grosse@oberlausitz.com
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Karina	Hitziger		Geschäftsbereich Regional- und Stadtentwicklung Zittauer Stadtentwicklungs- gesellschaft mbH	DE	k.hitziger@stadtsanierung- zittau.de

Experte/ Expert	Frau/Pani	Kristin	Hitziger		Jugend- und Kinderhaus „Villa“ Zittau	DE	jugendhaus@villa-zittau.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Ralf	Kregel		Ref. 45 Europäische Raumordnung, Raumplanung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	ralf.kregel@smi.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Frank	Krone		Ref. 43 Kommunale Gebietsstrukturen Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	frank.krone@smi.sachsen.de
Experte/ Expert	Frau/Pani	Dr./dr Angela	Kunz		Ref. 23 Ländliche Entwicklung Sächsisches Landesamt für Umwelt Landwirtschaft und Geologie	DE	angela.kunz@smul.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Babette	Kunz		Planungsbüro Richter + Kaup, Ingenieure und Planer	DE	info@richterundkaup.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Friede- mann	Kurtz		Ref. 34 Tourismus, Regionalinitiativen, Standortmarketing Sächsisches Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr	DE	friedemann.kurtz@smwa. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Christoph	Pilz		Marketing-Gesellschaft Oberlausitz-Niederschlesien	DE	christoph.pilz@oberlausitz. com
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Markus	Thieme		Referat 23 Ländliche Entwicklung Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie	DE	markus.thieme@smul.sachsen. de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Jörg	Weichler	Fachbereichs- leiter	Fachbereich Regionale Planung und Regional- entwicklung Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	joerg.weichler@rpv- oberlausitz-Niederschlesien.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Thaddäus	Ziesch		Christliches Soziales Bildungswerk Milititz e.V.	DE	thaddaeus.ziesch@csb-milititz. de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dr. Ing./ dr inż. Ewa	Bienkowska	Kierownik	Działu Metodyki Doradztwa, Szkoleni i Wydawnictw Dolnośląski Ośrodek Doradz- twa Rolniczego we Wrocławiu	PL	ewa.bienkowska@dodr.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Barbara	Borysiewicz		Dolnośląski Ośrodek Doradz- twa Rolniczego we Wrocławiu	PL	barbara.borysiewicz@dodr.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Paweł	Czyszczon	Dyrektor	Wydziału Obszarów Wiejskich Departament Obszarów Wiejskich i Zaso- bów Naturalnych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	pawel.czyszczon@dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Edward	Dudek	Wójt	Urząd Gminy Jeżów Sudecki	PL	wojt@jezowsudecki.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Marek	Karlowski		Południowo-Zachodnie Forum Samorządu Terytorialnego Pogranicze	PL	karlowski@pogranicze-csb. home.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Ludwik Stanisław	Kaziów	Burmistrz	Urząd Gminy i Miasta Lwówek Śląski	PL	sekretaria@lwowekslaski.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Krzysztof	Kociubiński		Zakład Studiów nad Unią Europejską Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Wrocławski	PL	krzysztof.kociubinski@ uniwroc.pl

Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Tomasz	Korczak	Burmistrz	Urząd Miasta i Gminy Międzyzlesie	PL	urząd@miedzylesie.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Stanisław	Longawa	Wójt	Urząd Gminy Kłodzko	PL	wojt@gmina.klodzko.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Beata	Misztak		Regionalny Punkt Kontaktowy Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	jgrpk@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Bożena	Mulik	Prezes	Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Partnerstwo Izerskie”	PL	zarzad@ lgdpartnerstwoizerskie.pl; biuro@lgdpartnerstwoizerskie.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Prof. Irena	Niedzwiecka- Filipiak		Instytut Architektury Krajobrazu Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	PL	irena.niedzwiecka-filipiak@ up.wroc.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Barbara	Nowak- Obelinda	Dolnośląski wojewódzki konserwator zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków	PL	b.obelinda@dwkz.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Rajmund	Papiernik	Dyrektor Biura Zarządu DOT	Dolnośląska Organizacja Turystyczna	PL	rajmund.papiernik@dot.org.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Agnieszka	Skonieczka		Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Partnerstwo Izerskie”	PL	zarzad@ lgdpartnerstwoizerskie.pl; biuro@lgdpartnerstwoizerskie.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Jerzy	Stachyra	Zastępca burmistrza ds. polityki regionalnej	Urząd Miasta i Gminy Bogatynia, Euroregion Neisse	PL	biuro.burmistrza@bogatynia.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Czesława	Surwillo		Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego	PL	czeslawa.surwillo@dodr.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Anna	Terlecka- -Krowicka		Wydział Obszarów Wiejskich Departament Obszarów Wiejskich i Zasobów Naturalnych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	anna.terlecka@umwd.pl
Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport / Grupa Robocza 4 „Komunikacja i transport“							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dirk	Benofsky		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	d.benofsky@zvon.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Jitka	Bergholz		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	j.bergholz@zvon.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Thomas	Brade		Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	thomas.brade@rpv- oberlausitz-niederschlesien.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Michael	Breitkopf		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	m.breitkopf@zvon.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Peter	Galiläer	Referatsleiter	Ref. 62 Strategie und Planung Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr	DE	peter.galilaer@smwa.sachsen. de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Lutz	Günther	Niederlassungs- leiter	Landesamt für Straßenbau und Verkehr, Niederlassung Bautzen	DE	lutz.guenther@lasuv.sachsen.de

Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Ilka	Hunger		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (VON GmbH)	DE	i.hunger@zvon.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Jörg	Kellermann		Ref. 44 Landes- und Regionalplanung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	joerg.kellermann@smi.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Robert	Koch		Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	robert.koch@rpv-oberslausitz-niederschlesien.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Christoph	Mehnert	stv. Geschäftsführer	Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (VON GmbH)	DE	c.mehnert@zvon.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Hans- Jürgen	Pfeiffer	Geschäftsführer	Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (VON GmbH)	DE	h.pfeiffer@zvon.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Sandra	Trebesius		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (VON GmbH)	DE	s.trebesius@zvon.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Artur	Harc	Kierownik	Dział Planowania i Programowania Rozwoju Regionalnego Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	artur.harc@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Anna	Kucharska		Dolnośląska Służba Dróg i Kolei	PL	anna.kucharska@dslk.wroc.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Mirosław	Matusiak		Dział Organizacji i Promocji Transportu Wydział Transportu Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	mirosław.matusiak@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Maciej	Samulewicz		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	maciejsamulewicz@irt.wroc.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Łukasz	Sęk		Wydział Transportu Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	lukasz.sek@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Wojciech	Świnder	Dyrektor	Wydział Transportu Departament Infrastruktury Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	wojciech.swinder@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Heike	Uhe	Inhaberin	Niemiecko-Polska Kooperacja Gospodarcza	PL	heike.uhe@npgk-wroclaw.com
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Miłosz	Zankowski		Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Departament Rozwoju Regionalnego Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	mzankowski@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Jerzy	Zieliński	Sekretarz miasta Bolesławiec	Urząd Miasta Bolesławiec	PL	sekretarz@um.boleslawiec.pl
Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie / Grupa Robocza 5 „Rynek pracy i demografia“							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Prof. Dr./ prof. dr	Burdack Joachim	Projektleiter	Leibniz Institut für Länderkunde	DE	j_burdack@ifl-leipzig.de

Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dr./dr Regina	Gellrich	Leiterin	Pontes-Agentur für Bildung des LK Görlitz	DE	gellrich@ibz-marienthal.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Sebastian	Handrick		Sächsische Bildungsagentur Regionalstelle Bautzen	DE	sebastian.handrick@rsab.smk.sachsen.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Kerstin	Kuhtz		Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Beate	Liebig		Sächsische Bildungsagentur, Regionalstelle Bautzen	DE	beate.liebig@rsab.smk.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Robert	Nadler		Leibniz-Institut für Länderkunde	DE	r_nadler@ifl-leipzig.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Alin	Neumann		Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Helge	Paulig		Ref. 23 Lehrpersonal Sächsisches Staatsministerium für Kultus	DE	helge.paulig@smk.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Ludwig	Scharmann		Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	ludwig.scharmann@smi.sachsen.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Helga	Schiefer	Schulleiterin	Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Mirko	Wesling		IAB-Regional Sachsen	DE	mirko.wesling@iab.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Marlies	Wiedmer- Hüchelheim		Landratsamt Görlitz	DE	schul-sportamt@kreis-gr.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Dr./dr	Zschocke		Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Beata	Bartłomiej- czak-Pyka	Kierownik	Oddział ds. Promocji i Informacji Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	beata.pyka@dwup.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Alina	Bieńkowska	Kierownik	Ośrodek Banku Danych Lokalnych Urząd Statystyczny we Wrocławiu	PL	abienkowska@stat.gov.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Mieczysław	Ciurla	Dyrektor	Wydział Rozwoju Gospodarczego Departament Rozwoju Regionalnego Urząd Marszałkowski	PL	mieczyslaw.ciurla@dolnyslask. pl
Vertretungs- mitglied/Czło- nek zastępczy	Frau/Pani	Danuta	Florek	Wicedyrektor	Województwa Dolnośląskiego	PL	danuta.florek@dwup.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Agnieszka	Ilczuk	Kierownik	Dolnośląski Ośrodek Badań Regionalnych Urząd Statystyczny we Wrocławiu	PL	a.ilczuk@stat.gov.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Ryszard	Janas		Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu	PL	ryszard.janas@ciz.walbrzych.pl; rajanas1@wp.pl
Vertretungs- mitglied/Czło- nek zastępczy	Herr/Pan	Zdzisław	Kaliciak	Kierownik	Wydział Analiz i Statystyki Rynku Pracy Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	zdzislaw.kaliciak@dwup.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Monika	Kosior		Dolnośląski Ośrodek Polityki Społecznej	PL	m.kosior@dops.wroc.pl
Vertretungs- mitglied/Czło- nek zastępczy	Frau/Pani	Bogusława	Kulińska	Zastępca dyrektora	Wydział ds. Osób Nie- pełnosprawnych Departa- ment Spraw Społecznych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	bkulinska@umwd.pl

Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Monika	Kwil- -Skrzypińska	Dyrektor	Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	monika.skrzypinska@dwup.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Elżbieta	Opilowska		Centrum im. Willy'ego Brandta	PL	opilowska@wbz.uni.wroc.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Ewelina	Sadowska	Kierownik	Pracownia ds. Projektów UE DCiZiDN Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu	PL	ewelina.sadowska@ciz. walbrzych.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Edyta	Sobala	Dyrektor	Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu	PL	edyta.sobala@ciz.walbrzych.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Marcin	Szymkowiak		Wydział Edukacji i Nauki Departament Spraw Społecz- nych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	marcin.szymkowiak@ dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Justyna	Urban		Wydział Edukacji i Nauki Departament Spraw Społecz- nych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	justyna.urban@dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Witold	Woźny		Departament Spraw Społecz- nych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	witold.wozny@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Antoni	Zwiefka		Wydział Zdrowia Departament Polityki Zdrowotnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	antoni.zwiefka@dolnyslask.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Alle Arbeitsgruppen / Wszystkie Grupy Robocze							
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Dr. Frank	Pfeil	Abteilungsleiter	Abteilung Landesentwicklung, Vermessungswesen, Sport Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	frank.pfeil@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Maria	Diersch	Projekt- koordinatorin des Projektes „Gemein- sam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	maria.diersch@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Dirk	Dreßler	Referatsleiter	Ref. 45 Europäische Raumordnung Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	dirk.dressler@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Tim	Petzold	Projekt- mitarbeiter des Projektes „Gemein- sam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	tim.petzold@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Sandra	Schramm	Projektmitar- beiterin des Projektes „Gemein- sam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	sandra.schramm@smi.sachsen.de

alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Susanne	Wehse	Projektmitarbeiterin des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	susanne.wehse@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Iwona	Grabowska	Pracownik projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	iwona.grabowska@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Joanna	Jez	Koordinator projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	joanna.jez@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Ewa	Król	Pracownik projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	e.krol@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Paweł	Kurant	Kierownik	Dział Współpracy Transgranicznej Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	pawel.kurant@dolnyslask.pl;

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Anna	Mykowska	Pracownik projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	anna.mykowska@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Bartłomiej	Ostrowski	Dyrektor	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	bartlomiej.ostrowski@ dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Alicja	Przepiórska	Koordynator projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	alicja.przepiorska@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Angelika	Serwin	Koordynator projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	angelika.serwin@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR Experte/ Expert	Frau/Pani	Elzbieta	Kasianik		Gemeinsames Technisches Sekretariat	DE	elzbieta.kasianik@sab.sachsen. de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Agata	Dittrich	Projekt- sekretariat	core-consult GmbH & Co KG	DE	adittrich@core-consult.de

alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Agnieszka	Heinrichs	Projekt- sekretariat	core-consult GmbH & Co KG	DE	aheinrichs@core-consult.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Frank	Trepte	Projekt- sekretariat	core-consult GmbH & Co KG	DE	ftrepte@core-consult.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Dr. Ing./ dr inż. Robert	Knippschild	Wissenschaft- licher Begleiter	Beratung für Europäische Stadt- und Regionalentwicklung PRO LINGUA	DE	robert.knippschild@gmx.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Grzegorz	Załoga	Dolmetscher		PL	zaloga@web.de

ABSCHLUSSDOKUMENTATION DES PROJEKTES

**„Gemeinsam für den Grenzraum
Niederschlesien – Sachsen“**

Autor:
Robert Knippschild

Wrocław und Dresden, 2014

Redaktionsschluss:
September 2014

Inhalt

1. Das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“ – Anlass, Konzeption und Auswertung.	109
1.1. Ausgangslage und Ziele des Projektes	109
1.2. Projektkonzeption und Kommunikationsprozess.	116
1.3. Projektkonferenzen und Öffentlichkeitsarbeit	119
1.4. Auswertung und Reflexion	128
2. Die fachliche Arbeit für den Grenzraum – Der Kommunikations- prozess in den fünf Arbeitsgruppen	145
2.1. Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte	145
2.2. Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften)	151
2.3. Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume	158
2.4. Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport.	166
2.5. Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie	175
3. Lernende Verwaltungen – Praktika, Sprache, Landeskunde	182
3.1. Gegenseitige Praktika.	182
3.2. Sprachkurse	184
3.3. Seminare Landeskunde Polen und interkulturelle Kommunikation sowie anschließende Exkursion	186
Kontaktdaten aller am Projekt beteiligten Personen	189

Die vorliegende Dokumentation entstand im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“, im Folgenden genannt Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“. Leadpartner dieses Projektes ist das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien; Projektpartner das Sächsische Staatsministerium des Innern. Gefördert wurden das Projekt sowie die vorliegende Dokumentation im Rahmen des Operationellen Programms der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit Sachsen – Polen 2007–2013.

Die Dokumentation dient zum einen der Darstellung des Ablaufs und der Ergebnisse des Projektes. Zum anderen soll sie als Orientierung für die zukünftige strategische Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen in den Themenbereichen der Facharbeitsgruppen des Projektes dienen.

Kapitel 1 stellt die Ausgangslage für das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“, seine Ziele, die zugrunde liegende Konzeption, den Ablauf des Kommunikationsprozesses sowie die Öffentlichkeitsarbeit dar. Anschließend werden der Projektablauf und die erzielten Projektergebnisse ausgewertet und reflektiert sowie Handlungsempfehlungen für die zukünftige Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen formuliert. Kapitel 2 dokumentiert den Kommunikationsprozess in den fünf Arbeitsgruppen einschließlich der erzielten Ergebnisse. Kapitel 3 widmet sich schließlich den gegenseitigen Praktika, den Sprachkursen sowie den Seminaren in Landeskunde und Fachexkursionen, die im Rahmen des Projektes stattfanden.

Die vorliegende Dokumentation verwendet ausschließlich die männliche Form, bezieht jedoch selbstverständlich die weibliche Form mit ein. Auf die Verwendung beider Geschlechtsformen wird lediglich mit Blick auf die bessere Lesbarkeit des Textes verzichtet.

Das Projekt

„Gemeinsam für den Grenzraum“ – Anlass, Konzeption und Auswertung

1.1. Ausgangslage und Ziele des Projektes

Warum ein Projekt

„Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“?

Ziel des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“ ist die Vertiefung und Verstetigung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit zwischen den Verwaltungen des Freistaates Sachsen und der Selbstverwaltung der Woiwodschaft Niederschlesien. Beide Nachbarregionen verbindet eine ca. 100 Kilometer lange gemeinsame Grenze. In den vergangenen Jahren sind etliche Grenzbarrieren entfallen, und es sind zahlreiche grenzüberschreitende Initiativen, Vereine und Projekte entstanden. Auch die Verwaltungen auf den unterschiedlichen administrativen Ebenen arbeiten intensiv zusammen.

Gleichwohl sind die derzeitigen und zukünftigen Herausforderungen im sächsisch-niederschlesischen Grenzraum enorm. Gravierende demographische Entwicklungen erfordern neue Lösungen und Wege bei der Aufrechterhaltung der öffentlichen Daseinsvorsorge und Lebensqualität. Neue Möglichkeiten eines gemeinsamen Arbeitsmarktes müssen zum Nutzen der regionalen Wirtschaft und des Arbeitskräftepotenzials vor Ort ausgeschöpft werden. Regionaler Klimaschutz und Klimaanpassung erfordern in Grenzregionen gemeinsame Lösungen.

Diese Herausforderungen machen eine intensive und kontinuierliche Zusammenarbeit auch der Verwaltungen auf beiden Seiten der Grenze notwendig. Noch fehlen in vielen Bereichen Plattformen zur kontinuierlichen grenzüberschreitenden Kommunikation und Zusammenarbeit. Viele Hürden der Zusammenarbeit bestehen trotz Wegfall der physischen Grenzbarrieren fort.

Abbildung 1: Die Europastadt Görlitz/Zgorzelec

(Quelle: Peter Radke)

Die Territoriale Agenda der Europäischen Union 2020 stellt fest, dass Integrationshemmnisse dazu führen, dass die kulturellen, wirtschaftlichen und ökologischen Ressourcen von Grenzregionen nicht vollständig genutzt werden können, wodurch sich ihre Randstellung zu verstärken droht. Zur Förderung der globalen Wettbewerbsfähigkeit und zur besseren Nutzung der regionsspezifischen Potenziale bedarf es in grenzüberschreitenden funktionalen Regionen einer sachgerechten politischen Koordinierung zwischen den verschiedenen Ländern. Die für Raumordnung zuständigen Minister in der Europäischen Union unterstützen daher Initiativen, die von staatlichen Behörden ausgehen und zur Entwicklung langfristiger grenzüberschreitender territorialer Strategien beitragen.¹

¹ Territoriale Agenda der Europäischen Union 2020; gemäß Übereinkunft auf dem informellen Treffen der für Raumordnung und territoriale Entwicklung zuständigen Minister am 19. Mai 2011 in Gödöllő, Ungarn.

Wo steht die Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen?

Die Woiwodschaft Niederschlesien und der Freistaat Sachsen können auf eine langjährige Zusammenarbeit zurückblicken. Zur Intensivierung der Zusammenarbeit zwischen dem Freistaat Sachsen und der im Jahr 1999 neu gegründeten Woiwodschaft Niederschlesien wurde vom sächsischen Ministerpräsidenten sowie dem Marschall der Woiwodschaft im Jahr 1999 und dem Woiwoden der Woiwodschaft im Jahr 2000 eine Gemeinsame Erklärung über die Zusammenarbeit unterzeichnet.

Seitdem trifft sich die Sächsisch-Niederschlesische Arbeitsgruppe aus fast allen sächsischen Ministerien mit den Kollegen aus dem Marschall- und Woiwodschaftsamt unter Koordination der Sächsischen Staatskanzlei und des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien zu regelmäßigen Sitzungen. Darüber hinaus bestehen in vielen Bereichen Fachgremien, wie die Sächsisch-Niederschlesisch-Lebuser Arbeitsgruppe Raumentwicklung, die kontinuierlich seit dem Jahr 2005 tagt und vom Regionalen Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien koordiniert wird. Hier werden neben einem regelmäßigen Erfahrungsaustausch zu aktuellen Themen der Raumentwicklung zukünftige Planungen und Maßnahmen insbesondere in den Handlungsfeldern mit grenzüberschreitenden Auswirkungen abgestimmt.

Abbildung 2: Logo zum 10-jährigen Jubiläum der Regionalpartnerschaft Sachsen – Niederschlesien im Jahr 2009

(Quelle: Sächsische Staatskanzlei)

Am 1. Dezember 2009 feierten beide Regionen das zehnjährige Jubiläum der Regionalpartnerschaft Sachsen – Niederschlesien. Der Rückblick auf das bis dahin Erreichte war Ansporn, die Zusammenarbeit zwischen dem Freistaat Sachsen und der Woiwodschaft Niederschlesien weiter zu intensivieren, um die Chancen, die sich aus der zentralen Lage des Grenzraums in Mitteleuropa ergeben, optimal zu nutzen. Am gleichen Tag unterzeichneten der sächsische Ministerpräsident Stanislaw Tillich zusammen mit dem Marschall der

Abbildung 3: Festlichkeiten zum 10-jährigen Jubiläum der Regionalpartnerschaft Sachsen-Niederschlesien im Jahr 2009

(Quelle: Sächsische Staatskanzlei)

Woiwodschaft Niederschlesien Marek Łapiński und dem Woiwoden Rafał Jurkowlanec ein Kommuniqué „Sachsen und Niederschlesien 2020 – Perspektiven der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit“, in dem als gemeinsame Herausforderungen die Globalisierung, Fragen der Energieversorgung, der Klimawandel und die demografische Entwicklung benannt werden.

Des Weiteren findet auch auf kommunaler Ebene eine intensive Zusammenarbeit statt. Neben zahlreichen Städte- und Gemeindepartnerschaften ist die Euroregion Neisse-Nisa-Nysa seit 1991 als erste Euroregion an der deutsch-polnischen Grenze fest etabliert. Auch der Landkreis Görlitz und der Kreis Zgorzelec (powiat zgorzelecki) pflegen eine langjährige Partnerschaft, ebenso wie viele Städte im Grenzraum. Des Weiteren wurde im Jahr 2012 ein Verbindungsbüro des Freistaates Sachsen in Wrocław eingerichtet, welches Sachsen in den polnischen Regionen präsentieren, neue Kontakte sowie die Verwaltungsarbeit und die wirtschaftliche Zusammenarbeit fördern soll. Während der Abschlusskonferenz des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ am 2. Oktober 2014 in Jelenia Góra wird gleichzeitig das 15-jährige Jubiläum der Partnerschaft zwischen dem Freistaat Sachsen und der Woiwodschaft Niederschlesien begangen.

Der Europäische Integrationsprozess

Die Rahmenbedingungen für eine verstärkte Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen sind günstig wie nie zuvor. Insbesondere in den letzten zehn Jahren hat der Prozess der Grenzöffnung an der deutsch-polnischen

Grenze erheblich an Fahrt gewonnen, mit dem EU-Beitritt Polens im Mai 2004, dem Beitritt Polens zum Schengen-Raum im Dezember 2011 und den damit entfallenen Grenzkontrollen sowie mit der seit Mai 2011 geltenden vollen Arbeitnehmerfreizügigkeit.

Die Bewohner des Grenzraumes sehen die Grenzlage weitgehend positiv. Im Rahmen einer Untersuchung zur Lebensqualität im sächsisch-niederschlesischen Grenzraum im Jahr 2013 gaben über 50% der Befragten aus dem Kreis Zgorzelec sowie über 35% der Befragten aus dem Landkreis Görlitz an, dass sich die Grenzlage positiv oder sehr positiv auf ihre Lebensqualität auswirkt.²

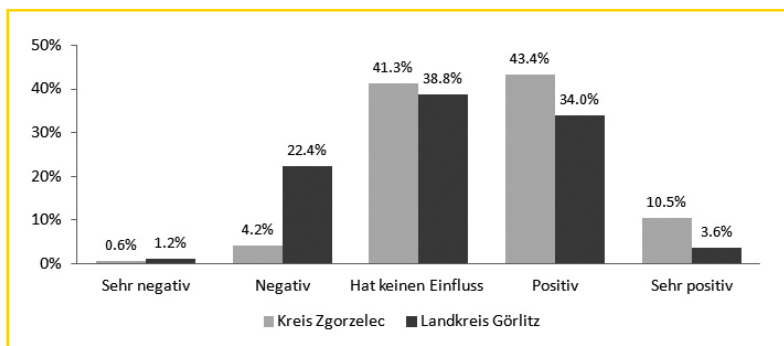

Abbildung 4: Antworten auf die Frage „Wie wirkt sich die Grenznähe auf Ihre Lebensqualität aus?“

(Quelle: Wirtschaftsuniversität Wrocław & Technische Universität Dresden 2014)

Gleichzeitig zeigt sich, dass dieser Integrationsprozess kein Automatismus ist. Der sächsisch-niederschlesische Grenzraum weist nach wie vor eine geringe Intensität an grenzüberschreitenden Verflechtungen von Personen und Waren auf. So ist etwa der Anteil polnischer Staatsangehöriger an den in Sachsen sozialversicherungspflichtig Beschäftigten mit ca. 1% im Jahr 2012 noch gering ausgeprägt. Der Prozess der Grenzöffnung geht nicht automatisch einher mit stärkeren Verflechtungen, wie etwa die Zahlen polnischer Studierender an sächsischen Hochschulen zeigen.

² Borys / Knippschild (Hg.) 2014: Lebensqualität im Grenzraum – Stärkung grenzüberschreitender Verflechtungen für eine nachhaltige Regionalentwicklung und -planung, Jelenia Góra, Seite 48.

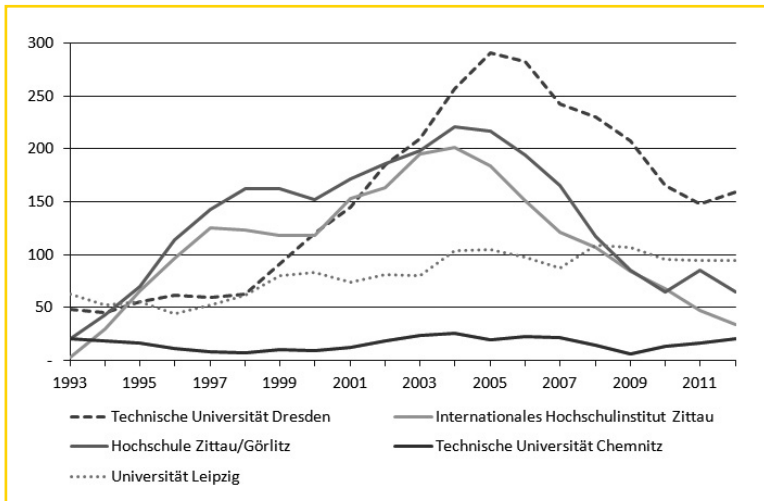

Abbildung 5: Studierende mit Erwerb der Hochschulzugangsberechtigung in Polen an sächsischen Hochschulen

(Quelle: Wirtschaftsuniversität Wroclaw & Technische Universität Dresden, 2014; Datenquelle: Statistisches Landesamt Sachsen 2013)

Fortbestehende Herausforderungen

Obwohl die physischen Grenzbarrieren in den letzten Jahren schrittweise entfallen sind, bestehen rechtliche, administrative und sprachliche Hürden der Zusammenarbeit fort. Die unterschiedlichen Verwaltungs- und Rechtssysteme behindern die grenzüberschreitende Zusammenarbeit bei einer intensiver werdenden und stärker institutionalisierten Zusammenarbeit mehr denn je. Ebenso besteht die sprachliche Barriere fort, auch wenn zunehmend Sprachkompetenz auf beiden Seiten der Grenze in den Verwaltungen zu beobachten ist.

Aufgrund vorhandener Inkompatibilitäten zwischen den Verwaltungsstrukturen in Sachsen und Niederschlesien fußen viele grenzüberschreitende Kontakte weiterhin auf persönlichen Beziehungen. Trotz stabilerer administrativer und politischer Strukturen droht bei personellen Neubesetzungen ein Verlust dieser Kontakte. Ebenfalls hinderlich für den Aufbau grenzüberschreitender Strukturen sind Verwaltungsreformen, wie etwa die Kreisgebietsreform auf sächsischer Seite im Jahr 2008.

In vielen Bereichen fehlt es weiterhin an Plattformen für eine kontinuierliche grenzüberschreitende Kommunikation und Abstimmung. Die vorhandenen

Strukturen – etwa der Euroregion Neisse-Nisa-Nysa mit ihren Geschäftsstellen und den euroregionalen Expertengruppen – nehmen diese Plattformfunktion bisher nur begrenzt wahr. Oftmals basieren der Erfahrungsaustausch und Abstimmungen auf einer zeitlich befristeten Zusammenarbeit in Form von Projekten, nach deren Abschluss aufgebautes Wissen, Vertrauensverhältnis und Kontakte abubrechen drohen.

Stabilere und verlässlichere Kooperationsstrukturen sind erforderlich, wo in Ausnahmesituationen ein schnelles und routiniertes Eingreifen etwa im Bereich des kommunalen Krisenmanagements erforderlich ist. Dass dies noch nicht in jedem Fall gewährleistet ist, hat etwa das Hochwasserereignis an der Lausitzer Neiße im Jahr 2010 gezeigt.

Europäische Territoriale Zusammenarbeit

Die Europäische Territoriale Zusammenarbeit im Rahmen der Europäischen Regionalpolitik ist eine wesentliche Unterstützung bei der Überwindung von Grenzbarrieren und der Förderung der Zusammenarbeit in europäischen Grenzräumen. Die Förderperiode 2007–2013 war die erste, an der die polnischen Grenzräume und Projektträger vollumfänglich partizipieren konnten. Erstmals waren nur gemeinsame Projekte förderfähig. Im Rahmen des kommenden Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 soll die Förderung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit weiter qualifiziert und fokussiert werden. Hierzu ist eine stärkere Abstimmung und strategische Ausrichtung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit zwischen Sachsen und Niederschlesien erforderlich. Es besteht die Chance, durch eine gemeinsame Prioritätensetzung sowohl eigene strategische Projekte umzusetzen als auch externe Projektträger für die Umsetzung von Projekten zu gewinnen, die für die Landesregierung und die Selbstverwaltung der Woiwodschaft Niederschlesien von strategischer Bedeutung sind.

Ziele des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“

Vor diesem Hintergrund war das Ziel des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ die Fortführung und Verstetigung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit. Die langjährige und gute Zusammenarbeit zwischen der Landesregierung des Freistaates Sachsen und der Selbstverwaltung der Woiwodschaft Niederschlesien sollte zur Bewältigung der genannten Herausforderungen sowie zur Vorbereitung auf die kommende EU-Förderperiode 2014–2020 genutzt und intensiviert werden.

Hierzu sollte zum einen der **fachliche Austausch** intensiviert werden. Gegenstand dieses Austausches waren die Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten in den Themenbereichen der Arbeitsgruppen, die Benennung **gemeinsamer Prioritäten** für die Entwicklung des sächsisch-niederschlesischen Grenzraumes und die zukünftige Zusammenarbeit sowie die Ableitung **strategischer Kooperationsprojekte**. Zum anderen sollte die **Befähigung der Verwaltungsmitarbeiter zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit** weiter gesteigert werden.

Weitere Ziele des Projektes waren der Austausch mit anderen Grenzregionen in Europa zur Ableitung guter Beispiele für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen sowie die regionsinterne Vernetzung von Akteuren der niederschlesisch-sächsischen Zusammenarbeit im Rahmen von Konferenzen.

1.2. Projektkonzeption und Kommunikationsprozess

Leadpartner des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ ist das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien. Die Leitung und Koordinierung des Projektes liegt beim Referat für Internationale Zusammenarbeit und Projekte des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien (Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego). **Projektpartner** ist das Sächsische Staatsministerium des Innern, welches die Projektvorbereitung und -antragstellung durch ein externes Beratungsbüro im Vorfeld finanziert hatte. Zuständig für die Projektkoordinierung auf sächsischer Seite ist hier das Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung in der Abteilung Landesentwicklung, Vermessungswesen, Sport. Zur Koordinierung des Projektes wurden bei beiden Projektpartnern jeweils Projektkoordinatorinnen benannt. Im Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien Frau Angelika Serwin als Hauptkoordinatorin und Frau Ewa Król als Finanzkoordinatorin (vorher hatten die Funktion der Koordinatorin Frau Joanna Jez und Frau Alicja Przepiórska ausgeübt). Frau Maria Diersch ist die Koordinatorin im Sächsischen Staatsministerium des Innern. Das Projekt hat eine Laufzeit vom 1. Januar 2012 bis 31. Dezember 2014.

Eine zu Beginn des Projektes eingerichtete **Steuerungsgruppe** gewährleistete eine gemeinsame und kontinuierliche Projektleitung. Die Steuerungsgruppe setzt sich zusammen aus den Koordinatorinnen im Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien und dem Sächsischen Staatsministerium des Innern sowie aus weiteren Vertretern der beiden Einrichtungen, aus dem Projektsekretariat, dem wissenschaftlichen Begleiter sowie den Teamleadern. Bei den Sitzungen der Steuerungsgruppe werden alle wichtigen Entscheidungen bezüglich des Projekts getroffen, außerdem dienen sie dem Informationsaustausch zwischen

den Arbeitsgruppen. Die Steuerungsgruppe tagt regelmäßig zweimal jährlich, abwechselnd auf niederschlesischer und sächsischer Seite.

Den Kern des Projektes bildet der **grenzüberschreitende Kommunikationsprozess in fünf Facharbeitsgruppen**. Themen dieser Arbeitsgruppen waren

- Revitalisierung der Städte,
- Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften),
- Entwicklung ländlicher Räume,
- Verkehr und Transport sowie
- Arbeitsmarktpolitik und Demografie.

Alle fünf Arbeitsgruppen trafen sich zu jeweils vier mehrtägigen Workshops, abwechselnd auf niederschlesischer und sächsischer Seite. Diese Workshops waren zweitägig auf niederschlesischer Seite beziehungsweise dreitägig oder viertägig auf sächsischer Seite. In jeder Arbeitsgruppe fand des Weiteren jeweils zusätzlich eine ganztägige Fachexkursion auf niederschlesischer und sächsischer Seite statt, um Herausforderungen in den Fachthemen deutlich zu machen, aber auch modellhafte Lösungen aufzuzeigen.

Ziel des Kommunikationsprozesses in den Arbeitsgruppen war es, dass sich Experten aus beiden Ländern kennen lernen, über aktuelle Herausforderungen und zukünftige Entwicklungen austauschen, gemeinsame Prioritäten identifizieren und Projektideen ausarbeiten. Außerdem dienten die Workshops dem zielgerichteten Austausch über Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten, Kompetenzen und Verwaltungsverfahren. Im Einzelnen waren in den vier Workshoprunden die folgenden Aufgabenstellungen geplant:

1. Workshoprunde: Kennenlernen der Arbeitsgruppenteilnehmer; Austausch über aktuelle Herausforderungen und zukünftige Entwicklungen sowie gemeinsame Handlungserfordernisse
2. Workshoprunde: Austausch über Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten und Kompetenzen sowie Verwaltungsverfahren
3. Workshoprunde: Identifizierung gemeinsamer Interessen und Prioritäten, Eruiierung gemeinsamer Projektideen
4. Workshoprunde: Ausarbeitung gemeinsamer Ideen für Folgeprojekte und zukünftiger Vorhaben

Gleichwohl sollte flexibel auf den jeweiligen Kenntnisstand und die Vorerfahrungen mit der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit in den jeweiligen Arbeitsgruppen eingegangen und ein individuelles Vorgehen in den jeweiligen Arbeitsgruppen ermöglicht werden. Gegen Ende der zweiten Workshoprunde im Frühjahr 2013 zeichnete sich ab, dass sich die Konzeptionierung des neuen Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 erheblich verzögern würde. Damit bestand die Möglichkeit seitens des Projektes, verstärkt

Einfluss auf die Programmierung zu nehmen. Auf Initiative des Leadpartners wurde daher im Rahmen des 3. Steuerungsgruppentreffens im Mai 2013 beschlossen, die dritte Workshoprunde bereits stärker zur Findung gemeinsamer Projektideen und Ausarbeitung von Projektskizzen zu nutzen. Jeder Arbeitsgruppe stand während der Projektlaufzeit ein Budget für die externe Beauftragung von Studien oder Gutachten zur fachlichen Untersetzung der Arbeit in den Workshops zur Verfügung.

Dolmetscherbüros wurden auf niederschlesischer und sächsischer Seite komplett für jeweils zehn Workshops beauftragt. Dies gewährleistete eine hohe Kontinuität, so dass nur zwei Dolmetscher zum Einsatz kamen, die nur in wenigen Ausnahmefällen von Kollegen vertreten wurden.

Zur Unterstützung des Kommunikationsprozesses im Rahmen des Projektes wurde ein **wissenschaftlicher Begleiter** beauftragt. Seine Aufgaben waren:

- die Unterstützung der Projektpartner bei der Planung des Kommunikationsprozesses sowie der Teamleader bei der Ausgestaltung der einzelnen Workshops,
- die teilnehmende Beobachtung und prozessbegleitende Evaluation durch Teilnahme an allen Workshops der Arbeitsgruppen,
- die Strukturierung der Arbeitsergebnisse in den Workshops,
- die Dokumentation und Aufbereitung der Workshopergebnisse,
- die Sicherstellung des Austauschs zwischen den Arbeitsgruppen,
- die Teilnahme an den Treffen der Steuerungsgruppe sowie die Berichterstattung aus den Workshops der Arbeitsgruppen,
- die Erstellung einer Handreichung zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten in Sachsen und Niederschlesien,
- die Unterstützung der Projektpartner bei der inhaltlichen Vorbereitung der drei Konferenzen, insbesondere beim Erfahrungsaustausch mit anderen europäischen Grenzregionen,
- die Verbreitung der Projektergebnisse durch Teilnahme an Konferenzen zum Thema Grenzregionen und wissenschaftliche Publikationen sowie
- die Erstellung dieser Abschlussdokumentation.

Zur Unterstützung der Projektpartner beim Projekt- und Finanzmanagement wurde auf sächsischer Seite ein **Projektsekretariat** eingerichtet. Hiermit wurde die Firma core-consult GmbH & Co KG beauftragt. Aufgaben des Projektsekretariates sind Projektmanagement, Finanzmanagement sowie die Begleitung der Öffentlichkeitsarbeit. Im Rahmen des Projektmanagements konzipiert, koordiniert und begleitet das externe Projektsekretariat die Maßnahmen und dokumentiert die Ergebnisse der Projektpartner. Dies umfasst insbesondere die Bereiche Berichtswesen, Finanzplanung und Ausgabenkontrolle. Außerdem gehört zu den Aufgaben u. a. die organisatorische Unterstützung der grenzüber-

schreitenden Zusammenarbeit in den Arbeitsgruppen. Weitere Aufgaben übernimmt das Projektsekretariat in der Vorbereitung und Durchführung von Veranstaltungen. In Niederschlesien parallele Aufgaben zu den Aufgaben des Projektsekretariats und darüber hinaus Management und Kontrolle des ganzen Projektes übt ein Projektteam aus, das aus 4 Personen besteht (Koordinatorin, Finanzkoordinatorin, zwei weitere Mitarbeiter/innen).

Außerdem dienten **Praktika, Sprachkurse und Seminare zur Landeskunde** der Befähigung der Verwaltungsmitarbeiter zur Zusammenarbeit. Vorgesehen waren bis zu vierwöchige gegenseitige Praktika in einer Verwaltung des Freistaats Sachsen oder des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien. Rekrutiert werden sollten die Praktikanten aus den Arbeitsgruppen. Darüber hinaus waren ausschließlich für sächsische Verwaltungsmitarbeiter intensive, berufsbegeleitende Sprachkurse in polnischer Sprache sowie Seminare zu Landeskunde und interkultureller Kommunikation einschließlich einer Fachexkursion nach Niederschlesien geplant.³

1.3. Projektkonferenzen und Öffentlichkeitsarbeit

Auftaktkonferenz

Unter dem Titel „Gemeinsam für Europa – Herausforderungen für Niederschlesien und Sachsen“ fand am 24. Oktober 2012 in Schloss Kliczków die Auftaktkonferenz des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“ statt. Die Konferenz wurde von Dr. Jerzy Tutaj, Mitglied des Vorstandes der Woiwodschaft Niederschlesien, Dr. Michael Wilhelm, Staatssekretär im Sächsischen Staatsministerium des Innern, sowie Piotr Roman, Stadtpräsident der Stadt Bolesławiec und Präsident der Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, eröffnet. In den darauf folgenden Beiträgen wurde die Bedeutung der Programme zur Förderung der Zusammenarbeit für die Kohäsionspolitik der Europäischen Union thematisiert. Im Zentrum der Veranstaltung stand das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“. Zunächst wurden die Ziele und aktuellen Aktivitäten des Projektes vorgestellt. Anschließend berichteten die Teamleader paarweise zur Herangehensweise und ersten Ergebnissen in den fünf Arbeitsgruppen. Des Weiteren wurden Unterschiede in den Verwaltungsstrukturen zwischen Polen und Deutschland erörtert. Bartłomiej Ostrowski, Direktor der Abteilung für internationale Zusammenarbeit und für grenzübergreifende Projekte des

³ siehe Kapitel 3.

Abbildung 6: Auftaktkonferenz „Gemeinsam für Europa – Herausforderungen für Niederschlesien und Sachsen“ am 24. Oktober 2012 in Schloss Kliczków; links Herr Jerzy Tutaj, Vorstandsmitglied der Woiwodschaft Niederschlesien

(Quelle: UMWD)

Abbildung 7: Auftaktkonferenz „Gemeinsam für Europa – Herausforderungen für Niederschlesien und Sachsen“ am 24. Oktober 2012 in Schloss Kliczków; Dr. Michael Wilhelm, Staatssekretär, Sächsisches Ministerium des Innern

(Quelle: UMWD)

Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien, moderierte zum Abschluss der Veranstaltung eine Podiumsdiskussion zum Thema „Erfahrungen und Perspektiven der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit im niederschlesisch-sächsischen Grenzraum“. Die Konferenz ist auf große Resonanz gestoßen. Mehr als 150 Gäste aus Polen und Deutschland nahmen teil, darunter Vertreter der Gemeinden und Landkreise des Grenzraums, wissenschaftliche Mitarbeiter von Hochschulen und wissenschaftlichen Einrichtungen, Mitglieder des Rates der Woiwodschaft Niederschlesien sowie Abgeordnete des Sächsischen Landtages. Auch Vertreter anderer Projekte und Vereine waren vor Ort.

Internationale Konferenz

Am 10. Oktober 2013 fand im Rahmen des Projektes in der Kulturbrauerei Görlitz die Internationale Konferenz „Grenzen trennen, Grenzen verbinden. Die europäische grenzübergreifende Zusammenarbeit an der Grenze“ statt. Fast 300 Teilnehmer, je zur Hälfte aus Deutschland und Polen, nahmen auf Einladung des Sächsischen Staatsministeriums des Innern an der Konferenz teil. Im Mittelpunkt der Konferenz standen Erfahrungen in der länderübergreifenden Zusammenarbeit anderer europäischen Grenzregionen und Anregungen zur Verbesserung der Kooperation entlang der sächsisch-niederschlesischen Grenze. Die Probleme der interkulturellen Kommunikation wurden ebenso thematisiert wie die Sichtweise der Städte und Kommunen. In den Beiträgen wurden vorbildhafte Kooperationsbeispiele aus anderen europäischen Grenzregionen und die Zukunft der EU-Förderung für die grenzüberschreitende Zusammenarbeit vorgestellt.

Der polnische Autor und Wissenschaftler Dr. Krzysztof Wojciechowski gab in seinem Eröffnungsvortrag den Rat, wie man kulturelle sowie Mentalitätsunterschiede bei der Zusammenarbeit mit polnischen Partnern erkennen, richtig interpretieren und Probleme konstruktiv lösen kann. Es wurde deutlich, dass obwohl Deutsche und Polen zum westlichen Kulturkreis gehören, große Unterschiede zwischen ihnen in der Kommunikation bestehen.

Wie gut die praktische Zusammenarbeit zwischen der sächsischen Staatsregierung und dem Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien tatsächlich schon funktioniert, schilderte in seinem Vortrag Dr. Robert Knippschild, der den sächsisch-niederschlesischen Kooperationsprozess in fünf thematischen Arbeitsgruppen wissenschaftlich begleitete.

Die Vorträge des Ministerpräsidenten der deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens, Karl-Heinz Lambertz, des Verbandsdirektors des Regionalverbandes Mittlerer Oberrhein, Dr. Gerd Hager, und der Verantwortlichen des Kooperationszentrums Frankfurt/Ślubice, Dr. Joanna Pyrgiel und Sören Bollmann verdeutlichten, wie trotz der erreichten Fortschritte die sächsisch-niederschle-

Abbildung 8: Internationale Konferenz „Grenzen trennen, Grenzen verbinden. Die europäische grenzübergreifende Zusammenarbeit an der Grenze“ am 10. Oktober 2013 in der Kulturbrauerei Görlitz

(Quelle: SMI)

Abbildung 9: Karl-Heinz Lambertz, Ministerpräsident der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens und Präsident der Arbeitsgemeinschaft europäischer Grenzregionen – AGE, Internationale Konferenz „Grenzen trennen, Grenzen verbinden. Die europäische grenzübergreifende Zusammenarbeit an der Grenze“ am 10. Oktober 2013 in der Kulturbrauerei Görlitz

(Quelle: SMI)

sische Kooperation in der Zukunft noch enger und besser funktionieren könnten. Die Vorschläge aus den anderen europäischen Grenzregionen reflektierten anschließend Dietmar Buchholz, Oberbürgermeister der Stadt Löbau, und sein Amtskollege Piotr Roman aus dem polnischen Bolesławiec. Dabei machten sie deutlich, dass auf lokaler Ebene vor allem die praktischen Ergebnisse zählen, die den Alltag der Bevölkerung spürbar verbessern. Dass dies zu den Zielen der neuen EU-Förderperiode gehören wird, machte anschließend Guus Muijzers als Vertreter der Europäischen Kommission deutlich. Der Schwerpunkt der EU-Förderung wird künftig vor allem auf der Schaffung und Erhaltung wettbewerbsfähiger Arbeitsplätze liegen.

Abbildung 10: Guus Muijzers, Europäische Kommission, Generaldirektion Regionalpolitik, Internationale Konferenz „Grenzen trennen, Grenzen verbinden. Die europäische grenzübergreifende Zusammenarbeit an der Grenze“ am 10. Oktober 2013 in der Kulturbrauerei Görlitz

(Quelle: SMI)

Abschlusskonferenz

Unter dem Titel „Gemeinsam für den Grenzraum“ ist am 2. Oktober 2014 in der Niederschlesischen Philharmonie in Jelenia Góra die Abschlusskonferenz des Projektes geplant. Das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“ soll als gutes Beispiel für die nun bereits 15-jährige Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen dargestellt werden. Nach Begrüßungsreden durch hochrangige Vertreter der Selbstverwaltung der Woiwodschaft Niederschlesien, der

Landesregierung Sachsens sowie der polnischen Regierung ist ein Einführungsvortrag des polnischen Publizisten und Experten für deutsch-polnische Beziehungen Adam Krzemiński vorgesehen. Im Anschluss werden die Erfolge des Projektes sowie die Ergebnisse aus den Arbeitsgruppen im Rahmen einer Podiumsdiskussion und Kurzvorträgen dargestellt und erörtert.

Öffentlichkeitsarbeit

Im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ fand eine intensive und diversifizierte Öffentlichkeitsarbeit statt, so dass hier nur die wichtigsten Maßnahmen aufgeführt werden können. Grundlegende Informationen zum Projekt waren von Beginn an auf den Webseiten der Projektpartner verfügbar. Während der Projektlaufzeit wurde eine eigene zweisprachige Webseite für das Projekt eingerichtet.⁴ Des Weiteren wurde ausführlich und an verschiedenen Stellen über die Auszeichnung des Projektes im Rahmen des „Wettbewerbs für modellhafte deutsch-polnische Kooperationsprojekte“ berichtet, der vom Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung⁵ gemeinsam mit dem Ministerium für Regionalentwicklung der Republik Polen⁶ ausgelobt wurde. In der Lokalpresse wurde darüber hinaus regelmäßig über das Projekt und seinen Fortschritt berichtet.

Das Projekt wurde u. a. zu folgenden Gelegenheiten in Polen und Deutschland präsentiert:

- Tagung des Raumordnungsausschusses der Deutsch-Polnischen Regierungskommission für grenznahe und regionale Zusammenarbeit, 11.-12. April 2013, Kołobrzeg (Präsentation Frau Maria Diersch)
- Sitzung im Regionalen Verbindungsbüro Niederschlesiens zum Thema internationale touristische Produkte mit Partnern aus Zypern, Andalusien, Brüssel, Großbritannien und Malta, 14. Juni 2013, Brüssel (Präsentation Herr Paweł Kurant)
- Sitzung der Woiwodschaftsarbeitsgruppe zur Europäischen Territorialen Zusammenarbeit, 25. Juni 2013, Lublin (Präsentation durch einen Vertreter des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien)
- Tagung „Grenzüberschreitende Zusammenarbeit mit deutscher Beteiligung – Erfahrungsaustausch 2013“, 12.-13. September 2013, Berlin (Präsentation Frau Maria Diersch)

⁴ siehe www.razemdlapogranicza.pl (polnische Version) bzw. www.gemeinsamfuerdengrenzraum.de (deutsche Version).

⁵ heutiger Name: Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur.

⁶ heutiger Name: Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung der Republik Polen.

- Treffen der Sächsisch-Niederschlesischen Arbeitsgruppe, 10.-11. Dezember 2013, Brunów (Präsentation Frau Maria Diersch)
- Präsentation der Projektergebnisse auf dem Treffen der Euroregion Neisse in Świerzawa am 4. Februar 2014 (Präsentation durch einen Vertreter des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien)
- Beratung mit der Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, 26. März 2014, Zittau (Präsentation Frau Maria Diersch).

Registrierung

oder

Anmelden

- ◆ ÜBER DAS PROJEKT
- ◆ GEMEINSAME VERANSTALTUNGEN
- ◆ VERANSTALTUNGSKALENDER
- ◆ ANALYSEN, EXPERTISEN UND PUBLIKATIONEN
- ◆ PRAKTIKA UND FORTBILDUNGEN
- ◆ KALENDER
- ◆ INFORMATIONSVERANSTALTUNGEN
- ◆ NÜTZLICHE LINKS
- ◆ KONTAKT

GEMEINSAM FÜR DEN GRENZRAUM
DOLNY ŚLĄSK - SACHSEN

Suchmaschine

Erweiterte Suche

ZULETZT HINZUGEFÜGTEN DOKUMENTE

- ◆ ankieta.pl.doc
- ◆ zapytanie o cene - przeprowadzenie badania
- ◆ ankietowego.doc
- ◆ tabela kalkulacja cenowa- organizacja
- ◆ seminarim.doc
- ◆ ogłoszenie www organizacja seminarim.doc

Veröffentlicht: 22-07-2014

ARBEITSGRUPPE NR. 1 – „REVITALISIERUNG DER STÄDTE“ HAT DIE LETZTE WORKSHOPRUNDE IM RAHMEN DES PROJEKTES „GEMEINSAM FÜR DEN GRENZRAUM NIEDERSCHLESIESEN - SACHSEN“ BEENDET

In den Tagen von 11. bis 13. Juni 2014 fand der bereits letzte Workshop der VI. Workshoprunde statt. In Niederschlesien, in Bad Flinsberg (Świeradów Zdrój), kam die Arbeitsgruppe Nr. 1 – Revitalisierung der Städte, zusammen. Während der drei Sitzungstagen wurden alle Vorschläge der wichtigen Ideen und Einfälle, die das Ergebnis der früheren Arbeiten und Vereinbarungen zwischen den Gruppenmitgliedern sind, zusammengefasst.

Weiterlesen...

Diskussionsforum

Es besteht die Möglichkeit, in einer Podiumsdiskussion nach Anmeldung teilzunehmen

Eingang

Subskription

Es besteht die Möglichkeit, Informationen über die Projektaktivitäten nach Anmeldung zu

Veröffentlicht: 22-07-2014

LETZTE WORKSHOPRUNDE IM RAHMEN DES PROJEKTS GEMEINSAM FÜR DEN GRENZRAUM NIEDERSCHLESIESEN - SACHSEN

In der Zeit von 03. bis 04. Juni 2014 hat sich die Arbeitsgruppe Nr. 5 „Arbeitsmarktpolitik und Demographie“ in Miłków in der Nähe von Karpacz auf dem letzten Workshop getroffen. Das Treffen diente vor allem der Zusammenfassung der bisher entwickelten Ergebnisse des Projekts.

Weiterlesen...

Abbildung 11: Deutschsprachige Webseite des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“
(Quelle: UMWD, SMI)

Des Weiteren entstanden mehrere Fachbeiträge in Zeitschriften, die über das Gesamtprojekt oder Einzelthemen der Kooperation berichteten.

Handreichung zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten

Ein Ziel des Projektes war der Austausch zu Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten und Verwaltungsverfahren in Niederschlesien und Sachsen in den jeweiligen Themenbereichen der Arbeitsgruppen. Daher entstand im Rahmen des Projektes eine Handreichung zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten. Hier werden in einem ersten Teil in knapper Form der Staatsaufbau in Deutschland und Polen sowie der Verwaltungsaufbau und die zentralen Strategien der Raumentwicklung im Freistaat Sachsen und in der Woiwodschaft Niederschlesien dargelegt. In einem zweiten Teil werden überblicksartig die Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten in den Fachbereichen der fünf Arbeitsgruppen dargestellt. Ergänzt werden die Ausführungen durch die derzeitigen Ansprechpartner auf beiden Seiten in den jeweiligen Fachbereichen.

Ausstellung „Der Grenzraum von oben“

Am Rande der internationalen Konferenz „Grenzen trennen, Grenzen verbinden. Die europäische grenzübergreifende Zusammenarbeit an der Grenze“ wurde die Ausstellung „Grenzraum von oben“ eröffnet, die auf den Grenzraum neugierig machen soll. Die Luftbilder wurden von deutschen und polnischen Fotografen und von den Grenzgemeinden zur Verfügung gestellt. Die meisten stammen von dem renommierten Fotografen Peter Radke aus Hoyerswerda. Aus der Luft ist die deutsch-polnische Grenze nicht mehr erkennbar. Es zeigt sich eine abwechslungsreiche Landschaft mit wunderschönen Orten auf beiden Seiten der Grenze. Aber auch die tiefen Eingriffe in die Landschaft durch den großflächigen Braunkohletageabbau sowie die Chancen, die sich aus der Sanierung der Braunkohlefolgelandschaften ergeben, werden thematisiert. Konzipiert wurde die Ausstellung „Der Grenzraum von oben“ im Jahr 2013 im Sächsischen Staatsministerium des Innern.

Die Fotoausstellung wurde dann durch das Sächsische Staatsministerium des Innern im Jahr 2014 anderen Einrichtungen für bis zu vier Wochen zur Verfügung gestellt. Im Februar 2014 wurde die Ausstellung im Internationalen Keramikzentrum in Bolesławiec gezeigt. Im März war die Ausstellung im Landratsamt Görlitz zu sehen. Bis zum 5. Mai 2014 konnte sie im Kulturhaus in Zgorzelec (Miejski Dom Kultury w Zgorzelcu) besucht werden. Anschließend wurde die Ausstellung im Rathaus Jelenia Góra (5. Mai bis Ende Mai 2014), im Schloss Książ (Juni 2014) und in der Stiftung für Europäische Verständigung in

Abbildung 12: Präsentation der Ausstellung „Der Grenzraum von oben“ während der Internationalen Konferenz am 10. Oktober 2013 in Görlitz

(Quelle: SMI)

Abbildung 13: Präsentation der Ausstellung „Der Grenzraum von oben“ während der Internationalen Konferenz am 10. Oktober 2013 in Görlitz

(Quelle: SMI)

Krzyżowa (Juli 2014) gezeigt. Weiter ist geplant, sie während der „Internationalen Woche“ im Landratsamt Bautzen (22.-30. September 2014) und während der „2. Kleinen Grenzüberschreitenden Landwirtschaftsmesse“ in Löbau (31.10.-02.11.2014) der breiten Öffentlichkeit zugänglich zu machen.

Abbildung 14: Präsentation der Ausstellung „Der Grenzraum von oben“ in der Stiftung Kreisau für europäische Verständigung, Juli 2014

(Quelle: SMI)

1.4. Auswertung und Reflexion

In diesem Kapitel soll das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“ ausgewertet und Empfehlungen für die zukünftige Zusammenarbeit gegeben werden. Die Auswertungen beziehen sich auf die Erreichung der Projektziele, auf Projekterfolge sowie auf den Kommunikationsprozess in den fünf Facharbeitsgruppen insgesamt. Die detaillierten Ergebnisse in den einzelnen Arbeitsgruppen können Kapitel 2 entnommen werden. Abschließend werden Handlungsempfehlungen für die weitere Zusammenarbeit zwischen den beteiligten Partnern in Niederschlesien und Sachsen, etwa im Rahmen möglicher Folgeprojekte, formuliert.

Diese Auswertung und Reflexion geschieht nach Abschluss des Kommunikationsprozesses in den Arbeitsgruppen, jedoch vor Projektende. Im grenzüberschreitenden Kontext sowie in Verwaltungsprozessen treten Wirkungen oftmals erst mit erheblicher zeitlicher Verzögerung ein,⁷ so dass eine abschließende Erfassung aller durch das Projekt ausgelösten Effekte zum jetzigen Zeitpunkt nicht möglich ist.

Erreichung der Projektziele

Ziele des Projektes waren die Fortführung und Verstetigung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit, insbesondere zur Vorbereitung der EU-Förderperiode 2014–2020, sowie die Intensivierung des fachlichen Austausches in den Themenfeldern der fünf Facharbeitsgruppen. Hier sollten gemeinsame Prioritäten für die Entwicklung des sächsisch-niederschlesischen Grenzraumes und die zukünftige Zusammenarbeit sowie strategische Kooperationsprojekte erarbeitet werden. Des Weiteren sollte die Befähigung der Verwaltungsmitarbeiter zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit gesteigert werden. Ein weiteres Ziel war der Austausch mit anderen Grenzregionen in Europa zur Ableitung guter Beispiele für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen sowie die regionsinterne Vernetzung von Akteuren im Rahmen der Projektkonferenzen.

Durch den intensiven Kooperationsprozess in den fünf Arbeitsgruppen, jedoch auch durch die Projektkonferenzen, konnte die grenzüberschreitende Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen fortgeführt und deutlich intensiviert werden. Ob eine Verstetigung der fachlichen Abstimmungen erreicht werden konnte, ist zum derzeitigen Zeitpunkt nicht mit Sicherheit zu sagen. Festzuhalten ist, dass in vielen Arbeitsgruppen oder Teilgruppen bereits vorher regelmäßige Kontakte im Rahmen anderer grenzüberschreitender Abstimmungen oder persönlicher Kontakte bestanden. Dies war zum einen förderlich für den Kommunikationsprozess in den Arbeitsgruppen, macht zum anderen weitere und kontinuierliche Abstimmungen wahrscheinlich. Der Beitrag des Projektes zu einer kontinuierlichen grenzüberschreitenden Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen ist als hoch einzustufen, da nur kontinuierliche Prozesse einen entsprechenden Nutzen für das Verwaltungshandeln versprechen, in dem getroffene Vereinbarungen umgesetzt werden bzw. in Strategien, Planungen und Maßnahmen auf beiden Seiten der Grenze Eingang finden.

⁷ Knippschild 2008: Grenzüberschreitende Kooperation: Gestaltung und Management von Kooperationsprozessen in der Raumentwicklung im deutsch-polnisch-tschechischen Grenzraum, Dresden, Seite 220 ff.

Abbildung 15: Die Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume auf dem Aussichtsturm in der Nähe des Berzdorfer Sees

Ein weiterer Erfolg des Projektes ist die Erarbeitung gemeinsamer Handlungsprioritäten in jeder der fünf Arbeitsgruppen. Diese sind Grundlage einer erfolgreichen fachlichen Zusammenarbeit. Die Handlungsprioritäten in den Arbeitsgruppen, untersetzt durch konkrete Leitprojekte, können einen wesentlichen Beitrag zu einer stärker zielgerichteten Umsetzung des kommenden Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 im Hinblick auf die strategischen Leitlinien des Freistaats Sachsen und der Woiwodschaft Niederschlesien leisten. Bereits während der Projektlaufzeit ist es gelungen, die in den Arbeitsgruppen erarbeiteten Prioritäten und potentiellen Leitprojekte in den Prozess der Programmierung des Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 einzuspeisen. Dank des Engagements der Verantwortlichen aus Niederschlesien und Sachsen ist es gelungen, einige der Aspekte im Entwurf des Programmdokuments zu platzieren.⁸ Des Weiteren dienen der intensive fachliche Austausch sowie die entstandenen Studien dazu, das Verwaltungshandeln in Bezug auf den Grenzraum und die grenzüberschreitende Zusammenarbeit zu vereinfachen. Hierzu diente der Austausch zu Problemen, Strategien und Lösungsansätzen auf beiden Seiten der Grenze sowie die entstandenen Studien,

⁸ Die Verwaltungsbehörde für das Kooperationsprogramm INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 ist nun das Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung der Republik Polen.

die helfen sollten, Potenziale eines grenzüberschreitenden Handelns zu ermitteln und die Übertragbarkeit guter Beispiele aus anderen Grenzregionen auf den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen zu prüfen.

Des Weiteren hat der intensive Kommunikationsprozess in den Arbeitsgruppen zum Aufbau von persönlichem und institutionellem Vertrauen zwischen den beteiligten Arbeitsgruppenmitgliedern geführt und somit wesentlich zur Befähigung der Verwaltungsmitarbeiter zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit beigetragen. Beim Aufbau von Vertrauen in grenzüberschreitenden Netzwerken sind die folgenden Faktoren von Bedeutung: gemeinsame Erfahrungen und wiederholte Interaktionen, personelle Kontinuität, Qualität der Kommunikation, räumliche Nähe, soziale Distanz und kulturelle Nähe, persönliche Kontakte sowie dritte Parteien oder ein unabhängiger Moderator.⁹ Viele dieser Faktoren waren im Rahmen des Projektes gegeben, so dass persönliches Vertrauen durch die zahlreichen Interaktionen im Rahmen der Workshops und Fachexkursionen entstand. Hier waren insbesondere die gemeinsame Leitung der Arbeitsgruppen sowie gemeinsame Entscheidungen, etwa bezüglich der zu beauftragenden Studien, durch die Verwaltungsmitarbeiter förderlich. Zur Befähigung der Verwaltungsmitarbeiter haben außerdem maßgeblich die rege Nutzung der Möglichkeit zu gegenseitigen Praktika sowie die Teilnahme an Seminaren zur polnischen Sprache, Landeskunde und interkulturellen Kommunikation beigetragen. Diese Seminare wurden nur auf sächsischer Seite angeboten, da hier insbesondere bei den Sprachkompetenzen der größere Bedarf herrschte. Institutionelles Vertrauen konnte aufgebaut werden durch den intensiven Austausch zu Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten und Verwaltungsverfahren in den Fachbereichen auf beiden Seiten der Grenze, die in einer zweisprachigen Handreichung zusammengefasst wurden. Zum Aufbau von institutionellem Vertrauen haben ebenfalls die Praktika beigetragen.

Durch die internationale Konferenz im Oktober 2013, aber auch durch eine Studie zur dualen Berufsbildung, konnten Erfahrungen mit anderen Grenzregionen in Europa ausgetauscht und gute Beispiele für den Grenzraum Niederschlesien-Sachsen veranschaulicht werden. Auch zu einer regionsinternen Vernetzung von Akteuren haben die drei Projektkonferenzen maßgeblich beigetragen. Die Resonanz auf die Veranstaltungen im Rahmen des Projektes war äußerst positiv.

Zusammenfassend lässt sich festhalten, dass die zu Beginn des Projektes formulierten Ziele realistisch waren und vollumfänglich erreicht werden konnten. Hervorzuheben ist die Einspeisung gemeinsamer Themen und Leitprojekte aus

⁹ Klein-Hitpaß / Leibenath / Knippschild 2006: Vertrauen in grenzüberschreitenden Akteursnetzwerken. Erkenntnisse aus dem deutsch-polnisch-tschechischen Kooperationsprojekt ENLARGE-NET, in: *disP* 164 1/2006, Seite 67 f.

den fünf Facharbeitsgruppen des Projektes in den Prozess der Programmierung des Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020.

Auszeichnung und überregionale Aufmerksamkeit

Das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“ gehört zu den Preisträgern des „Wettbewerbs für modellhafte deutsch-polnische Kooperationsprojekte“, der vom Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung in Kooperation mit dem Ministerium für Regionalentwicklung der Republik Polen im Jahr 2013 zum zweiten Mal ausgelobt wurde. Die Auszeichnung wurde am 21. Mai 2013 im Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung durch den Staatssekretär Rainer Bomba und seinen polnischen Amtskollegen Marceli Niezgodą überreicht. Für das Marschallamt nahm die Auszeichnung der Marschall Rafał Jurkowlaniec entgegen. Das Sächsische Staatsministerium des Innern wurde durch den Abteilungsleiter Dr. Frank Pfeil, Abteilung Landesentwicklung, Vermessungswesen, Sport, vertreten.

Abbildung 16: Preisverleihung des „Wettbewerbs für modellhafte deutsch-polnische Kooperationsprojekte“ am 21.05.2013 in Berlin

(Quelle: core consult)

In der Begründung betonten die Juroren, dass in diesem Projekt beispielhaft gezeigt wird, wie die Kooperation und Kommunikation zwischen den

Verwaltungen benachbarter Regionen in Europa effektiv funktionieren kann. Besonders gelobt wurde sowohl das Grundanliegen des Projektes als auch die Auswahl seiner fünf zentralen Themenfelder, die gezielt die entscheidenden Probleme der Region ansprechen. Das Projekt sei so angelegt, dass es trotz seiner Komplexität und der Vielzahl der Partner das Potenzial besitzt, tatsächlich zu konkreten Verbesserungen in der grenzüberschreitenden Region zu führen. Dazu tragen nicht zuletzt die Beteiligung von Experten an allen Arbeitsgruppen und die Einbeziehung von Kommunen bei. Die Juroren schätzten das Projekt als ein interessantes Beispiel für die Nutzung von INTERREG-Mitteln ein und betrachten es als potenzielles Best-Practice-Modell für die grenzüberschreitende Verwaltungszusammenarbeit in anderen europäischen Regionen.

Des Weiteren hat das Projekt Interesse in anderen Grenzregionen geweckt. Anfragen aus Mecklenburg-Vorpommern und Brandenburg sowie deren Intention, ähnliche Projekte auf den Weg zu bringen, unterstreichen den Modellcharakter des Projektes für den deutsch-polnischen und weitere Grenzräume in Europa.

Kommunikationsprozess

Die Reflexion des Kommunikationsprozesses in den Arbeitsgruppen beruht auf der teilnehmenden Beobachtung des wissenschaftlichen Begleiters des Projektes und Autors dieser Dokumentation. Grundlage ist die Teilnahme an allen 20 Workshops der Facharbeitsgruppen einschließlich Fachexkursionen sowie an den Treffen der Steuerungsgruppe. Die folgende Auswertung orientiert sich an einem theoretischen Gerüst zu Einflussfaktoren auf den Erfolg grenzüberschreitender Verwaltungszusammenarbeit im deutsch-polnisch-tschechischen Grenzraum. Hierzu zählen

- Motivation, Ziele und Erwartungen der beteiligten Akteure und Institutionen sowie Kooperationsbedarf und Themen des Kooperationsprozesses,
- Verwaltungsstrukturen,
- Kooperationserfahrung,
- Sprachen und kulturelle Unterschiede,
- Fördermittel und finanzielle Ressourcen,
- Akteure, Kompetenzen und personelle Ressourcen sowie
- Gestaltung, Leitung, Begleitung und Moderation des Kommunikationsprozesses.¹⁰

Aufgrund der langjährigen und erfolgreichen Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen, insbesondere zwischen dem Marschallamt der

¹⁰ Knippschild 2008: Grenzüberschreitende Kooperation: Gestaltung und Management von Kooperationsprozessen in der Raumentwicklung im deutsch-polnisch-tschechischen Grenzraum, Dresden, Seite 107–124.

Woiwodschaft Niederschlesien und dem Sächsischen Staatsministerium des Innern, im Rahmen verschiedener europäischer Projekte und grenzübergreifender Gremien, war die **Motivation** der beiden Einrichtungen zur Vertiefung dieser Zusammenarbeit hoch. Während der Laufzeit des Projektes wurde deutlich, dass man sich zwar in der Anbahnungsphase auf die generellen **Ziele der Zusammenarbeit** verständigt hatte, dass jedoch bezüglich der Ergebnisse und **Erwartungen** an das Projekt stellenweise unterschiedliche Vorstellungen herrschten. Während im Sächsischen Staatsministerium des Innern der Erfahrungsaustausch und die Identifizierung gemeinsamer Prioritäten und Handlungsfelder im Vordergrund stand, war auf Seiten des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien eine stärkere Fokussierung auf Folgeprojekte zu beobachten. Dies ist sicherlich mit der federführenden Zuständigkeit für das kommende Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 beim Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung der Republik Polen sowie einer größeren Gestaltungsmöglichkeit des Marschallamtes im Prozess der Programmierung zu erklären.

Abbildung 17: Workshopsituation

Die **Themen der Facharbeitsgruppen** waren Gegenstand intensiver Abstimmungen während der Projektanbahnung zwischen den Projektpartnern, so dass

die thematische Relevanz und Zuständigkeit im Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien sowie im Sächsischen Staatsministerium des Innern gewährleistet war. Positiv hat sich hier die Beauftragung eines externen Beratungsbüros erwiesen, welches die Projektpartner nicht nur bei der Antragstellung unterstützt hat, sondern bereits bei der organisatorischen und fachlichen Projektkonzeptionierung einschließlich vorbereitender Abstimmungstreffen. Während den beteiligten Institutionen der Bedarf für eine intensiviertere Zusammenarbeit sowie Erwartungen, Ziele und Themen klar waren, war dies in den einzelnen Arbeitsgruppen nicht uneingeschränkt der Fall. Hier musste im Rahmen der ersten Workshops zunächst geklärt werden, welche Themen bearbeitet, welche Ziele verfolgt und welche Ergebnisse angestrebt werden sollten. So zeigte sich in der Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie zu Beginn ein durch die Teilnehmer bedingtes, außerordentlich breites Themenspektrum von Arbeitsmarktpolitik und Demografie über Gesundheitspolitik und Bildung bis hin zu Fragen der Wirtschaftspolitik. Hier war im Rahmen des Kommunikationsprozesses eine Eingrenzung erforderlich. In der Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften) hingegen kam es zu einer Erweiterung um die Themenfelder aktiver Bergbau sowie Bergbau in Planung. Bedingt war dieses Abstimmungserfordernis durch ein unterschiedliches Vorgehen bei der Bildung der Arbeitsgruppen. Auf sächsischer Seite wurden zunächst die Teamleader und gegebenenfalls ein Kernteam benannt, ohne die abschließende Zusammensetzung der Arbeitsgruppen und die thematische Ausrichtung festzulegen, während die Festlegung der Mitglieder der jeweiligen Arbeitsgruppen auf niederschlesischer Seite bereits zu Projektbeginn stattfand.

Auch im Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“ haben die unterschiedlichen **Verwaltungsstrukturen** auf beiden Seiten der Grenze auf vielfältige Weise Einfluss auf den Kommunikationsprozess genommen. Generell ist festzuhalten, dass der Zuständigkeitsbereich des Sächsischen Staatsministeriums des Innern wesentlich kleiner ist als der des Marschallamtes der Woiwodschaft Niederschlesien. Dadurch war es auf sächsischer Seite häufiger erforderlich, andere Ministerien und weitere Fachstellen zur Projektarbeit hinzuzuziehen. Dies ist jedoch dank des Engagements der Teamleader sowie der zuständigen Stellen gut gelungen. Auch in den jeweiligen Arbeitsgruppen traten unterschiedliche Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeitsbereiche zutage. Der Austausch hierzu war zum einen Gegenstand der Arbeitsgruppenarbeit, zum anderen sind hierdurch an vielen Stellen Probleme bei der Zusammenarbeit deutlich geworden. Im Bildungsbereich sind etwa auf deutscher Seite die maßgeblichen Zuständigkeiten auf Landesebene angesiedelt, während auf polnischer Seite grundlegende Aspekte

auf nationaler Ebene geregelt werden aber auch die kommunale Ebene eine größere Rolle spielt.¹¹

Abbildung 18: Fachgespräche vor Ort

Positiv auf den Kommunikationsprozess ausgewirkt hat sich die **Kooperationserfahrung** nicht nur der beiden Projektpartner, sondern insbesondere der Teamleader und Arbeitsgruppenmitglieder. In den fünf Arbeitsgruppen konnte beobachtet werden, dass viele der in die Projektarbeit involvierten Akteure bereits Erfahrungen in der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit vor Beginn des Projektes gesammelt hatten. Dies waren Erfahrungen im Rahmen von Hospitationen und Praktika oder die Mitwirkung in grenzüberschreitenden Gremien, Arbeitsgruppen und Projekten. In den meisten der Arbeitsgruppen

¹¹ siehe „Handreichung zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten“, die im Rahmen des Projektes entstanden ist.

bestanden bereits persönliche und fachliche Kontakte zwischen einzelnen Mitgliedern. Dies hat nicht nur die fachliche Arbeit erleichtert, indem an bereits erfolgte Abstimmungen angeknüpft werden konnte, sondern auch die persönliche Kommunikation wesentlich vereinfacht.

Hierzu zählen auch Kenntnisse der Nachbarsprache. Selbst geringe Sprachkenntnisse führten im Projekt zu einer größeren Vertrauensbasis und zu einer vereinfachten persönlichen Kommunikation. In den letzten Jahren kann insbesondere auf sächsischer Seite eine steigende Bereitschaft zum Erlernen der polnischen **Sprache** beobachtet werden, während die Kenntnisse der deutschen Sprache auf niederschlesischer Seite ohnehin besser ausgeprägt sind. Die englische Sprache spielte nur in einzelnen Fällen eine Rolle. Teamleader und Arbeitsgruppenmitglieder ohne Erfahrung in der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit wurden von den Projektkoordinatorinnen, der wissenschaftlichen Begleitung sowie den Dolmetschern unterstützt, so dass auch hier nach kurzer Zeit eine vertrauensvolle Zusammenarbeit beobachtet werden konnte. Generell war dank professioneller Dolmetscher ein intensiver fachlicher Austausch möglich. Positiv wirkte sich die große Kontinuität der beauftragten Dienstleister aus. Beide Projektpartner hatten zwar unterschiedliche Dolmetscher beauftragt, diese haben jedoch nahezu kontinuierlich den gesamten Kommunikationsprozess in den fünf Arbeitsgruppen sowie in der Steuerungsgruppe begleitet. Auf beiden Seiten wurden die Dolmetscher nur in Einzelfällen von Kollegen vertreten. Diese Kontinuität hat in wesentlichem Maße zum Erfolg des Kommunikationsprozesses beigetragen. Zum einen konnte in den jeweiligen Arbeitsgruppen ein Fachvokabular mit eindeutig definierten Fachbegriffen in beiden Sprachen aufgebaut werden, was den fachlichen Austausch erheblich vereinfacht hat, zum anderen spielte wiederum das Vertrauensverhältnis zwischen den Arbeitsgruppen und den Dolmetschern eine wichtige Rolle für den vertrauensvollen persönlichen Austausch. Der Dolmetscher auf sächsischer Seite hat mit einer Flüsteranlage gearbeitet, die ein simultanes Dolmetschen ohne Simultananlage und Kabinen ermöglicht, auf niederschlesischer Seite wurde ein Konsekutivdolmetscher beauftragt. Hier hat sich die Flüsteranlage als für die Arbeitsgruppenmitglieder weniger anstrengend und zeitsparend erwiesen. Nahezu ohne zeitliche Verzögerung sind direkte Diskussionen und Dialoge möglich, ohne den Aufwand einer Simultananlage. Das konsekutive Dolmetschen hat einen Vorteil lediglich durch die zeitliche Verzögerung, die zu knappen und bedachten Redebeiträgen und zur Vermeidung rascher und impulsiver Wortwechsel beiträgt.

Ohne die **Fördermittel** aus dem Operationellen Programm der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit Sachsen – Polen 2007–2013 wäre das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“ mit einem solch intensiven Kommunikations-

prozess nicht möglich gewesen. Dank des Förderprogramms war die Kompensation von Kosten für Reisen, Workshops und Exkursionen, Dolmetscher, wissenschaftliche Begleitung etc. möglich. Als hilfreich haben sich die Budgets in den Arbeitsgruppen für Studien und Gutachten erwiesen. Trotz anfänglicher Schwierigkeiten hinsichtlich der Budgetaufteilung und -verausgabung haben sich die entstanden Studien als wichtig für die Arbeitsgruppenarbeit erwiesen.

Abbildung 19: Dolmetscher, die für das Projekt engagiert wurden; links Dolmetscher der deutschen Seite – Grzegorz Załoga, rechts Dolmetscher der polnischen Seite – Dawid Smolorz.

Nicht nur der Erfolg grenzüberschreitender Kooperationsnetzwerke ist maßgeblich abhängig von den beteiligten **Institutionen und Akteuren**. Generell sind die personellen Ressourcen der kooperierenden Institutionen von großer Bedeutung. Große Unterschiede können sich negativ auf den Kooperationsprozess auswirken. Im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ konnte beobachtet werden, dass auf niederschlesischer Seite in den letzten Jahren eine erhebliche Stabilisierung der Verwaltungsstrukturen und des Verwaltungshandelns erreicht werden konnte. Hierzu zählen eine bessere personelle Ausstattung sowie größere politische und organisations-

strukturelle Stabilität verbunden mit größerer personeller Kontinuität. Dies hat die Zusammenarbeit zwischen den beteiligten sächsischen Verwaltungen und dem Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien im Rahmen des Projektes erheblich vereinfacht. Auf Seite der beteiligten Akteure sind maßgeblich deren fachliche Kompetenzen, in grenzüberschreitenden Netzwerken interkulturelle Kompetenzen und Sprachkompetenzen, sowie Handlungs- und Entscheidungskompetenzen von Bedeutung. Insbesondere auf sächsischer Seite haben interkulturelle Kompetenzen und Sprachkompetenzen in den letzten Jahren zugenommen.

Abbildung 20: Fachexkursion der Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport

Die zu Beginn des Projektes erarbeitete **Ausgestaltung des Kommunikationsprozesses** hat sich generell bewährt. Die mehrtägigen Workshops auf beiden Seiten im Grenzraum, der Ablauf der Workshops, die beiden Fachexkursionen pro Arbeitsgruppe sowie die Schwerpunktsetzung in den vier Workshoprunden wurden von den Arbeitsgruppenmitgliedern positiv bewertet. Die im Projekt ursprünglich vorgesehenen Workshops wurden im Verlauf des Projektes auf zweitägige oder dreitägige Workshops reduziert, da die Teamleader und die Mitglieder der Arbeitsgruppen aufgrund starker beruflicher Belastungen ihrem Arbeitsplatz nicht über einen längeren Zeitraum fernbleiben konnten.

Die **wissenschaftliche Begleitung** hat sich insbesondere während der Workshops zur Unterstützung der Teamleader sowie zur Strukturierung und Dokumentation der Diskussionsergebnisse bewährt. Im Nachgang der Workshops wurden zweisprachige Workshopdokumentationen angefertigt, die eine kontinuierliche fachliche Zusammenarbeit trotz der teilweise langen Zeitspannen zwischen den Workshops sicherstellten. Wichtig waren ebenfalls der durch die wissenschaftliche Begleitung gewährleistete fachliche Austausch zur Abgrenzung zwischen den Arbeitsgruppen sowie die Rückkopplung an die Steuerungsgruppe. Des Weiteren wurden die Teamleader bei der inhaltlichen Vorbereitung der Workshops beraten.

Abbildung 21: Strukturierung der Diskussionsergebnisse in den Arbeitsgruppen (li.) und der wissenschaftliche Begleiter des Projektes Robert Knippschild (re.)

(Quelle: UMWD)

Die **Leitung und Moderation der Workshops** lag bei den beiden Teamleadern der jeweiligen Arbeitsgruppen. Insbesondere bei der Strukturierung und Zusammenfassung der Diskussionsergebnisse stand ihnen gegen Ende der Workshops der wissenschaftliche Begleiter des Projektes zur Seite. Diese Konstellation hat sich bewährt, da sie eine hohe Verbindlichkeit der Workshops und ein hohes Maß an Selbstverpflichtung seitens der Arbeitsgruppenmitglieder gewährleistet hat.

Projektsteuerung und -management

Mit der **Steuerung** des Gesamtprojektes sowie des Kommunikationsprozesses ist die Steuerungsgruppe des Projektes betraut, die sich aus Vertretern des Sächsischen Staatsministeriums des Innern und des Marschallamts der Woiwodschaft Niederschlesien zusammensetzt (siehe Seite 10). Insgesamt wird die Steuerungsgruppe bei Projektende sechs Mal getagt haben. Die Projektsteuerung im Rahmen der regelmäßigen Steuerungsgruppensitzungen hat sich bewährt. Wichtig war die direkte Einbindung der Teamleader, um von deren Erfahrung in den Arbeitsgruppen zu profitieren und Vereinbarungen ohne Informationsverluste im Projektverlauf umsetzen zu können.

Abbildung 22: 1. Sitzung der Steuerungsgruppe am 20.03.2012 in Jelenia Góra

(Quelle: SMI)

Das **Projektmanagement** lag in erster Linie bei den beiden Koordinatorinnen des Projektes im Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien und im Sächsischen Staatsministerium des Innern. Unterstützt wird das Projektmanagement durch das auf sächsischer Seite extern eingerichtete Projektsekretariat (siehe Seite 13). Auch diese Konstellation hat sich während der Projektlaufzeit

bestens bewährt. Wichtig waren hierbei die enge Zusammenarbeit zwischen den Projektpartnern, insbesondere zwischen den Projektkoordinatorinnen, im Rahmen der Steuerungsgruppensitzungen, gegenseitiger Hospitationen und fallweise weiterer Treffen sowie regelmäßige Abstimmungstreffen mit dem Projektsekretariat, an denen teilweise auch der wissenschaftliche Begleiter teilnahm.

Abbildung 23: Koordinatorinnen des Projektes während der Sitzung der Steuerungsgruppe
(Quelle: UMWD; SMI)

Empfehlungen für die zukünftige Zusammenarbeit

Von den meisten Arbeitsgruppen wurde im Rahmen der vierten Workshoprunde eine Fortsetzung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit gewünscht. Aufgrund der erfolgreichen Projektumsetzung und der erzielten Projekterfolge wird momentan nicht nur an die Anbahnung eines Folgeprojektes gedacht, sondern die Teamleader und Mitglieder der Arbeitsgruppen können sich auch die Fortführung der Zusammenarbeit innerhalb mehrerer Projekte, die in den Arbeitsgruppen identifiziert wurden, vorstellen.

Aus den Erfahrungen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ können allgemeine Empfehlungen für die zukünftige Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen formuliert werden sowie spezifische Empfehlungen für die Vorbereitung des möglichen Folgeprojektes und der anderen zahlreichen aus den Arbeitsgruppen entstandenen Projekte.

Das Projekt „Gemeinsam für den Grenzraum“ hat einen wesentlichen Beitrag zur Verstetigung und Vertiefung der Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen geleistet. Der gemeinsame Gestaltungsspielraum wächst

durch die fortschreitende Grenzöffnung sowie den wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Integrationsprozess im Grenzraum. Gleichzeitig werden die aktuellen Erfordernisse der grenzüberschreitenden Abstimmung im Verwaltungshandeln deutlich, etwa in den Bereichen Regionalentwicklung, Rettungswesen oder Daseinsvorsorge. Vor dem Hintergrund offener Grenzen und gravierender demographischer Entwicklungen sind etwa eine abgestimmte Regionalentwicklung und eine grenzüberschreitend ausgerichtete und langfristig tragfähige Daseinsvorsorge die Basis einer zukunftsfähigen Entwicklung der Grenzräume mit konkurrenzfähiger Standortattraktivität für Unternehmen und Lebensqualität für die Bürger. Die grenzüberschreitende Zusammenarbeit ist also aus Sicht der sächsischen Landesregierung und der Selbstverwaltung der Woiwodschaft Niederschlesien auf Grund ihrer Grenzlage in Zukunft keine Zusatzaufgabe mehr, sondern Kern des Verwaltungshandelns.

Abbildung 24: Ausblicke

Langfristig ist daher der Aufbau gemeinsamer institutioneller Strukturen anzustreben. Die bereits vorhandenen Gremien¹² sind hier ein guter Ansatzpunkt, denen jedoch in Zukunft mehr Verbindlichkeit verliehen werden sollte. Aufgrund der unterschiedlichen Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten ist dies eine

¹² z. B. Sächsisch-Niederschlesische Arbeitsgruppe oder Sächsisch-Niederschlesisch-Lebuser Arbeitsgruppe Raumentwicklung.

hochkomplexe und langwierige Aufgabe. Beispiele für stärker institutionalisierte grenzüberschreitende Strukturen unter Beteiligung der Landesebene bzw. vergleichbarer Ebenen in den Nachbarländern existieren.¹³ Zu beachten ist dabei der wesentlich kürzere Zeitraum der Annäherung im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen, wenn man bedenkt, dass der visafreie Grenzverkehr zwischen Polen und Deutschland erst 1991 eingeführt wurde. Zur Vorbereitung solcher Strukturen und zu einem Übergang zu einer institutionellen Zusammenarbeit werden weiterhin gemeinsame Projekte notwendig sein, um einen grenzüberschreitenden Austausch und ein gemeinsames Handeln zur Routine werden zu lassen sowie gemeinsame Entwicklungsprioritäten und strategische Leitlinien zu identifizieren. Gleichwohl ist eine Zusammenarbeit im Rahmen von Projekten immer mit Diskontinuitäten und Brüchen etwa aufgrund von Fördermodalitäten verbunden.

Im Folgenden werden ausschließlich Aspekte angesprochen, die bei der Realisierung von in der kommenden Förderperiode angedachten Projekten berücksichtigt werden sollten. Alle anderen Konstellationen haben sich bewährt und sollten beibehalten werden:

Im Rahmen der Projektvorbereitung sollte besonderer Wert auf die **Festlegung der Zusammensetzung der Arbeitsgruppen** gelegt werden. Empfohlen werden **kürzere, maximal zweitägige Workshops** (bzw. dreitägig falls verbunden mit Fachexkursionen), um die Teilnahme bzw. die Freistellung für die am Projekt beteiligten Verwaltungsmitarbeiter zu erleichtern. Die Integration der Fachexkursionen in die Workshops hat sich bewährt und sollte beibehalten werden, so dass in diesen Fällen dreitägige Workshops stattfinden würden.

Im Interesse eines reduzierten zeitlichen Aufwandes sollte auf **gut erreichbare und in Grenznähe gelegene Tagungsorte** geachtet werden.

Empfohlen wird die Beauftragung von **Dolmetschern**, die eine Flüsteranlage zur Verfügung haben. Die Zeitersparnis ist erheblich, so dass kürzere Workshops nahezu ohne den Verlust von Beratungszeit möglich wären. Optimal wäre die Beauftragung nur eines Dolmetschers für alle Projektworkshops und -veranstaltungen, der über das entsprechende Fachvokabular verfügen sollte.

¹³ etwa die europäische Großregion Saar – Lor – Lux – Rheinland-Pfalz – Wallonie – Französische und Deutschsprachige Gemeinschaft Belgiens unter Beteiligung der deutschen Bundesländer Saarland und Rheinland-Pfalz.

2

Die fachliche Arbeit für den Grenzraum – Der Kommunikationsprozess in den fünf Arbeitsgruppen

2.1. Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte

Städte sind die Motoren der regionalen Entwicklung, auch im teilweise ländlich geprägten niederschlesisch-sächsischen Grenzraum. Gleichzeitig stehen die Städte vor großen Herausforderungen, wie der Klimaschutz und Klimaanpassung oder energetische Sanierung, jeweils unter Berücksichtigung der demographischen Entwicklungen. Im Bereich der städtebaulichen Sanierung ist in den vergangenen Jahren auf beiden Seiten der Grenze viel erreicht worden, wenngleich insbesondere in den kleineren Städten auf niederschlesischer Seite noch ein enormer Sanierungsbedarf besteht.

Abbildung 25: Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte in Świeradów-Zdrój

Die Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte wurde von Frau Dr. Magdalena Belof, Vizedirektorin im Institut für Territoriale Entwicklung (IRT – Instytut Rozwoju Terytorialnego) sowie von Frau Katrin Krügermeier, Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Städtebau- und EU-Förderung, geleitet.

Abbildung 26: Die beiden Teamleaderinnen Dr. Magdalena Belof, Institut für Territoriale Entwicklung (links) und Katrin Krügermeier (Mitte) sowie Gabriele Schumann (rechts), beide Sächsisches Staatsministerium des Innern

Erfahrungsaustausch, gemeinsame Interessen und Fachexkursionen

Im Fokus des **ersten Workshops** stand der Austausch über aktuelle Themen und Herausforderungen im Bereich der Stadtentwicklung und -sanierung sowie zu zukünftigen Entwicklungen in Sachsen und Niederschlesien. Die Mitglieder konkretisierten die Themen- und Zielsetzung der Arbeitsgruppe und diskutierten die anzustrebenden Ergebnisse sowie das weitere Vorgehen im Rahmen der folgenden Workshops.

Im Nachgang eines Vortrags des Leiters der Wüstenrot Haus- und Städtebau GmbH Dresden, Uwe Wildenauer, zu Möglichkeiten und zur Umsetzung energetischer Stadterneuerung in Sachsen wurde ein großes Interesse der niederschlesischen Teilnehmer zu Fragen der energetischen Sanierung und Stadterneuerung in Sachsen sowie an einem gezielten Erfahrungsaustausch hierzu deutlich. Die anschließenden Diskussionen zeigten, dass die klimagerechte

Stadtentwicklung beiderseits der Grenze einen hohen Stellenwert einnimmt und in diesem Handlungsfeld viele Ansätze für eine intensivere grenzübergreifende Zusammenarbeit bestehen. Die Teilnehmer verständigten sich auf diesen Schwerpunkt der Arbeitsgruppe und legten die folgenden Unterthemen fest:

- Energetische Sanierung im Bestand
- Erfahrungsaustausch mit energetischer Sanierung
- Klimaschutz- / Energiekonzepte (Pilotstädte / Pilotprojekte)
- Energetische Sanierung und Architektur (auch Konflikte mit Denkmalschutz)
- Lokale Energieerzeugung

Daraufhin wurde beschlossen, bei den Kommunen im Fördergebiet des Ziel 3-Programms Sachsen-Polen eine Abfrage zu deren Problem- und Interessenlagen im Bereich der energetischen Stadtsanierung und -entwicklung zu starten. Für diese Befragung wurde am dritten Workshoptag bereits ein Fragebogen entworfen.

Im Fokus des **zweiten Workshops** stand zunächst der intensive Austausch zu Verwaltungsstrukturen, Strategien und Förderinstrumenten im Bereich der Stadtentwicklung in Sachsen und Niederschlesien.¹⁴ Anschließend wurden die Ergebnisse dieser Befragung dargestellt und diskutiert. Auf beiden Seiten der Grenze war die Resonanz auf den Fragebogen schwach und es wurde deutlich, dass das Interesse an grenzüberschreitender Kooperation auf dem Gebiet der energetischen Stadtentwicklung begrenzt ist. Um mehr Aufmerksamkeit für das Thema zu generieren, einen zielgerichteten Erfahrungsaustausch zu unterstützen und gemeinsame Projekte zu erleichtern, wurde erstmals die Idee einer deutsch-polnischen Fachkonferenz zum Thema energetische Stadtrevitalisierung diskutiert.

Im Rahmen des **dritten Workshops** wurden bereits konkrete Ideen für gemeinsame Projekte in der kommenden Förderperiode diskutiert. Entstanden sind die fünf folgenden Projektideen (nähere Informationen zu den Projektideen weiter unten):

1. Climatic Town
2. Bahnhof Ostritz / Krzewina Zgorzelecka – Beleuchtungs- und Sicherheitskonzept
3. Hochschul-Netzwerk Klimawandel
4. Nutzung von Rückbauflächen und Brachflächen für Bioenergie und Erholung
5. Licht in der Stadt

¹⁴ Grundzüge zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten in Sachsen und Niederschlesien im Bereich Stadtentwicklung können der im Rahmen des Projektes entstandenen „Handreichung zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten“ entnommen werden.

Als Maßnahme zur Generierung von Aufmerksamkeit für Fragen der energieeffizienten Stadtentwicklung sowie zur Beförderung gemeinsamer Projekte wird die Idee eines *Gemeinsamen Fachworkshops „Energetische Stadtsanierung“* konkretisiert. Ziel dieses Workshops wäre die Identifizierung von Handlungsfeldern für verschiedene Arbeitsgruppen, die Unterstützung beim Aufbau von Partnerschaften sowie die Identifizierung des Kooperations- und Handlungsbedarfs bei Kommunen zur energieeffizienten Stadtentwicklung zur Anbahnung des Dachprojektes „Climatic Town“. Zur Vorbereitung eines solchen Workshops war mithilfe des Budgets der Arbeitsgruppe ein externer Auftrag vorgesehen, der eine Recherche relevanter Städte, die Organisation und Durchführung des Workshops sowie als Auswertung die Identifizierung von Themenfeldern und potenziellen Partnerschaften umfassen sollte.

Der dritte Workshop führt die Arbeitsgruppe außerdem im Rahmen der Fachexkursion auf sächsischer Seite nach Bautzen, Hoyerswerda und Görlitz. Das Passivhaus des Sporthauses Timm in Bautzen und das Energie-Effizienz-Quartier EEQ in Görlitz sind Beispiele für innovative und stadtverträgliche Lösungen im Umgang mit energieeffizienter Bauweise und stadttechnischer Infrastruktur. Die Firma YADOS Fernwärmetechnik in Hoyerswerda zeigt, welche wirtschaftlichen Potenziale in innovativen Lösungen bei der Konzeptionierung und Herstellung effizienter Energieerzeugungsanlagen liegen. Die Fachexkursion auf niederschlesischer Seite im Rahmen des vierten Workshops führte nach Lwówek Śląski und Bolesławiec.

Abbildung 27: Die Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte während der Exkursion in Bautzen

Ergebnisse der Arbeitsgruppe

Im Rahmen des **vierten Workshops** wurden die Ergebnisse der Arbeitsgruppe zusammengefasst. Leider ist es dem Leadpartner wegen zu hoher Kosten nicht gelungen, die geplante grenzübergreifende Fachkonferenz mit interessierten Kommunen bezüglich gemeinsamer Interessen und Projekte vorzubereiten bzw. einen entsprechenden Auftrag auszulösen. Als Alternative erfolgte daraufhin eine Ausschreibung und Beauftragung zur Erstellung eines Leitfadens für die Kommunen zur energetischen Sanierung von Städten. Dieses **Vademecum Energetische Stadtrevitalisierung** enthält Begriffsdefinitionen, Methoden und Instrumente sowie gute Beispiele und soll als Hilfestellung bei der Stadtentwicklung dienen. Zielgruppe des Leitfadens sind öffentliche Institutionen auf den verschiedenen Ebenen.

Das **Projekt Climatic Town** hat zum Ziel, in Zukunft gemeinsame Maßnahmen leichter umzusetzen sowie Partnerinformations- und Handlungs-Netzwerke im Bereich der energetischen Stadtentwicklung auf unterschiedlichen Verwaltungsebenen aufzubauen. Als Dachprojekt soll eine Kooperationsplattform zwischen Sachsen und Niederschlesien entstehen. Der Fokus des Projektes soll auf ökonomischen Aspekten bzw. der Wirtschaftlichkeit in der energieeffizienten Stadtentwicklung liegen. Mögliche Bausteine des Projektes Climatic Town sind

- thematische Arbeitsgruppen,
- Bildungsmodule wie Qualifizierungs-Workshops und Schulungen (z. B. zu Technologien und Fördermöglichkeiten),
- ein ‚Sächsisch-Niederschlesischer Energie-Preis‘ (z. B. in Form der Förderung einer Machbarkeitsstudie) sowie
- ein ‚Offener Tag Energetische Sanierung‘.

Produkt des Projektes Climatic Town sollte eine interaktive Webseite zu Projekten, Unternehmen und Netzwerken für zukünftige Projekte sein. Denkbare Projektpartner sind auf polnischer Seite das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, das Institut für Territoriale Entwicklung IRT sowie ausgewählte Kommunen; auf sächsischer Seite das Sächsische Staatsministerium des Innern sowie die Sächsische Energie-Agentur SAENA. Das Projekt soll als potenzielles Leuchtturm-Projekt im Rahmen des Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 ausgearbeitet werden.¹⁵

Das **Projekt Bahnhof Ostritz / Krzewina Zgorzelecka – Beleuchtungs- und Sicherheitskonzept** hat zum Ziel, das Umfeld des Bahnhofs Krzewina Zgorzelecka – der Bahnhof für die Stadt Ostritz an der Bahnlinie Görlitz-Zittau,

¹⁵ Ansprechpartnerin: Dr. Magdalena Belof, Institut für Territoriale Entwicklung (IRT).

jedoch auf polnischem Territorium gelegen – sicherer zu gestalten. Gleichzeitig könnte das Projekt Modellcharakter für weitere energiesparende und innovative Beleuchtungskonzepte im öffentlichen Raum haben. Dieses Projekt könnte ein Teilprojekt des Dachprojektes Climatic Town sein. Potenzielle Projektpartner wären die Stadt Ostritz, auf polnischer Seite PKP Immobilien (PKP Nieruchomości) – die Immobiliensparte der Polnischen Eisenbahngesellschaft – sowie die Gemeinde Bogatynia. Des Weiteren sollen Hochschulen in das Projekt eingebunden werden.¹⁶

Ziel des **Projektes Hochschul-Netzwerk Klimawandel** ist es, die Hochschulen und wissenschaftlichen Einrichtungen im Grenzraum beim Thema Klimaschutz und Klimaanpassung zusammenzuführen, etwa bei der gemeinsamen Nutzung von Erkenntnissen aus Abschlussarbeiten. Auch dieses Projekt könnte Bestandteil des Dachprojektes Climatic Town sein.¹⁷

Priorität	Energetische Stadtsanierung und -entwicklung
Projekte	Climatic Town (Dachprojekt) Projekt Bahnhof Ostritz / Krzewina Zgorzelecka – Beleuchtungs- und Sicherheitskonzept Hochschul-Netzwerk Klimawandel Nutzung von Rückbauflächen und Brachflächen für Bioenergie und Erholung Licht in der Stadt
Studie	Vademecum Energetische Stadtrevitalisierung

Tabelle 1: Ergebnisse der Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte

Hintergrund des **Projektes Nutzung von Rückbauflächen und Brachflächen für Bioenergie und Erholung** ist der schwierige Umgang mit brachgefallenen städtischen Wohnbau- oder Gewerbeflächen bei gleichzeitiger Erhaltung einer hohen Lebensqualität. Untersucht werden sollen Nutzungsmöglichkeiten für diese Flächen. Das Projekt kann sich neben städtischen Flächen (z. B. Stadtgärten, Naherholungsflächen) auch auf den Anbau von Biomasse beziehen. Aufgrund der unterschiedlichen Problemlage in Niederschlesien sollten hier ehemals be-

¹⁶ Ansprechpartnerin: Gabriele Schumann, Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Städtebau- und EU-Förderung.

¹⁷ Ansprechpartnerin: Birgit Kaiser, Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH.

baute Flächen der nicht mehr existierenden staatlichen Landwirtschaftsbetriebe (PGR) mit betrachtet werden. Potenzielle Projektpartner sind die Stadt Zittau sowie eine wissenschaftliche Einrichtung auf polnischer Seite (z. B. die Naturwissenschaftliche Universität Wrocław).¹⁸

Ein weiteres mögliches Vorhaben, welches durch die Arbeitsgruppe befürwortet würde, ist das **Projekt Licht in der Stadt**. Interessensgegenstand hier ist eine energiesparende Beleuchtung im öffentlichen Raum bei gleichzeitiger Vermeidung von Lichtverschmutzung und Schutz eines dunklen Nachthimmels. Aktivitäten in diesem Bereich werden momentan von der Gemeinde Świeradów Zdrój und vielen anderen Städten und Gemeinden in Europa unternommen.¹⁹

2.2. Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften)

Die Revitalisierung der Braunkohlegebiete und die Entwicklung der Bergbaufolgelandschaften in der Oberlausitz sind in der Vergangenheit immer wieder Gegenstand grenzüberschreitender Abstimmungen mit der polnischen Nachbarregion gewesen, etwa in Fragen zur Nutzung des Grenzgewässers Lausitzer Neiße für die zusätzliche Flutung von Tagebauen auf sächsischer Seite. Auch in Zukunft besteht Abstimmungsbedarf u. a. bei der Entwicklung des Berzdorfer Sees, der direkt an der deutsch-polnischen Grenze liegt. Beim Braunkohletagebau Turów auf polnischer Seite – ebenfalls in unmittelbarer Grenzlage – stellen sich mit Auslaufen der Bergbautätigkeiten um das Jahr 2040 ebenfalls Fragen der grenzüberschreitenden Abstimmung bei der Sanierung und Revitalisierung sowie gegenwärtig zur öffentlichen Nutzung der bereits revitalisierten Gebiete. Des Weiteren sollten Gegenstand dieser Arbeitsgruppe Parklandschaften sein, die ebenfalls prägend für den sächsisch-niederschlesischen Grenzraum sind und deren Entwicklung eines abgestimmten Vorgehens bedarf.

Teamleader der Arbeitsgruppe waren auf niederschlesischer Seite Herr Dr. Jan Blachowski, Institut für Territoriale Entwicklung, Spezialist im Bereich Klima und Umwelt sowie auf sächsischer Seite Herr Dr. Peter Heinrich, Leiter der Verbandsverwaltung des Regionalen Planungsverbandes Oberlausitz-Niederschlesien.

¹⁸ Ansprechpartnerin: Birgit Kaiser, Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH.

¹⁹ Ansprechpartner: Roland Marciniak, Bürgermeister Świeradów Zdrój.

Abbildung 28: Die Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften)

Abbildung 29: Die beiden Teamleader der Arbeitsgruppe Dr. Peter Heinrich, Leiter der Verbandsverwaltung des Regionalen Planungsverbandes Oberlausitz Niederschlesien, und Dr. Jan Blachowski, Institut für Territoriale Entwicklung, Spezialist im Bereich Klima und Umwelt

Erfahrungsaustausch, gemeinsame Interessen und Fachexkursionen

Der **erste Workshop** der Arbeitsgruppe war aktuellen Herausforderungen und zukünftigen Entwicklungen im Bereich der Bergbausanierung gewidmet. Bereits zu Beginn wurde deutlich, dass das Interesse der Arbeitsgruppenteilnehmer sich nicht nur auf Fragen der Bergbausanierung und -revitalisierung beschränkt, sondern dass auch der aktive und zukünftige Bergbau mit einbezogen werden sollte. Des Weiteren wurde vereinbart, dass die Arbeitsgruppe sich nicht ausschließlich mit Fragen des Braunkohlebergbaus beschäftigen wird, sondern andere im Grenzraum relevante Rohstoffe (Kupfer, Steine, Tone) mit betrachtet werden. Gründe für dieses Interesse sind aktuelle Debatten um den Aufschluss neuer Kupfervorkommen durch polnische Unternehmen auf deutscher Seite im sächsisch-brandenburgischen Grenzgebiet sowie neuer Braunkohlevorkommen auf polnischer Seite.

Auf sächsischer Seite spielen die Energiewende in Deutschland sowie die Konsequenzen aus der Energiepolitik für Sachsen eine wichtige Rolle. Gleichzeitig wird momentan die Erweiterung des Tagebaus Nochten geplant. Auf niederschlesischer Seite spielen ebenfalls die nationale Energiepolitik eine große Rolle ebenso wie Fragen der Atomenergie und der damit verbundenen Endlager- und Akzeptanzproblematik. Diskutiert wurden unter anderem die Energiepolitik in beiden Ländern sowie die Kompetenzverteilung im Energiebereich zwischen kommunaler, regionaler und staatlicher Ebene.

Nach einer Diskussion konnten die folgenden Themen für die weitere Bearbeitung im Rahmen der Arbeitsgruppe identifiziert werden:

- Aktiver und zukünftiger Bergbau
 - Erfahrungsaustausch zum Aufschluss und zur Sicherung von Lagerstätten (insbesondere Braunkohle und Kupfer)
 - Austausch zur Planung bei der Erweiterung im aktiven Bergbau (z. B. Tagebaue Nochten und Welzow), insbesondere im Hinblick auf Nutzungskonflikte und Umsiedlungen
- Altbergbau, Sanierung, Revitalisierung
 - Umweltqualität in der Sanierung (bergmännische und wasserwirtschaftliche Sanierung; Nutzung von Fremdwasser und Flutungssteuerung)
 - Bergschäden (Regulierung und Finanzierung)
 - Sozioökonomische Revitalisierung (Betreibung und Bewirtschaftung von Einrichtungen in Bergbaufolgelandschaften (Beherbergungsgewerbe, Gastgewerbe, Sportanlagen etc.); schiffbare Verbindung Berzdorfer See – zukünftiger Restsee Turów)

- Tourismus und Naherholung im Bereich Bergbau und Geologie
 - Touristische Routen Bergbau und Geologie (z. B. Findlingspark Nochten, Geopark Muskauer Faltenbogen)
 - Informationsplattform zu bergbaugeschichtlich und geologisch interessanten Objekten
- Konflikte (insbesondere mit Umweltbelangen)
 - Stein- und Kiestransporte, Belastungen durch Lkw-Verkehre
 - Konflikte mit Naturschutz (insbesondere NATURA 2000)
 - Begrenzung negativer Umwelteffekte (z. B. Staubemissionen)

Im Vordergrund des **zweiten Workshops** stand der Austausch zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten sowie Verfahren und Plänen im Bereich Bergbau und Bergbausanierung.²⁰ Dabei wurden wesentliche Unterschiede zwischen Niederschlesien und Sachsen deutlich. So ist etwa die Bindungswirkung des Raumbewirtschaftungsplans auf polnischer Seite geringer als die des Landesentwicklungsplans in Sachsen. Außerdem kommen unterschiedliche Verfahren und Pläne mit unterschiedlicher Bindungswirkung zum Einsatz. Während in Sachsen z. B. die Flächennutzungspläne der Kommunen durch die Landratsämter genehmigt werden, ist eine solche Genehmigung der Ortspläne in Polen durch eine höhere Stelle nicht vorgesehen.

Im Rahmen der Diskussion zu Planungen im Bereich Bergbau und Bergbausanierung sowie der Energiepolitik in Sachsen und Niederschlesien wurden weitere Unterschiede deutlich. Strategische Lagerstätten in Polen müssen etwa binnen zwei Jahren zur Sicherung in die Ortspläne aufgenommen werden.

Gegenstand des zweiten Workshops war außerdem der aktuelle Stand der Rekultivierung in Turów sowie die Nutzung von Neißewasser für die Flutung der Tagebaue Turów, Reichwalde und Nochten. Für den Tagebau Turów befindet sich ein Nachnutzungskonzept in Arbeit. Der Abschluss der Rekultivierung ist für das Jahr 2048 vorgesehen. Präsentationen des Bergbauunternehmens PGE sowie der Bergbau- und Hüttenakademie Kraków im weiteren Verlauf der Arbeitsgruppenarbeit haben eindrucksvoll den Stand der Planungen dargelegt.

Des Weiteren wurden bereits konkrete Projekte diskutiert, so dass sich gegen Ende des Workshops gemeinsame Prioritäten und Projektideen für die kommende Förderperiode der Arbeitsgruppe mit dem Schwerpunkt Bergbaubedingte Transformation abzeichneten (siehe folgender Abschnitt „Ergebnisse der Arbeitsgruppe“).

²⁰ Grundzüge zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten in Sachsen und Niederschlesien im Bereich Bergbau und Bergbausanierung können der im Rahmen des Projektes entstandenen „Handreichung zu Verwaltungsstrukturen und Zuständigkeiten“ entnommen werden.

Abbildung 30: Fachexkursion mit Befahrung unter Tage im Bergbauunternehmen KGHM in Lubin

Außerdem wurde vereinbart, eine Kurzstudie zur touristischen Bedeutung des Berzdorfer Sees für den Kreis Zgorzelec (powiat zgorzelecki), den Landkreis Görlitz und die Stadt Görlitz auszuschreiben. Eingeschlossen werden sollten auch Potenziale der Folgelandschaft des Tagebaus Turów sowie Verknüpfungsmöglichkeiten zwischen dem Berzdorfer See und dem aktiven Tagebau Turów. Grundlage dieser Studie sollte eine aktuelle Umfrage unter den Nutzern des Berzdorfer Sees sein.

Im Rahmen der Fachexkursion im Juni 2013 besuchte die Arbeitsgruppe zunächst den gefluteten ehemaligen Tagebau Bärwalder See. Die Teilnehmer waren beeindruckt von den vielfältigen Nutzungen am See sowie vom Panorama des in unmittelbarer Nähe gelegenen Kraftwerks Boxberg. Die nächste Station waren der Kromlauer Park und Kromlau. Ein Vertreter des sorbischen Volkes berichtete von den Herausforderungen und Lösungen bei Umsiedlungen infolge der Erweiterung des Tagebaus Nochten. Anschließend wurde der Findlingspark in Nochten sowie der Aussichtspunkt am Tagebau Nochten in der Nähe von Weißwasser besucht.

Im Rahmen des **dritten Workshops** im Oktober 2013 führte die Exkursion auf niederschlesischer Seite auf Wunsch der Arbeitsgruppe zum Bergbauunternehmen KGHM. Besucht wurden die Untertageanlagen des Kupferbergwerks Lubin (Schacht L-1), die Erz-Aufbereitungsanlage Lubin sowie das Absetzbecken Żelazny Most. Sowohl die Einfahrt in das Bergwerk wie auch die Dimensionen der

Aufbereitungsanlagen und insbesondere des Absetzbeckens haben die Teilnehmer beeindruckt.

Außerdem wurden im dritten Workshop zur Vorbereitung des Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 konkrete Projektideen diskutiert und skizziert (siehe folgender Abschnitt „Ergebnisse der Arbeitsgruppe“). Des Weiteren wurde die Ausschreibung der Kurzstudie zu Zukunftsperspektiven des Berzdorfer Sees und des Tagebaus Turów konkretisiert.

Ergebnisse der Arbeitsgruppe

Der **vierte Workshop** der Arbeitsgruppe diente der Zusammenfassung der Ergebnisse der Arbeitsgruppe sowie der Verständigung auf das weitere Vorgehen. Die **Prioritäten der Zusammenarbeit** zwischen Sachsen und Niederschlesien im Bereich Bergbau und Bergbausanierung, insbesondere im Hinblick auf die kommende Förderperiode, sind

- aktiver und zukünftiger Bergbau (einschließlich Tourismus und Naherholung sowie Konflikte, insbesondere Umweltkonflikte) sowie
- Altbergbau, Sanierung, Rekultivierung und sozioökonomische Revitalisierung (Erfahrungsaustausch zum bergbaubedingten Strukturwandel; Einbeziehung auch anderer Lagerstätten, z. B. Ton).

Die geplante **Untersuchung zu den Zukunftsperspektiven des Berzdorfer Sees „Nachbarschaftsraum Berzdorfer See – Tagebau Turów“** ist mittlerweile fertiggestellt. Gegebenenfalls wird anschließend eine Abschlusspräsentation der Studie einschließlich einer Überreichung an die Entscheidungsträger organisiert.²¹

Ein weiteres Ergebnis der Arbeitsgruppe ist die **Übersetzung des Regionalen Energie- und Klimaschutzkonzeptes** des Regionalen Planungsverbandes Oberlausitz-Niederschlesien in die polnische Sprache. Hier besteht großes Interesse der niederschlesischen Arbeitsgruppenmitglieder an einem Erfahrungsaustausch. Momentan befindet sich die Landschaftspolitik der Woiwodschaft Niederschlesien in der Bearbeitung, so dass Einblicke hierzu anhand einer Übersetzung wünschenswert sind. Die übersetzte Fassung liegt nun gedruckt vor und wird dem Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, den Kommunen um Grenzraum, dem Institut für Territoriale Entwicklung (IRT) und weiteren interessierten Stellen zur Verfügung gestellt.²²

²¹ Ansprechpartner: Herr Andreas Schaaf, Stadtverwaltung Görlitz, Stadtplanungsamt.

²² Ansprechpartner: Herr Dr. Peter Heinrich, Leiter der Verbandsverwaltung des Regionalen Planungsverbandes Oberlausitz Niederschlesien.

Ein potenzielles Projekt der Arbeitsgruppe in der neuen Förderperiode ist das **Projekt Postfossile Energiekonzepte für Bergbaulandschaften – Nachhaltige Landnutzung im Spannungsfeld von Energiewende, Ökosystemdienstleistungen, regionaler Wertschöpfung und räumlicher Planung** des Landesamtes für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie (LfULG). Geplant ist ein integratives Entscheidungshilfe-Tool bei der Planung von Folgenutzungen für erneuerbare Energien in Bergbaufolgelandschaften. Als mögliche Projektpartner auf sächsischer Seite sah die Arbeitsgruppe neben dem LfULG verschiedene wissenschaftliche Einrichtungen und Unternehmen sowie betroffene Gemeinden, Landratsämter und den Regionalen Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien. Auf niederschlesischer Seite bestehen das Interesse und die Bereitschaft zur inhaltlichen Koordinierung beim IRT. Erste Abstimmungen zu diesem Projekt haben bereits stattgefunden. Trotzdem besteht bezüglich der Organisation sowie formeller Fragen der Projektpartnerschaft noch Abstimmungsbedarf.²³

Ein weiteres denkbare Projekt der Arbeitsgruppe ist ein besserer **Grenz-überschreitender Zugang zu den vorhandenen Geodaten-Portalen in Sachsen und Niederschlesien**. Das Ziel ist eine bessere grenzübergreifende Nutzung der beiden Portale sowie die Vermeidung „weißer Flecken“ auf beiden Seiten der Grenze. Hierzu sollen die vorhandenen Portale nutzbar gemacht werden, jedoch keine neuen Strukturen aufgebaut werden. Im Einzelnen ist eine bessere Verlinkung sowie eine konsequent zweisprachige Ausführung und Benutzerführung zwischen beiden Systemen vorgesehen. Ein zusätzliches Treffen hierzu hat auf Einladung des Regionalen Planungsverbandes Oberlausitz-Niederschlesien am 29. und 30. Juli 2014 im Sächsischen Staatsministerium des Innern in Dresden zwischen dem Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Geodäsie und Kartographie, sowie dem Staatsbetrieb Geoinformation und Vermessung Sachsen und dem Regionalen Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien stattgefunden, um Problemlösungen zu identifizieren.²⁴

Von allen Teilnehmern wurde eine **Fortführung der Arbeitsgruppenarbeit** gewünscht. Für die zukünftige Zusammenarbeit wurden die folgenden Themen benannt

- Abstimmungen zu aktuellen Fragen der Bergbauplanung und -sanierung; insbesondere Abstimmung zu Genehmigungsverfahren (Beteiligung, öffentliche Akzeptanz und internationale Aufmerksamkeit),

²³ Ansprechpartner: Herr Frank Sander, Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie, Abteilung Wasser, Boden, Wertstoffe, Referat Bergbaufolgen.

²⁴ Ansprechpartner: Herr Krzysztof Owsianik, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Woiwodschaftszentrum für geodätische und kartographische Dokumentation (Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej).

- stärkere Verzahnung vorhandener Konzepte; Ableitung gemeinsamer Entwicklungspotenziale als Vorlage für politische und öffentliche Kenntnisnahme; Untersetzung durch größeres Projekt,
- Muskauer Faltenbogen als potentiell neues Kooperationsthema sowie
- Steuerung und Begleitung der angestoßenen Projekte.

Prioritäten	Aktiver und zukünftiger Bergbau (einschließlich Tourismus und Naherholung sowie Konflikte, insbesondere Umweltkonflikte) Altbergbau, Sanierung, Rekultivierung und sozioökonomische Revitalisierung (Erfahrungsaustausch zum bergbaubedingten Strukturwandel; Einbeziehung auch anderer Lagerstätten, z. B. Ton).
Projekte	Postfossile Energiekonzepte für Bergbaulandschaften – Nachhaltige Landnutzung im Spannungsfeld von Energiewende, Ökosystemdienstleistungen, regionaler Wertschöpfung und räumlicher Planung Grenzüberschreitender Zugang zu den vorhandenen Geodaten-Portalen in Sachsen und Niederschlesien
Studien	Untersuchung zu den Zukunftsperspektiven des Berzdorfer Sees „Nachbarschaftsraum Berzdorfer See – Tagebau Turów“ Übersetzung des Regionalen Energie- und Klimaschutzkonzeptes ins Polnische

Tabelle 2: Ergebnisse der Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften)

2.3. Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume

Weite Teile des sächsisch-niederschlesischen Grenzraumes sind ländlich geprägt. Kennzeichnend sind ein hoher Anteil land- und fortwirtschaftlich genutzter Flächen sowie charakteristische Natur- und Kulturlandschaften mit touristischer Bedeutung, wie das Zittauer Gebirge, das Oberlausitzer Bergland, die Oberlausitzer Heide- und Teichlandschaft sowie das Iser- und Riesengebirge und dessen Vorland. Auf beiden Seiten der Grenze haben sich in den letzten Jahren Kooperationsräume zur Integrierten Ländlichen Entwicklung (ILE), ge-

fördert durch den Europäischen Landwirtschaftsfonds für die Entwicklung des Ländlichen Raums, etabliert. Eine grenzüberschreitende Abstimmung bei der ländlichen Entwicklung findet bisher kaum statt. Im Rahmen der LEADER-Förderung der kommenden Förderperiode 2014–2020 ist somit eine stärker grenzüberschreitende Abstimmung bei der Strategieentwicklung und der Umsetzung gemeinsamer Projekte denkbar.

Abbildung 31: Die Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume

Teamleader der Arbeitsgruppe waren Herr Paweł Czyszczon, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Direktor des Referates Entwicklung ländlicher Räume sowie Herr Ralf Kregel, Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung und Regionalentwicklung.

Erfahrungsaustausch, gemeinsame Interessen und Fachexkursionen

Das gegenseitige Kennenlernen der Mitglieder der Arbeitsgruppe, der Austausch über den aktuellen Stand und die Herausforderungen der ländlichen Entwicklung in Sachsen und Niederschlesien sowie die Diskussion gemeinsamer Probleme und Themenfelder waren Gegenstand des **ersten Workshops**. Im Ergebnis wurde vereinbart, sich in erster Priorität mit der ILE- bzw. LEADER-Förderung zu befassen. Für das weitere Vorgehen der Arbeitsgruppe wurde ein Austausch

zu den Integrierten Ländlichen Entwicklungskonzepten in Sachsen bzw. den Lokalen Entwicklungsstrategien in Niederschlesien sowie zu weiteren konzeptionellen Grundlagen (Strategie der ländlichen Räume, Landesentwicklungsplan Sachsen und Regionalplan Oberlausitz-Niederschlesien, Entwicklungsstrategie der Woiwodschaft Niederschlesien) beschlossen, verbunden mit dem Ziel der stärkeren Abstimmung und Zusammenarbeit bei der LEADER-Förderung in der Förderperiode 2014–2020 sowie der Ableitung gemeinsamer Visionen und Strategien. Als weitere Themen wurden die ländliche Baukultur zur Stärkung der Identität im ländlichen Raum sowie die Vermarktung regionaler Produkte und des Landtourismus identifiziert, wo eine gezielte grenzüberschreitende Vermarktung bisher kaum stattfindet. Weiterhin wurde deutlich, dass die zahlreichen Veranstaltungen zur ländlichen Entwicklung sowie zu ländlichen Produkten auf der jeweils anderen Seite der Grenze wenig bekannt sind.

Abbildung 32: Die Teamleader Paweł Czysty, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Anna Terlecka-Krowicka, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, und Ralf Kregel, Sächsisches Staatsministerium des Innern

Im Rahmen des **zweiten Workshops** wurden zunächst der Entwurf des Landesentwicklungsplans Sachsen 2013 sowie die Entwicklungsstrategie der Woiwodschaft Niederschlesien insbesondere im Hinblick auf Fragen der ländlichen Entwicklung vorgestellt. Im Zuge des Workshops wurden bereits prioritäre Handlungsfelder und Projektideen identifiziert. Hierzu zählten das Handlungsfeld Themendörfer, das Handlungsfeld Baukultur im ländlichen Raum, verbunden mit der Idee der Durchführung eines gemeinsamen Wettbewerbs, sowie die Entwicklung eines gemeinsamen Veranstaltungskalenders zu Festen,

Märkten und weiteren Veranstaltungen, die seit mehreren Jahren regelmäßig im Grenzraum stattfinden. Des Weiteren entstand die Idee des Aufbaus einer gemeinsamen Koordinierungsstelle zum Thema Tourismus und kulturelles Erbe im Rahmen der Förderperiode 2014–2020, die gleichzeitig als grenzüberschreitende Kontaktbörse dienen kann, sowie einer gemeinsamen Vermarktungsinitiative für lokale Produkte.

Im Rahmen einer beeindruckenden Exkursion erlebte die Arbeitsgruppe den großen Ideenreichtum und das Engagement verschiedener Initiativen zur ländlichen Entwicklung in Niederschlesien. Besucht wurden die Gemeinde Nowogrodziec mit ihrem Weg der Orgeln, der Verein für die Entwicklung von Henryków Lubański in der Gemeinde Lubań Śląski, das Themendorf Spytków in der Gemeinde Zgorzelec sowie der Verein Srebrna Dolina in Mojsz in der Gemeinde Lwówek Śląski.

Abbildung 33: Fachexkursion der Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume

Im Rahmen des **dritten Workshops** fand die Fachexkursion auf sächsischer Seite statt. Ziel war es insbesondere, Dörfer in Sachsen zu besuchen, die sich als Themendörfer entwickeln bzw. erfolgreich an nationalen Dorfwettbewerben teilgenommen haben. So führte die Fachexkursion nach Cunewalde, in das Themendorf Granitdorf Demitz-Thumitz, nach Rammenau sowie ins Pfeffer-

kuchmuseum Weißenberg. Die identifizierten Handlungsfelder und Projektideen wurden weiter konkretisiert und durch Beispiele aus anderen Regionen in Europa unteretzt. Insbesondere in Frankreich hat der ländliche Tourismus eine lange Tradition. Vorgestellt wurde unter anderem das Netzwerk „Schönste Dörfer“. Außerdem wurde die Ausschreibung für den gemeinsamen Veranstaltungskalender strukturiert und vorbereitet.

Ergebnisse der Arbeitsgruppe

Gemeinsame Prioritäten der ländlichen Entwicklung im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen sind

- eine gemeinsame touristische Vermarktung,
- die Förderung der Baukultur im ländlichen Raum sowie
- ein verstärkter Austausch zu Themendörfern und deren weitere Förderung bzw. Vernetzung.

Das **Handlungsfeld gemeinsame touristische Vermarktung** umfasst sowohl touristische Angebote im ländlichen Raum als auch lokale und regionale Produkte. Das Ziel ist eine bessere grenzüberschreitende Zusammenarbeit. Zwar existieren bereits Plattformen und Initiativen in diesem Bereich (Via Regia, Via Gustica, Via Sacra u. a.), jedoch bedarf es einer besseren Koordinierung und Bekanntmachung dieser Angebote. Mittelfristig ist die Einrichtung eines Koordinationszentrums Ländliche Entwicklung als ständiges Gremium wünschenswert. Hierbei sollten die vorhandenen Institutionen und Initiativen (Landestourismusverband (LTV), Marketing-Gesellschaft Oberlausitz (MGO), LEADER-Regionalmanagements, Niederschlesische Tourismusorganisation (DOT) und weitere) einbezogen werden, so dass Bündelungseffekte entstehen. Die niederschlesische Seite ist interessiert an einem Erfahrungsaustausch zum Aufbau regionaler Marketingstrukturen in Sachsen.

Im **Handlungsfeld Baukultur im ländlichen Raum** ist das Ziel, ein stärkeres Bewusstsein für regionales ländliches Bauen im niederschlesisch-sächsischen Grenzraum zu fördern. Das bestehende Potenzial und die regionalen Besonderheiten und Gemeinsamkeiten in der Baukultur sollen besser genutzt werden. Projektvorstellungen in diesem Handlungsfeld sind

- ein bilateraler Wettbewerb zum ländlichen Bauen oder die Kooperation zwischen bestehenden Wettbewerben. Hierbei sollten die bestehenden Gremien und Initiativen, etwa zum Umgebndeland, einbezogen werden sowie
- eine gemeinsame Bau-Fibel Ländliches Bauen unter Einbeziehung des Instituts für Territoriale Entwicklung (IRT) und des Instituts für Landschafts-

architektur der Universität für Naturwissenschaften Wrocław sowie auf deutscher Seite der Denkmalschutzbehörden und entsprechender Vereine, wie dem Umgebndeland.

Auf beiden Seiten der Grenze sind in den letzten Jahren zahlreiche Initiativen zu Themendörfern entstanden, wobei die Themenschwerpunkte ein breites Spektrum abdecken. Ansatzpunkte sind u. a. historische Ereignisse, regionale Produkte oder spezielle Handwerkstraditionen. Ziele im **Handlungsfeld Themendörfer** sind die grenzüberschreitende Vernetzung der bestehenden Initiativen vor Ort sowie die Professionalisierung der geleisteten ehrenamtlichen Arbeit in den Dörfern.

Vorgesehen sind ein regelmäßiger Informations- und Erfahrungsaustausch mit Workshops und Exkursionen. Im Winter/Frühjahr 2015 findet als Kick-off-Veranstaltung eines solchen Erfahrungsaustausches zu Themendörfern zwischen Sachsen und Niederschlesien auf Initiative des Marschallamtes eine **Fachtagung Themendörfer** statt. Zielgruppe sind Akteure zu Themendörfern aus den Vereinen und Initiativen vor Ort, aus den Verwaltungen sowie aus der Wissenschaft. Vorgesehen sind ein erster Konferenztage auf niederschlesischer Seite mit polnischen und deutschen Referenten sowie ein zweiter Fachexkursionstag auf sächsischer Seite.²⁵

Mittelfristig ist ein gemeinsamer Leitfaden zu Themendörfern vorgesehen. Ausgangspunkt ist zunächst der Leitfaden „Themendorfpraxis“ des Sächsischen Landesamtes für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie. Dieser wird im Rahmen des Projektes ins Polnische übersetzt und den Arbeitsgruppenmitgliedern auf polnischer Seite zur Verfügung gestellt. Anschließend ist eine Aktualisierung und Ergänzung polnischer Erfahrungen und Beispiele vorgesehen.

Im Rahmen des Projektes entstand in der Arbeitsgruppe des Weiteren ein gemeinsamer **Veranstaltungskalender** zu Festen, Märkten und weiteren Veranstaltungen im Grenzraum. Ziel des Kalenders ist eine verbesserte Vernetzung und ein besseres Marketing für regelmäßig stattfindende Veranstaltungen auf beiden Seiten, von denen viele seit mehreren Jahren stattfinden, jedoch oftmals auf der jeweils anderen Seite wenig oder nicht bekannt sind. Der Kalender verzichtet auf taggenaue Angaben und ist daher mehrjährig verwendbar. Aufgeteilt auf die Monate werden regelmäßig stattfindende und etablierte Veranstaltungen von regionaler Bedeutung im Grenzraum zum Thema ländliche Entwicklung dargestellt.

²⁵ Ansprechpartner: Herr Paweł Czystoń, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Direktor des Referates Ländliche Räume.

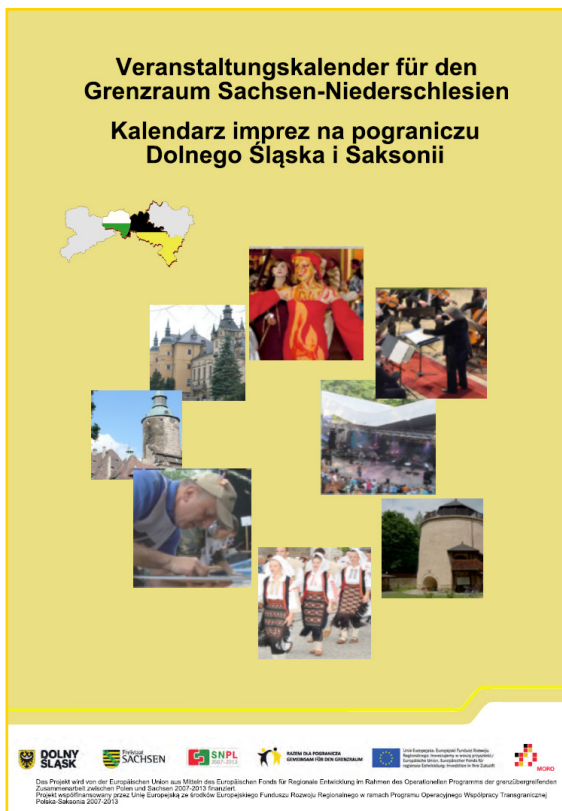

Abbildung 34: Veranstaltungskalender für den Grenzraum Sachsen – Niederschlesien

(Quelle: SMI)

Aufgrund der erfolgreichen Zusammenarbeit wird die **Fortführung der Arbeitsgruppe Entwicklung ländlicher Räume** von den Teilnehmern gewünscht. Gegenstand soll sein die Vertiefung der grenzüberschreitenden Abstimmungen in drei fokussierten Themenbereichen 1) Themendörfer, 2) Baukultur sowie 3) Regionalmarketing sein.

Im **Themenbereich Themendörfer** ist von der geplanten Fachkonferenz ausgehend ein stetiger Informationsaustausch im Rahmen von gemeinsamen Veranstaltungen, Exkursionen, Praktika und Hospitationen über das Jahr 2014 hinaus vorgesehen.

Ziel im **Themenbereich Baukultur im ländlichen Raum** ist eine grenzüberschreitende Zusammenarbeit bei Wettbewerben zur Baukultur im ländlichen Raum sowie evtl. mittelfristig die Organisation eines eigenständigen gemeinsamen Wettbewerbs im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen. Vorgesehen ist die Erstellung einer gemeinsamen Fibel zur Baukultur im ländlichen Raum. Potenzielle weitere Mitglieder der Unterarbeitsgruppe sind das Landesamt für Denkmalpflege Sachsen, das Görlitzer Fortbildungszentrum für Handwerk und Denkmalpflege e. V. sowie die Niederschlesische Handwerkskammer.

Im Themenbereich **Regionalmarketing** soll eine Plattform zur Vermarktung regionaler Produkte und touristischer Angebote geschaffen werden. Mittelfristig ist die Etablierung einer gemeinsamen Marke im niederschlesisch-sächsischen Grenzraum zur Identifizierung nach innen und Präsentation nach außen denkbar. Mögliche Partner in diesem Themenbereich wären die Tourismus-Organisation der Woiwodschaft Niederschlesien (DOT), die Niederschlesische Beratungsstelle für Landwirtschaft in Wrocław (DODR), die Marketinggesellschaft Oberlausitz (MGO), die künftigen LEADER-Regionen / Lokale Aktionsgruppen (LGD), das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien (UMWD) sowie das Sächsische Staatsministerium des Innern (SMI) und das Sächsische Staatsministerium für Umwelt und Landwirtschaft (SMUL) mit dem Sächsischen Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie (LfULG).

Prioritäten	Gemeinsame touristische Vermarktung Förderung der Baukultur im ländlichen Raum Themendörfer
Projekte	Regelmäßiger Informations- und Erfahrungsaustausch mit Workshops und Exkursionen zu Themendörfer; Fachtagung im Winter/Frühjahr 2015 als Kick-off Bilateraler Wettbewerb zum ländlichen Bauen oder Kooperation zwischen bestehenden Wettbewerben Bau-Fibel Ländliches Bauen
Studien	Veranstaltungskalender Übersetzung des Leitfadens „Themendorfpraxis“ ins Polnische

Tabelle 3: Ergebnisse der Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume

2.4. Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport

Grenzüberschreitende Verkehrsinfrastruktur und Verkehrsangebote haben für Grenzräume eine besondere Bedeutung, um grenzüberschreitende wirtschaftliche und kulturelle Verflechtungen zu ermöglichen. Im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen sind die grenzüberschreitenden Verkehrsverbindungen immer wieder Gegenstand von Diskussionen, da zum einen Verbesserungen bei der Straßen- und Schieneninfrastruktur sowie bei der Bedienungsqualität im öffentlichen Verkehr gefordert werden, andererseits Hemmnisse auf verschiedenen Ebenen bestehen und Lösungen teilweise außerhalb des Grenzraums gefunden werden müssen.

Abbildung 35: Die Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport

(Quelle: UMWD)

Teamleader der Arbeitsgruppe Verkehr und Transport waren auf niederschlesischer Seite Herr Wojciech Świnder, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Leiter des Referats Transport, der nach seinem Ausscheiden aus dem Marschallamt von Herrn Łukasz Sęk, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat für Organisation und Bekanntmachung des Transportes, vertreten wurde sowie auf sächsischer Seite Herr Jörg Kellermann, Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Landes- und Regionalplanung.

Abbildung 36: Die Teamleader Jörg Kellermann, Sächsisches Staatsministerium des Innern, Wojciech Świnder, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, und Lukasz Sęk, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien

Erfahrungsaustausch, gemeinsame Interessen und Fachexkursionen

An der Arbeitsgruppe haben aus Niederschlesien neben dem Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien der Niederschlesische Dienst für Straßen und Bahnen, das Institut für Territoriale Entwicklung und die Stadt Bolesławiec sowie aus Sachsen neben dem Sächsischen Staatsministerium des Innern der Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien, der Regionale Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien, das Sächsische Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr und das Landesamt Straßenbau und Verkehr mitgewirkt. Zu Beginn des **ersten Workshops** standen auch in dieser Arbeitsgruppe Themenvorschläge von niederschlesischer Seite zur Diskussion. Es wurde rasch deutlich, dass neben eigenen Projektideen zur Verbesserung grenzüberschreitender Verkehrsverbindungen auch eine bessere institutionelle Abstimmung als Ergebnis der Arbeitsgruppe wünschenswert wäre. Des Weiteren wurde vereinbart, die Vielzahl an bestehenden Projekten und Studien sowie deren Ergebnisse für die Zusammenarbeit zu nutzen. Bereits im Rahmen des ersten Workshops zeichneten sich Projektideen und Handlungsprioritäten in den Bereichen Öffentlicher Personennahverkehr / Schiene sowie Straße ab.

Gegenstand des **zweiten Workshops** war der zielorientierte Austausch über Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten, Kompetenzen und Verwaltungsvorgänge im Bereich Verkehr, die Identifizierung gemeinsamer Interessen und Prioritäten sowie die Konkretisierung gemeinsamer Projektideen. Außerdem wurden die planerischen und strategischen Grundlagen in Niederschlesien und

Sachsen (Entwicklungsstrategie der Woiwodschaft Niederschlesien, Landesentwicklungsplan Sachsen, Nahverkehrsplan für die Woiwodschaft Niederschlesien etc.) im Hinblick auf Fragen des Verkehrs präsentiert sowie Unterschiede und Gemeinsamkeiten diskutiert. Außerdem wurde die Rolle der Zweckverbände in Sachsen diskutiert. Der rechtliche Rahmen in Polen erlaubt ebenfalls die Einrichtung von Zweckverbänden, bisher sind jedoch noch keine eingerichtet worden. Im Weiteren werden die Projektideen ergänzt und konkretisiert. Die Fachexkursion auf sächsischer Seite führte zum Bahnhof Krzewina Zgorzelecka / Ostritz, wo u. a. das Problem unklarer Zuständigkeiten von Grenzbrücken thematisiert wurde, zur Neißebrücke Deschka/Pieńsk, zur Kulturinsel Einsiedel sowie zur Zittauer Schmalspurbahn einschließlich einer Fahrt in einem historischen Triebwagen von Zittau nach Oybin.

Abbildung 37: Fachexkursion der Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport

(Quelle: UMWD)

Im Rahmen des **dritten Workshops** fand u. a. die Fachexkursion auf niederschlesischer Seite statt. Beginnend mit dem geplanten Umsteigepunkt am Bahnhof Bolesławiec ging die Fahrt im Triebzug 31WE „Impuls“ der Niederschlesischen Eisenbahnen nach Węglińiec. Die Teilnehmer waren beeindruckt von der mo-

dernen Infrastruktur sowie von dem komfortablen und beschleunigungsstarken Elektrotriebzug. Anschließend ging die Fahrt per Bus zur Burg Czocha und wiederum mit Zügen der Niederschlesischen Eisenbahnen nach Węgliniec und zurück nach Bolesławiec. Im weiteren Verlauf des Workshops werden die Projektideen weiter konkretisiert und zu Projektskizzen ausgearbeitet.

Ergebnisse der Arbeitsgruppe

Im Rahmen des **vierten Workshops** wurden die Prioritäten der Arbeitsgruppe und die Projektideen zusammengefasst sowie das weitere Vorgehen abgestimmt. Eine Priorität für die zukünftige Zusammenarbeit im Bereich Verkehr ist die **Integration des öffentlichen Personennahverkehrs in Sachsen und Niederschlesien**. Hierzu sind die grenzüberschreitende Koordination des ÖPNV bzw. der zuständigen Stellen, eine stärkere interkommunale Kooperation sowie Kooperationsbereitschaft der Verkehrsunternehmen, bessere Fahrplanabstimmungen zwischen Bahn und Bus, übergreifende Tarife, attraktivere Umsteigepunkte zwischen den Verkehrsträgern sowie mittelfristig eine institutionelle Abstimmung bei der Fortschreibung der Entwicklungsstrategien und Verkehrsstrategien auf beiden Seiten der Grenze erforderlich. In dieser Priorität sind die folgenden Projektvorschläge und Maßnahmen identifiziert worden:

Beim **Projekt Neisse Go! SN-PL 2014–2020** handelt es sich um ein interaktives Planungssystem. Neben Auskünften zur Nutzung des ÖPNV soll das Portal Informationen zum touristischen Wander- und Radwanderwegenetz sowie zu touristischen Zielen, Kultureinrichtungen und Übernachtungsmöglichkeiten enthalten. Ziel des Systems ist es, die touristische Attraktivität der Region für Touristen, Besucher und ihre Bewohner zu steigern. Hierzu ist vorgesehen, die bereits bestehende Internetplattform Neisse Go! im sächsisch-tschechischen Teil der Euroregion Neisse auf den niederschlesisch-sächsischen Grenzraum auszuweiten. Datengrundlage auf niederschlesischer Seite ist wiederum eine bestehende Informationsplattform. Projektpartner sollen das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien und der Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) sein. Interne Abstimmungen hierzu haben bereits stattgefunden. Ein gemeinsamer Projektantrag im Rahmen des kommenden Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 ist vorgesehen.²⁶

²⁶ Ansprechpartner: Herr Dirk Benovsky, Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) und Herr Mirosław Matusiak, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Abteilung Transport, Referat für Organisation und Bekanntmachung des Transportes.

Das seit zehn Jahren bestehende Euro-Neisse-Ticket erlaubt grenzüberschreitende Fahrten im öffentlichen Personennahverkehr im Dreiländereck Ostsachsen – Niederschlesien – Nordböhmen. Steigende Verkaufszahlen belegen den Erfolg des Tickets. Ein weiteres Projekt der Arbeitsgruppe ist daher das **Projekt Weiterentwicklung des Euro-Neisse-Tickets**. Ziel ist das Erreichen von mehr Verbindlichkeit zwischen den Partnern, evtl. mittels der Gründung eines Europäischen Verbundes für territoriale Zusammenarbeit (EVTZ). Auch hier soll ein gemeinsames Projekt im Rahmen des Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020 beantragt werden. Partner sind der Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) und das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien. Weitere Abstimmungen zwischen den Partnern hierzu sind vorgesehen. Des Weiteren sollen tschechische Partner eingebunden werden, entweder über die nun mögliche 20%-Regelung oder über einen parallelen Projektantrag.²⁷

Zur Vorbereitung des Projektes Weiterentwicklung des Euro-Neisse-Tickets wurde im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ eine fragebogengestützte **Untersuchung zur Nutzung des Euro-Neisse-Tickets** erarbeitet. Die Ergebnisse dieser Befragung sollen in den Projektantrag einfließen. Der Fragebogen für diese Untersuchung lag bereits zum vierten Workshop der Arbeitsgruppe im Entwurf vor. Vorgesehen sind zwei siebentägige Befragungen mit insgesamt 1.400 Fragebögen. Die Befragung findet auf allen Eisenbahnlinien im Grenzraum sowie auf der Buslinie P zwischen Görlitz und Zgorzelec statt.

Verknüpfungspunkte zwischen den verschiedenen Verkehrsträgern tragen erheblich zur Attraktivitätssteigerung des öffentlichen Personenverkehrs bei. In der Planung ist ein solcher Umsteigepunkt zwischen Bahn, Stadt-, Regional- und Fernbussen, verbunden mit der Umgestaltung des Bahnhofsvorplatzes, momentan in Bolesławiec. Dieses Vorhaben soll Modellcharakter für den Grenzraum haben. Ein Erfahrungsaustausch mit sächsischen Projekten ist vorgesehen. Das **Projekt Intermodaler Umsteigepunkt Bolesławiec** ist daher ebenfalls ein Vorhaben, welches in der Arbeitsgruppe entstanden ist. Vorgesehen ist eine teilweise Umsetzung im Rahmen des Kooperationsprogramms INTERREG Polen–Sachsen 2014–2020. Leadpartner wäre die Stadt Bolesławiec. Möglicher Projektpartner könnte die Stadt Bautzen sein. Der Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) hat sich bereit erklärt, die Stadt Bolesławiec bei der Kontaktaufnahme zu unterstützen.²⁸

²⁷ Ansprechpartner: Herr Dirk Benovsky, Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) und Herr Mirosław Matusiak, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Abteilung Transport, Referat für Organisation und Bekanntmachung des Transportes.

²⁸ Ansprechpartner: Herr Jerzy Zieliński, Stadtverwaltung Bolesławiec.

Abbildung 38: Jerzy Zieliński erläutert die Planung des Umsteigepunktes am Bahnhof in Bolesławiec

Die Arbeitsgruppe Verkehr und Transport hält außerdem eine Ausweitung des grenzüberschreitenden Angebots im öffentlichen Personennahverkehr für prioritär. Die steigenden Verkaufszahlen des Euro-Neisse-Tickets belegen eine wachsende Nachfrage im grenzüberschreitenden öffentlichen Personennahverkehr. Jedoch stehen diesem Ziel insbesondere im Schienenverkehr zahlreiche Hindernisse entgegen.

Probleme resultieren etwa aus einer fehlenden Zulassung polnischer Eisenbahnfahrzeuge zur Einfahrt in die Grenzbahnhöfe sowie aus hohen Trassen- und Stationsnutzungsgebühren, die momentan verhindern, dass Regionalzüge der Niederschlesischen Eisenbahnen in den Bahnhof Görlitz fahren können. Eine attraktive Verknüpfung regionaler Verbindungen im Bahnhof Görlitz ist derzeit somit nicht möglich.

Die fehlende Elektrifizierung des Abschnitts Węglińiec-Zgorzelec-Dresden führt zu Problemen bei der Schaffung einer attraktiven Verbindung zwischen Dresden und Wrocław. Auf polnischer Seite besteht die Bereitschaft zur Elektrifizierung des Abschnittes Węglińiec-Görlitz, wenn auf deutscher Seite die Elektrifizierung des Bahnhofs Görlitz vorgenommen würde. Die Optimierung der Stadtbus-Linie P vom Bahnhof Görlitz zum Bahnhof Zgorzelec kann hier nur eine Übergangslösung sein.

In der Relation Zittau-Liberec bedarf der polnische Abschnitt zwischen Zittau und Hrádek nad Nisou einer dringenden Sicherung und Modernisierung.

Hierzu ist ein deutsch-polnisch-tschechischer Staatsvertrag vorgesehen. Die Kosten der Maßnahme belaufen sich auf ca. 2,5 Mio. Euro.

Zur Lösung dieser Probleme ist die Einbindung der Eisenbahnverkehrs- und Infrastrukturunternehmen erforderlich. Dies ist etwa im Rahmen des Runden Tisches Verkehr der Oderpartnerschaft möglich. Darüber hinaus sollen die intensiven Abstimmungen zwischen dem Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien und dem Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON) fortgeführt werden. Um der Dringlichkeit dieser Probleme Nachdruck zu verleihen, beschließt die Arbeitsgruppe die Verfassung eines **Memorandums Grenzüberschreitender Schienenverkehr Sachsen-Niederschlesien**, in dem die wesentlichen Forderungen der Arbeitsgruppe zum grenzüberschreitenden Schienenverkehr verankert werden sollen. Forderungen und Adressaten des Memorandums können der folgenden Tabelle entnommen werden.

Forderungen	Adressaten Deutschland	Adressaten Polen
Fernverkehrsangebot Dresden-Wrocław als Teil einer internationalen Schienenverbindung prüfen	DB Fernverkehr Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI)	PKP Intercity Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung Polnisches Eisenbahnverkehrsamt UTK
Ausnahmeregelung bei der Fahrt polnischer Schienenfahrzeuge in Grenzbahnhöfe (insbesondere Görlitz)	Eisenbahnbundesamt EBA DB Netz	PKP PLK (Netz) Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung Polnisches Eisenbahnverkehrsamt UTK
Elektrifizierung Dresden-Görlitz-Węliniec • Abschnitt Węliniec-Görlitz • Abschnitt Görlitz-Dresden	Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI) DB Netz	PKP PLK (Netz) Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung Polnisches Eisenbahnverkehrsamt UTK

Tabelle 4: Forderungen zum grenzüberschreitenden Schienenverkehr Sachsen-Niederschlesien

Sicherung und Modernisierung des polnischen Abschnitts zwischen Zittau und Hrádek nad Nisou	Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur (BMVI) DB Netz	PKP PLK (Netz) Ministerium für Infrastruktur und Entwicklung
---	--	---

Tabelle 4: Forderungen zum grenzüberschreitenden Schienenverkehr Sachsen-Niederschlesien (Fortsetzung)

Im Bereich des Straßenverkehrs ist die Priorität die Beseitigung von Engpässen in den Netzinfrastrukturen sowie die Verbesserung der Straßeninfrastruktur im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen, insbesondere sekundärer und tertiärer Straßen. Auch hier entstanden Projektvorschläge für die zukünftige Zusammenarbeit zwischen Sachsen und Niederschlesien. Das angedachte **Projekt Informationsportal für Straßenverwaltungen** hat die Verbesserung der Zusammenarbeit der Straßenbauverwaltungen zum Ziel. Zuständigkeiten für Bau- und Unterhaltungslasten von Grenzbrücken sind im Rahmen des deutsch-polnischen Regierungsabkommens nur auf Landesebene geregelt. Informationen hierzu sind momentan nicht zentral erfasst oder nicht für alle Verwaltungen zugänglich. Teilweise fehlen Zuordnungen von konkreten Behördenzuständigkeiten. Dies führt bei Wechsel von Baulastträgern etwa infolge von Umstufungen zu Informationsverlusten. Kommunikationswege für kurzfristige Anfragen, etwa in Krisensituationen, fehlen. Vorgesehen ist daher die Erfassung und regelmäßige Aktualisierung von Kontaktdaten der zuständigen Straßenbaulastträger, Verkehrsbehörden und Unterhaltungsdienste sowie die Entwicklung einer zweisprachigen Datenbank mit Onlinezugang für die zuständigen Behörden. Erfasst werden sollen zunächst alle Grenzbrücken und unmittelbar angebundene Straßen. Später ist eine Ausweitung auf alle Straßen im Grenzraum denkbar. Projektpartner sind das Landesamt für Straßenbau und Verkehr (LASuV) sowie der Niederschlesische Dienst für Straßen und Bahnen (DSDiK).²⁹

Ein weiterer Projektantrag ist vorgesehen zur **Linienbestimmung der grenzüberschreitenden Straßenverbindung Pieńsk-Deschka** sowie zur Standortsuche für eine Grenzbrücke. Am momentan abgestimmten Grenzbrückenstandort ist eine leistungsfähige Verkehrsstrasse aus deutscher Sicht nicht möglich. Das Vorhaben soll daher eine grenzüberschreitende Umweltverträglichkeitsprüfung, eine grenzüberschreitende Verkehrsuntersuchung sowie eine Variantenuntersuchung umfassen. Partner sind wiederum das Landesamt für Straßenbau und

²⁹ Ansprechpartner: Herr Günther, Landesamt für Straßenbau und Verkehr.

Verkehr (LASuV) sowie der Niederschlesische Dienst für Straßen und Bahnen (DSDiK).³⁰

Des Weiteren ist eine Verbesserung der Straßeninfrastruktur im Raum Bogatynia/Zittau erforderlich. Ein Projekt der Arbeitsgruppe ist daher die **Beseitigung von Engpässen im Bereich der sekundären Achsen zur transnationalen Hauptverkehrsachse A 4** innerhalb der TEN-Zentralachse. Konkret sind die Teilerneuerung der sächsischen Staatsstraße S 132, Brücke Bw 5 in Zittau sowie der Ausbau der niederschlesischen Woiwodschaftsstraße DW-Nr. 354 Turoszów–Sieniawka vorgesehen. Als Projektpartner werden gesehen der Niederschlesische Dienst für Straßen und Bahnen (DSDiK) sowie ein kommunaler Baulastträger, z. B. die Stadt Zittau.³¹

Eine **weitere Zusammenarbeit im Bereich Verkehr und Transport** wird gewünscht vom Zweckverband Oberlausitz-Niederschlesien (ZVON), vom Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien gemeinsam mit dem Institut für Territoriale Entwicklung (IRT), vom Niederschlesischen Dienst für Straßen und Bahnen (DSDiK), vom Landesamt Straßenbau und Verkehr (LASuV) sowie vom Regionalen Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien. Als wichtig wird insbesondere die institutionelle und personelle Kontinuität der Zusammenarbeit eingeschätzt.

Prioritäten	Integration des öffentlichen Personennahverkehrs in Sachsen und Niederschlesien Verbesserung der Straßeninfrastruktur im Grenzraum, insbesondere sekundärer und tertiärer Straßen
Projekte	Neisse Go! SN-PL 2014–2020 Weiterentwicklung des Euro-Neisse-Tickets Projekt Intermodaler Umsteigepunkt Bolesławiec Informationsportal für Straßenverwaltungen Linienbestimmung der grenzüberschreitenden Straßenverbindung Pieńsk-Deschka Beseitigung von Engpässen im Bereich der sekundären Achsen zu den transnationalen Hauptverkehrsachsen A 4
Studien	Untersuchung zur Nutzung des Euro-Neisse-Tickets
Memorandum Grenzüberschreitender Schienenverkehr Sachsen-Niederschlesien	

Tabelle 5: Ergebnisse der Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport

³⁰ Ansprechpartner: Herr Günther, Landesamt für Straßenbau und Verkehr.

³¹ Ansprechpartnerin: Frau Kucharska, Niederschlesischer Dienst für Straßen und Bahnen (DSDiK).

2.5. Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie

Vor dem Hintergrund der vollen Arbeitnehmerfreizügigkeit seit dem Jahr 2011 und eines sich trotz vergleichsweise hoher Arbeitslosenzahlen zunehmend abzeichnenden Fachkräftemangels ist eine abgestimmte Arbeitsmarkt- und Bildungspolitik im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen von hoher Priorität. Ähnliche demografische Entwicklungen auf beiden Seiten der Grenze, einhergehend mit Folgen für die regionale Daseinsvorsorge, machen daher eine bessere Abstimmung erforderlich. Zugleich gilt es, den Menschen beiderseits der Grenze Perspektiven für Leben und Arbeiten in der Region aufzuzeigen. Aus diesen Gründen wurde die Arbeitsgruppe Arbeitsmarktpolitik und Demografie im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ ins Leben gerufen.

Abbildung 39: Die Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie

(Quelle: UMWD)

Teamleader der Arbeitsgruppe waren von niederschlesischer Seite Frau Monika Kwil-Skrzypińska, Direktorin des Niederschlesischen Woiwodschafts-arbeitsamtes in Wałbrzych sowie von sächsischer Seite Herr Dr. Ludwig Scharmann, Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung.

Abbildung 40: Die Teamleader Monika Kwil-Skrzypińska, Niederschlesisches Woiwodschaftsarbetsamt, und Dr. Ludwig Scharmann, Sächsisches Staatsministerium des Innern, sowie Danuta Florek, ebenfalls Niederschlesisches Woiwodschaftsarbetsamt (re.)

Erfahrungsaustausch, gemeinsame Interessen und Fachexkursionen

Gegenstand des **ersten Workshops** der Arbeitsgruppe Arbeitsmarktpolitik und Demografie waren das gegenseitige Kennenlernen der Arbeitsgruppenteilnehmer sowie der Austausch über aktuelle Themen und Herausforderungen, wie der demografische Wandel und die Daseinsvorsorge, grenzüberschreitende Arbeitsmärkte und grenzüberschreitende Bildungs Kooperation. Die Themen- und Zielsetzung der Arbeitsgruppe sollte konkretisiert sowie anzustrebende Ergebnisse und das weitere Vorgehen abgestimmt werden. Dabei ging es zunächst um die Bestandsaufnahme vorhandener Untersuchungen und Studien auf beiden Seiten. Nach mehreren Präsentationen und Diskussionen hierzu kristallisierten sich bereits die Themenfelder wirtschaftliche Entwicklung, grenzüberschreitender Arbeitsmarkt, Sicherung der Daseinsvorsorge, insbesondere der grenzüberschreitenden Gesundheitsvorsorge sowie Bildung als Themenbereiche der Arbeitsgruppe heraus.

Schwerpunkt des **zweiten Workshops** war der zielorientierte Austausch über Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten, Kompetenzen und Verwaltungsvorgänge sowie die Erörterung gemeinsamer Projektideen. Vorgestellt wurden die Entwicklungsstrategie der Woiwodschaft Niederschlesien und der Entwurf des inzwischen in Kraft getretenen Landesentwicklungsplans Sachsen 2013. Im Rahmen der folgenden Diskussionen verständigte sich die Arbeitsgruppe auf die folgenden drei Handlungsfelder: 1) Sicherung der Daseinsvorsorge, insbesondere grenzüberschreitende Gesundheitsversorgung, 2) Grenzüberschreitender

Arbeitsmarkt sowie 3) Bildung. Die Fachexkursion auf niederschlesischer Seite führt die Arbeitsgruppe zunächst in die Sonderwirtschaftszone Wałbrzych. Hier konnten in den vergangenen Jahren beachtliche Ansiedlungserfolge erzielt werden, die wesentlich zum Strukturwandel in der Region Wałbrzych nach Ende des Steinkohlebergbaus beigetragen haben. Eine weitere Station der Fachexkursion war das Niederschlesische Zentrum für Berufsauskunft und Lehrerweiterbildung in Wałbrzych sowie das Zentrum für Arbeitsmarktbeteiligung am Kreisarbeitsamt Kamienna Góra.

Abbildung 41: Fachexkursion auf niederschlesischer Seite

Die Fachexkursion auf sächsischer Seite im Rahmen des **dritten Workshops** führte zunächst nach Reichenbach / Oberlausitz, wo verschiedene innovative Projekte gezeigt wurden. Zunächst stellte Herr Bürgermeister Böer die „Zukunftsstrategie Reichenbach 2030 – Soziale Infrastruktur“, das „Sächsisches Migrationszentrum: Integration durch Leistung“ sowie das Vorhaben „Eurokommunale“ vor. Ein weiteres grenzüberschreitendes Vorhaben ist das Projekt „Demografie, Vernetzung und Migration im Dreiländereck – Chancen und Potenziale eines grenzüberschreitenden Arbeitsmarktes“. Anschließend wurde eine Werkstatt zur Beschäftigung schwerbehinderter Menschen besucht. Nach der Fahrt nach Görlitz wurde dort das Berufliche Schulzentrum (BSZ) „Christoph

Lüders“ besucht, wo die vielen verschiedenen Formen der beruflichen Ausbildung in Sachsen vorgestellt und diskutiert wurden. Hier wurde nochmals das große Interesse von polnischer Seite an der dualen Berufsbildung in Deutschland deutlich. Im Zuge der Arbeitssitzungen wurden die Handlungsfelder konkretisiert und gemeinsame Projektideen skizziert.

Ergebnisse der Arbeitsgruppe

Als Priorität der Arbeitsgruppe Arbeitsmarktpolitik und Demografie für die zukünftige Zusammenarbeit zwischen Niederschlesien und Sachsen wird gesehen die **Erhaltung der Daseinsvorsorge im Grenzraum durch gemeinsame Angebote und eine gemeinsame Nachfrage** in den Handlungsfeldern

- Soziale Daseinsvorsorge,
- Grenzüberschreitender Arbeitsmarkt und
- Bildung.

An Stellen, wo rechtliche oder administrative Hürden dem entgegenstehen, sind **Ausnahmeregelungen („Experimentier-Klauseln“)** für den Grenzraum erforderlich. Die Sicherung der Daseinsvorsorge im Grenzraum soll durch grenzüberschreitende Lösungen, insbesondere durch eine grenzüberschreitende Gesundheitsversorgung, gewährleistet werden.

Abbildung 42: Fachexkursion auf niederschlesischer Seite

Der Schwerpunkt im **Handlungsfeld Soziale Daseinsvorsorge** liegt in der grenzüberschreitenden Gesundheits- und Pflegeversorgung sowie auf Telekommunikation und öffentlichem Verkehr. Hintergrund sind sich bereits abzeichnende Engpässe bei der Altenpflege auf deutscher Seite sowie bei Fachärzten im ländlichen Raum auf deutscher und polnischer Seite. Komparative Vorteile in den beiden Regionen (z. B. Lohnkosten) sollten genutzt sowie grenzüberschreitende Versorgungsbereiche entwickelt und mobile Angebote gefördert werden. Maßnahmen hierzu sind grenzüberschreitende Arbeitsgruppen zur Pflege, gemeinsame Ausbildungsmodule zur Qualifizierung in der häuslichen Pflege sowie der Umgang mit datenschutzrechtlichen Bestimmungen beim Austausch sensibler Daten.

Leitprojekt der Arbeitsgruppe in diesem Handlungsfeld ist das **Projekt Plattform Telemed 2020**. Projektpartner sind das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien sowie das Sächsische Staatsministerium für Soziales und Verbraucherschutz. Eine Projektskizze liegt vor. Abstimmungen hierzu haben bereits stattgefunden.³²

Die Ziele im **Handlungsfeld Grenzüberschreitender Arbeitsmarkt** sind die Aktivierung des grenzüberschreitenden Arbeitsmarktes und die Förderung der fachlichen und räumlichen Arbeitskräftemobilität. Vorgesehene Maßnahmen sind ein Austausch zu guten Beispielen in Sachsen und Niederschlesien sowie der Austausch Langzeitarbeitsloser zur Sprachqualifizierung und zum Erwerb von Zertifikaten. Des Weiteren ist es erforderlich, Informationen über die Nachbarregionen diesbezüglich zu verbessern.

Ein denkbare **Projekt Informationsaustausch und Institutionalisierung im Arbeitsmarkt** hat den regelmäßigen, institutionalisierten Informationsaustausch zu Wirtschaftstrends, Arbeitsvermittlung (inkl. kleine und mittlere Unternehmen, Gründerberatung), Bedarfsabschätzung im Grenzraum sowie zu Abschlüssen und Zertifikaten zum Gegenstand. Der Schwerpunkt sollte auf dem Tourismus, dem Gastgewerbe und auf Pflegeberufen liegen.³³

Im **Handlungsfeld Bildung** liegt der Fokus auf der Berufsbildung. Die Vision ist es, langfristig eine gemeinsame Bildungsregion im Grenzraum Niederschlesien – Sachsen zu etablieren. Dies soll mit dem **Projekt Regionales Berufsbildungs-Marketing** gefördert werden. Ziel des Projektes ist es, Fachkräfte in der Region zu halten, jungen Menschen eine Perspektive im Grenzraum zu bieten und den

³² Ansprechpartner: Herr Dr. Antoni Zwiefka, Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien und Herr Volker Koehn, Sächsisches Staatsministerium für Soziales und Verbraucherschutz.

³³ Ansprechpartner: Herr Mirko Wessling, Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung, Chemnitz sowie Frau Danuta Florek und Frau Monika Kwil-Skrzypińska, Niederschlesisches Woiwodschaftsarbeitsamt.

Informationsaustausch zwischen Lehrern, Schülern und Unternehmen zu verbessern. Zielgruppen sind Betriebe und Kammern, Schulen und Lehrkräfte sowie Schulabsolventen. In den Arbeitspaketen

1. Recherche zu bestehenden Angeboten und guten Beispielen,
2. Verstetigung und Institutionalisierung sowie
3. Einführung gemeinsamer Regelangebote zur Berufsbildung und Berufsorientierung

sind die folgenden Maßnahmen vorgesehen:

- grenzüberschreitende Organisation der Berufsmesse des Landkreises Görlitz,
- Ausbildungsplatz-Börse, Unternehmertage,
- Regionale Berufsmessen und der Besuch von Berufsschulen,
- Berufspraktika im Nachbarland,
- grenzüberschreitende Organisation des „Arbeitskreises Schule-Wirtschaft“,
- Berufsforen zwischen Schulen, Ausbildungsbetrieben und Städten,
- eine Online-Plattform sowie
- Austausche von Berufsschülern und Lehrpersonal.

Projektpartner auf sächsischer Seite könnte die PONTES-Agentur für Bildung des Landkreises Görlitz bzw. deren Folgeeinrichtungen, das Sächsische Staatsministerium für Kultus und die Sächsische Bildungsagentur sowie auf niederschlesischer Seite das Berufsinformationszentrum sein.³⁴

Des Weiteren ist im Handlungsfeld Bildung eine **Studie „Grenzüberschreitende Zusammenarbeit in der beruflichen Bildung“** entstanden. Dabei wurden Beispiele guter Praxis an den westdeutschen Außengrenzen diagnostiziert und auf ihre Übertragbarkeit für den sächsisch-niederschlesischen Grenzraum untersucht. Zu beantwortende Fragen waren v. a.:

- Wie kann die kritische Masse zur Auslastung von Bildungseinrichtungen in Grenzräumen erreicht werden?
- Wie lässt sich das Potenzial erweitern, um die Tragfähigkeit langfristig sicherzustellen?
- Welche Hemmnisse – insbesondere administrative und rechtliche Normen – können auf welche Weise überwunden werden?

Gegenstand der Studie war neben der Recherche guter Beispiele aus anderen Grenzregionen also die Findung konkreter Übertragungsmöglichkeiten sowie die Erarbeitung geeigneter Handlungsempfehlungen für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen. Adressaten der Studie sind die regionalen Akteure – auf deutscher Seite der Arbeitskreis Schule-Wirtschaft sowie das Regionale Bildungsforum für den Landkreis Görlitz sowie auf polnischer Seite die Kreise als

³⁴ Ansprechpartnerin: Frau Dr. Regina Gellrich, PONTES-Agentur für Bildung des Landkreises Görlitz.

Träger der Berufsschulen, der Konvent der Kreise, das Nationale Zentrum zur Förderung von Berufsbildung des Bildungsministeriums, das Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien sowie die Arbeitsverwaltungen.³⁵

Prioritäten	Erhaltung der Daseinsvorsorge im Grenzraum durch gemeinsame Angebote und eine gemeinsame Nachfrage in den Handlungsfeldern • Soziale Daseinsvorsorge, insbesondere grenzüberschreitende Gesundheitsversorgung • Grenzüberschreitender Arbeitsmarkt • Bildung Ausnahmeregelungen („Experimentier-Klauseln“) für den Grenzraum
Projekte	Projekt Plattform Telemed 2020 Projekt Informationsaustausch und Institutionalisierung im Arbeitsmarkt Projekt Regionales Berufsbildungs-Marketing
Studien	Grenzüberschreitende Zusammenarbeit in der beruflichen Bildung: Beispiele guter Praxis an deutschen Außengrenzen (ca. 73 Seiten)

Tabelle 6: Ergebnisse der Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie

³⁵ Ansprechpartner: Herr Dr. Ludwig Scharmann, Sächsisches Staatsministerium des Innern.

Lernende Verwaltungen – Praktika, Sprache, Landeskunde

3.1. Gegenseitige Praktika

Zur Intensivierung des Austauschs zwischen den Verwaltungen in Niederschlesien und Sachsen waren gegenseitige Praktika Gegenstand des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“. Diese dauerten bis zu vier Wochen. Eine Aufstellung der bereits stattgefundenen und noch geplanten Praktika kann Tabelle 7 entnommen werden.

Jeder Hospitant hatte während der Zeit des Praktikums einen persönlichen Betreuer zu seiner Seite. Die Schwerpunkte der Praktika deckten viele unterschiedliche Themenbereiche in den Zuständigkeitsbereichen der beteiligten Institutionen ab. Ergebnisse einzelner Praktika waren die Fortentwicklung der in den Arbeitsgruppen entstandenen Projektideen sowie die konkrete Projektanbahnung (z. B. Projekt Plattform Telemed 2020; Arbeitsgruppe 3 Arbeitsmarktpolitik und Demografie). An anderer Stelle ist eine Hospitantin im Nachgang des Praktikums in Niederschlesien in ihrer Einrichtung zur Ansprechpartnerin für Kontakte nach Polen benannt worden.

Die persönlichen Erfahrungen im Rahmen der Praktika sowie der erzielte Nutzen für die entsendende Institution wurden von allen Hospitanten positiv bewertet. Hierzu zählen insbesondere persönliche Kontakte sowie der tiefere Einblick in Verwaltungsstrukturen, Zuständigkeiten und Verwaltungsverfahren. Des Weiteren sind Unterschiede in den Verwaltungskulturen in beiden Ländern identifiziert worden. Für viele der niederschlesischen Hospitanten waren etwa die flexibleren Arbeitszeiten in Sachsen sowie die Begrenzung der täglichen Arbeitszeit in den Praktikumsberichten bemerkenswert. Einen weiteren Nutzen für die entsendende Institution sahen die Hospitanten im Austausch guter Praktiken aus dem jeweiligen Nachbarland.

Hospitant	Praktikumsstelle
Dr. Magdalena Belof (Institut für Territoriale Entwicklung) (geplant)	Leibniz-Institut für ökologische Raumentwicklung
Dr. Jan Blachowski (Institut für Territoriale Entwicklung)	Leibniz-Institut für ökologische Raumentwicklung
Prof. Dr. Joachim Budrack (Leibniz-Institut für Länderkunde)	Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Wirtschaftsentwicklung
Iwona Grabowska (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat für grenzüberschreitende Zusammenarbeit und internationale Projekte)	Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung
Lutz Günther (Landesamt für Straßenbau und Verkehr)	Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat für grenzüberschreitende Zusammenarbeit und internationale Projekte
Joanna Jeż (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat für grenzüberschreitende Zusammenarbeit und internationale Projekte)	Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung
Markus Kamratzki (Sächsisches Oberbergamt)	Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Geologie
Kamila Magdalena Kopeć (Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH, Praktikantin)	Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat für grenzüberschreitende Zusammenarbeit und internationale Projekte
Anna Kucharska (Niederschlesischer Dienst für Straßen und Bahnen)	Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung
Wioletta Liberacka (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat für grenzüberschreitende Zusammenarbeit und internationale Projekte)	Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung
Wieland Menzel (Stadtverwaltung Görlitz, Stadtplanungs- und Bauordnungsamt)	Institut für Territoriale Entwicklung

Tabelle 7: Praktika im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“

Hospitant	Praktikumsstelle
Justyna Młynarz (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Wirtschaft)	Sächsische Staatskanzlei
Rafał Nowakowski (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Organisation und Recht)	Stadtarchiv Dresden
Anna Pytlarz (Institut für Territoriale Entwicklung)	Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung
Dr. Ludwig Scharmann (Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung)	Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Entwicklung Ländlicher Räume Niederschlesisches Woiwodschaftsarbeitsamt
Zdzisław Szulc (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Geodäsie und Kartographie)	Staatsbetrieb Geoinformation und Vermessung Sachsen
Friederike Vialon (Landkreis Görlitz, Dezernat III, Untere Denkmalschutzbehörde)	Institut für Territoriale Entwicklung
Witold Warczewski (Institut für Territoriale Entwicklung)	Sächsisches Staatsministerium des Innern, Referat Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung
Dr. Antoni Zwiefka (Marschallamt der Woiwodschaft Niederschlesien, Referat Gesundheitswesen)	Sächsisches Staatsministerium des Innern Sächsisches Staatsministerium für Soziales und Verbraucherschutz

Tabelle 7: Praktika im Rahmen des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“ (Fortsetzung)

3.2. Sprachkurse

Das Programmdokument „Operationelles Programm der grenzübergreifenden Zusammenarbeit Sachsen – Polen 2007–2013“ benannte mangelnde Sprachkenntnisse als Haupthindernis für die Entwicklung der Zusammenarbeit und Nutzung der Chancen der Integration. Diesem Problem begegnete das Projekt

„Gemeinsam für den Grenzraum Niederschlesien – Sachsen“ durch Weiterbildungsmaßnahmen, die auf die Bedürfnisse der Mitarbeiter der Verwaltung zugeschnitten sein und die Sprachkenntnisse sowie die interkulturelle und fachliche Kompetenz der Mitarbeiter der sächsischen Verwaltungen zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit stärken sollten. Denn Sprachkenntnisse haben Schlüsselbedeutung für die Fortführung der Zusammenarbeit über das Projekt hinaus. Die Motivation, zusätzlich zu ihren regulären Aufgaben Polnisch zu erlernen, spiegelt die wachsende Bedeutung und Qualität der Zusammenarbeit zwischen dem Freistaat Sachsen und der Woiwodschaft Niederschlesien wider.

Im Auftrag des Sächsischen Staatsministeriums des Innern führte die Volkshochschule Sächsische Schweiz Osterzgebirge e. V. einen Sprachkurs durch, der insgesamt 240 Unterrichtsstunden beinhaltete und in einen Grund- und Aufbaukurs aufgeteilt war. An der Weiterbildung nahmen Mitarbeiter der sächsischen Ministerien und Landesbehörden teil, die dienstlich im engen Kontakt mit verschiedenen polnischen Ämtern und Einrichtungen stehen.

Abbildung 43: Sprachunterricht Polnischkurs 2013, Thema: Weihnachten in Polen

Der Grundkurs bot den Einstieg in die polnische Sprache und vermittelte den grundlegenden Wortschatz und die erforderlichen grammatischen Strukturen.

Im Vordergrund des Kurses standen die Entwicklung aller Sprachfertigkeiten (Hörverstehen, Sprechen, Lesen und Schreiben) und die praktische Anwendung der erworbenen lexikalischen und grammatischen Einheiten in entsprechenden mündlichen und schriftlichen Übungen. Die Lernenden wurden befähigt, typische Situationen in der Alltagssituation sprachlich zu bewältigen, sich zu ausgewählten Themen aus dem privaten und beruflichen Leben zu äußern, Sprechabsichten, wie z. B. Bitten, Vorschläge, Wünsche zu formulieren, Fragen zu bestimmten Situationen und Sachverhalten zu stellen und auf diese dementsprechend zu reagieren, Dialoge zu führen und kurze Texte, z. B. Einladungen oder E-Mails, zu verfassen. Nach dem Kursabschluss wird erwartet, dass die Teilnehmer in Bezug auf den gemeinsamen europäischen Referenzrahmen das Sprachniveau A2 erreichen.

Der Aufbaukurs, der dem Grundkurs folgte, hatte zum Ziel, die vorher erlernte Lexik und Grammatik zu wiederholen und zu festigen, sowie den vorhandenen Wortschatz um neue alltags- und berufsbezogene Themenbereiche zu erweitern und die Sprachkompetenzen weiter zu entwickeln. Verschiedene Aufgaben und Übungen sollten den Teilnehmern eine sichere und korrekte Anwendung des erworbenen Wortschatzes in der mündlichen und schriftlichen Äußerung ermöglichen. Die Einbeziehung von visuellen und auditiven Unterrichtskomponenten, landeskundlichen Elementen und Zurverfügungstellung authentischer Texte half beim Erlernen der polnischen Sprache. Es wurde angestrebt, dass nach dem Kursabschluss die Teilnehmer das Sprachniveau B1 erreichen.

3.3. Seminare Landeskunde Polen und interkulturelle Kommunikation sowie anschließende Exkursion

Des Weiteren wurden für die deutschen Projektbeteiligten zwei Seminare zur Landeskunde und interkulturellen Kommunikation einschließlich einer Fachexkursion nach Niederschlesien angeboten. Diese umfassten Geschichte, politisches System, Gesellschaft, Bräuche und Umgangsformen. Die Seminare führte ebenfalls die VHS Sächsische Schweiz Osterzgebirge e. V. durch. Die Seminarleiterin vermittelte Informationen über geographische, politische und administrative Strukturen Polens, demographische und wirtschaftliche Entwicklungen, die polnische Währung, Sprache, Dialekte, Minderheiten, Religionen sowie über das Bildungssystem. Ausführlich besprochen wurden die Einheiten der legislativen, exekutiven und judikativen Gewalt in Polen. Neben der Struktur und Aufgaben des polnischen Parlaments (Sejm und Senat), der Regierung und des Präsidenten wurde die öffentliche Verwaltung, ihre Aufteilung in die

Regierungs- und Selbstverwaltung, der Kompetenzbereich einzelner Ämter und deren Vertreter auf der Ebene der Woiwodschaft, des Kreises und der Gemeinde dargestellt. Die Teilnehmer wurden auch mit den wichtigsten Ereignissen, Wendepunkten und Schlüsselakteuren der polnischen Geschichte vertraut gemacht. Ebenso wurden Traditionen, Sitten und Bräuche zu polnischen Festen und Feiertagen vermittelt. Die Teilnehmer hatten die Möglichkeit, inhaltliche Fragen zu den Vorträgen zu stellen, eigene Erfahrungen anzubringen, Bemerkungen und Kommentare beizutragen. Alle Teilnehmer haben Teilnahmebestätigungen, Mappen mit allen Präsentationen und Hefte der Bundeszentrale für politische Bildung zum Thema Polen erhalten.

Abbildung 44: Landeskunde Polen und interkulturelle Kommunikation– Fachexkursion 2.-4.7.2013

In Ergänzung des theoretischen Seminars wurde eine dreitägige Exkursion nach Niederschlesien organisiert. Die Teilnehmer besuchten unter anderem das Schloss Łomnica. Die Eigentümerin hielt einen interessanten Vortrag, wie es dank der grenzüberschreitenden Kooperation vieler Akteure gelungen ist, ein gemeinsames kulturelles Erbe zu retten und die Einheimischen für weitere gemeinsame Aktivitäten zu begeistern, die u. a. lokale Traditionen und Produkte fördern und

somit zur Entwicklung der Region ihren Beitrag leisten. Des Weiteren fand ein Treffen im Verbindungsbüro des Freistaates Sachsen in Wrocław und Gespräche mit dem Leiter des Büros statt. Während der Landeskundeexkursion konnten die Teilnehmer die im Seminar Landeskunde Polen erworbenen Kenntnisse um weitere Informationen und Eindrücke bereichern, die Entwicklung der Grenzregion auf der polnischen Seite, die Kultur, Traditionen und den Alltag in Polen hautnah erleben und nicht zuletzt die kulinarischen Spezialitäten der Region kosten.

Auch für die polnischen Projektpartner haben interkulturelle Kompetenzen große Bedeutung. Aus diesem Grund wurden im Jahr 2013 Schulungen unter dem Titel „Das diplomatische Protokoll bei deutsch-polnischen Kontakten“ organisiert. Während der Treffen wurden u. a. protokollarische Fragen im Zusammenhang mit Präzedenzfällen, Korrespondenz und telefonischer Kommunikation der Verwaltungsmitarbeiter thematisiert. An den Schulungen haben über 30 Beschäftigte aus Woiwodschafts-, Regional- und Kommunalverwaltungen teilgenommen.

Kontaktaten aller am Projekt beteiligten Personen

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Arbeitsgruppe 1 Revitalisierung der Städte /Grupa robocza 1 „Rewitalizacja miast”							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Bernhard	Fechner		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	info@stadtsanierung-zittau.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Birgid	Kaiser	Geschäfts- führerin	Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	b.kaiser@stadtentwicklung- zittau.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Kamila	Kopec		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	kamikari@me.com
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Katrin	Krügermeier		Ref. 54 Städtebau- und EU-Förderung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	katrin.kruegermeier@smi. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Wieland	Menzel		Stadtplanungs- und Bauordnungsamt, Stadt Görlitz	DE	w.menzel@goerlitz.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Gabriele	Schumann		Ref. 54 Städtebau- und EU-Förderung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	gabriele.schumann@smi. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dana	Stachura		Ref. 54 Städtebau- und EU-Förderung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	dana.stachura@smi.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Friederike	Vialon		Landratsamt Görlitz, Außenstelle Niesky, Untere Denkmalschutzbehörde	DE	friederike.vialon@kreis-gr.de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Isabel	Vogel		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	i.vogel@stadtsanierung-zittau. de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Isabel	Walter		Zittauer Stadtentwicklungsgesellschaft mbH	DE	walter@stadtsanierung-zittau. de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Uwe	Wildenauer		Wüstenrot Haus - und Städtebau GmbH	DE	uwe.wildenauer@wuertenrot.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Hartmut	Wilke	Amtsleiter Stadtplanungs- und Bauord- nungsamt	Stadt Görlitz	DE	h.wilke@goerlitz.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dr./dr Magdalena	Belof	Zastępca Dyrektora	Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	magdalena.belof@irt.wroc.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Andrzej	Dudek			PL	adrekord@gmail.com
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Michał	Frycz		Dział Planowania i Programowania Rozwoju Regionalnego Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	michal.frycz@umwd.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Aleksandra	Gancarz		Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	aleksandra.gancarz@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Katarzyna	Hanczarek		Regionalny Punkt Kontak- towy Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	jgrpk@dolnyslask.pl

Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Dr./dr Maciej	Klonowski		Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geolo- giczny–Państwowy Instytut Badawczy	PL	maciej.klonowski@pgi.gov.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Janusz	Korzeń		Przegląd Urbanistyczny	PL	jkorzen@ przegladurbanistyczny.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Aleksandra	Kotkowska		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	aleksandrakotkowska@irt. wroc.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Roland	Marciniak	Burmistrz	Urząd Gminy Świeradów Zdrój	PL	r.marciniak@swierardowzdroj. pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Łukasz	Medeksza	Pełnomocnik Zarządu Województwa Dolnośląskiego ds. Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego	Departament Infrastruktury Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	lukasz.medeksza@dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Adam	Mydlowski		Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny–Państwowy Instytut Badawczy	PL	amyd@pgi.gov.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Piotr	Roman	Prezydent miasta Bolesławiec, Prezydent Stowarzyszenia Gmin Polskich Eurorregionu Nysa	Urząd Miasta Bolesławiec	PL	prezydent@um.boleslawiec.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Arkadiusz	Suliga		Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	arkadiusz.suliga@dolnyslask.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Ilona	Szarapo	Kierownik	Pracownia Współpracy Międzyregionalnej Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	ilonaszarapo@irt.wroc.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Łukasz	Urbanek	Kierownik	Dział Programowania Funduszy Europejskich Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	lukasz.urbanek@umwd.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Witold	Warczewski		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	witold.warczewski@irt.wroc.pl
Arbeitsgruppe 2 Revitalisierung der Braunkohlegebiete, Bergbaufolgelandschaften (einschließlich Parklandschaften) / Grupa Robocza 2 „Rewitalizacja obszarów powydobywczych węgla brunatnego, krajobrazy pokopalniane (łącznie z obszarami parkowymi)”							
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Kirsten	Clausnitzer		Amt für Kreisentwicklung Landratsamt Görlitz	DE	kirsten.clausnitzer@kreis-gr.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Holger	Freymann	Amtsleiter	Amt für Kreisentwicklung, Landratsamt Görlitz	DE	holger.freymann@kreis-gr.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Silvina	Gondlach		Landesdirektion Sachsen, Außenstelle Bautzen	DE	silvina.gondlach@lds.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Axel	Heinemann		Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	axel.heinemann@rpv- oberlausitz-Niederschlesien.de

Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Peter	Heinrich	Leiter der Verbands- verwaltung	Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	peter.heinrich@rpv- oberlausitz-niederschlesien.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Martin	Herrmann	Abteilungsleiter	Abteilung 1 Zentrale Aufgaben Sächsisches Oberbergamt	DE	martin.herrmann@oba. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Markus	Kamratzki		Referat 13 Controlling Sächsisches Oberbergamt	DE	markus.kamratzki@oba. sachsen.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Ansgar	Kaup	Geschäftsführer	Planungsbüro Richter + Kaup, Ingenieure und Planer	DE	kaup@richterundkaup.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Gerd	Pfitzner		Landesdirektion Sachsen	DE	gerd.pfitzner@lds.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Frank	Sander	Leiter	Ref. 46 Bergbaufolgen Sächsisches Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie	DE	frank.sander@smul.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Andreas	Schaaf		Stadtplanungsamt Stadtverwaltung Görlitz	DE	a.schaaf@goerlitz.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Josefine	Schmidt		Planungsbüro Richter + Kaup, Ingenieure und Planer	DE	kaup@richterundkaup.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Artur	Bielński	Starosta powiatu w Zgorzelcu Zgorzeleckiego, zastępca prezydenta Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Nysa	Starostwo Powiatowe w Zgorzelcu	PL	starosta@powiat.zgorzelec.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr. Ing./dr inż. Jan	Blachowski		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	jan.blachowski@irt.wroc.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Dr. Ing./ dr inż Adam	Ihnatowicz	Zastępca Dyrektora	Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy	PL	adam.ihnatowicz@pgi.gov.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Paweł	Karpiński	Zastępca Dyrektora, Pełnomocnik Marszałka ds. Odnawialnych Źródeł Energii	Wydział Środowiska Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	pawel.karpinski@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Waldemar	Kaźmierczak	Geolog Wojewódzki	Dyrektor Wydziału Geologii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	waldemar.kazmierczak@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Dr. Ing./ dr inż Urszula	Kaźmierczak		Wydział Geoinżynierii, Górnictwa i Geologii Instytut Górnictwa Politechnika Wrocławska	PL	urszula.kazmierczak@pwr. wroc.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Jacek	Koperdowski		Wydział Geodezji i Kartografii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	jacek.koperdowski@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Jacek	Koźma		Oddział Dolnośląski im. Henryka Teisseyre'a Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy	PL	jacek.kozma@pgi.gov.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Kamila	Lesiw- -Głowacka		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	kamila.glowacka@irt.wroc.pl

Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Wioletta	Liberacka		Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	wioletta.liberacka@umwd.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Hanna	Mrów- czyńska- Siadak		PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A.	PL	hanna.mrowczynska-siadak@gkpgg.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Dr./dr Wojciech	Naworyta		Akademia Górniczo- Hutnicza w Krakowie	PL	naworyta@agh.edu.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Krzysztof	Owsianik	Kierownik	Dział ds. DSP Wydziału Geodezji i Kartografii Wy- dział Geodezji i Kartografii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	krzysztof.owsianik@ dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Robert	Pajkert	Geodeta Województwa, Dyrektor	Wydział Geodezji i Kartografii Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	robert.pajkert@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dariusz	Zięba		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	dariusz.zieba@irt.wroc.pl
Arbeitsgruppe 3 Entwicklung ländlicher Räume / Grupa Robocza 3 „Rozwój obszarów wiejskich”							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Prof. Dr./ prof. dr Holm	Große	Geschäftsführer	Marketing Gesellschaft Oberlausitz-Niederschlesien	DE	holm.grosse@oberlausitz.com
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Karina	Hitziger		Geschäftsbereich Regional- und Stadtentwicklung Zittauer Stadtentwicklungs- gesellschaft mbH	DE	k.hitziger@stadtsanierung- zittau.de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Kristin	Hitziger		Jugend- und Kinderhaus „Villa“ Zittau	DE	jugendhaus@villa-zittau.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Ralf	Kregel		Ref. 45 Europäische Raumordnung, Raumplanung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	ralf.kregel@smi.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Frank	Krone		Ref. 43 Kommunale Gebietsstrukturen Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	frank.krone@smi.sachsen.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Dr./dr Angela	Kunz		Ref. 23 Ländliche Entwicklung Sächsisches Landesamt für Umwelt Landwirtschaft und Geologie	DE	angela.kunz@smul.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Babette	Kunz		Planungsbüro Richter + Kaup, Ingenieure und Planer	DE	info@richterundkaup.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Friede- mann	Kurtz		Ref. 34 Tourismus, Regionalinitiativen, Standortmarketing Sächsisches Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr	DE	friedemann.kurtz@smwa. sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Christoph	Pilz		Marketing-Gesellschaft Oberlausitz-Niederschlesien	DE	christoph.pilz@oberlausitz.com
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Markus	Thieme		Ref. 23 Ländliche Entwicklung Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie	DE	markus.thieme@smul.sachsen. de

Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Jörg	Weichler	Fachbereichs- leiter	Fachbereich Regionale Planung und Regionalentwicklung Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	joerg.weichler@rpv- oberlausitz-Niederschlesien.de
Experte/ Expert	Herr/Pan	Thaddäus	Ziesch		Christliches Soziales Bildungswerk Miltitz e.V.	DE	thaddaeus.ziesch@csb-miltitz. de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dr. Ing./ dr inż. Ewa	Bienkowska	Kierownik	Dział Metodyki Doradztwa, Szkoleń i Wydawnictw Dolnośląski Ośrodek Doradz- twa Rolniczego we Wrocławiu	PL	ewa.bienkowska@dodr.pl
Experte/ Expert	Frau/Pani	Barbara	Borysiewicz		Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu	PL	barbara.borysiewicz@dodr.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Paweł	Czyszczon	Dyrektor	Wydział Obszarów Wiejskich Departament Obszarów Wiejskich i Zasobów Naturalnych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	pawel.czyszczon@dolnyslask.pl
Experte/ Expert	Herr/Pan	Edward	Dudek	Wójt	Urząd Gminy Jeżów Sudecki	PL	wojt@jezowsudecki.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Marek	Karlowski		Południowo-Zachodnie Forum Samorządu Terytorialnego Pogranicze	PL	karlowski@pogranicze-csb. home.pl
Experte/ Expert	Herr/Pan	Ludwik Stanisław	Kaziów	Burmistrz	Urząd Gminy i Miasta Lwówek Śląski	PL	sekretaria@lwoweksaski.pl
Experte/ Expert	Herr/Pan	Krzysztof	Kociubiński		Zakład Studiów nad Unią Europejską Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Wrocławski	PL	krzysztof.kociubinski@ uniwroc.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Tomasz	Korczak	Burmistrz	Urząd Miasta i Gminy Międzylesie	PL	urzad@miedzylesie.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Stanisław	Longawa	Wójt	Urząd Gminy Kłodzko	PL	wojt@gmina.klodzko.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Beata	Misztak		Regionalny Punkt Kontaktowy Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	jgrpk@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Bożena	Mulik	Prezes	Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Partnerstwo Izerskie”	PL	zarzad@lgdpartnerstwoizerskie.pl; biuro@lgdpartnerstwoizerskie.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Prof. Irena	Niedźwiecka-Filipiak		Instytut Architektury Krajobrazu Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu	PL	irena.niedzwiecka-filipiak@up.wroc.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Barbara	Nowak-Obelinda	Dolnośląski wojewódzki konserwator zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków	PL	b.obelinda@dwkz.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Rajmund	Papiernik	Dyrektor Biura Zarządu DOT	Dolnośląska Organizacja Turystyczna	PL	rajmund.papiernik@dot.org.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Agnieszka	Skonieczka		Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Partnerstwo Izerskie”	PL	zarzad@lgdpartnerstwoizerskie.pl; biuro@lgdpartnerstwoizerskie.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Jerzy	Stachyra	Zastępca burmistrza ds. polityki regionalnej	Urząd Miasta i Gminy Bogatynia, Euroregion Neisse	PL	biuro.burmistrza@bogatynia.pl

Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Czesława	Surwillo			Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego	PL	czeslaw.surwillo@dodr.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Anna	Terlecka- Krowicka			Wydział Obszarów Wiejskich Departament Obszarów Wiejskich i Zasobów Naturalnych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	anna.terlecka@umwd.pl
Arbeitsgruppe 4 Verkehr und Transport / Grupa Robocza 4 „Komunikacja i transport”								
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dirk	Benofsky			Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	d.benofsky@zvon.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Jitka	Bergholz			Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	j.bergholz@zvon.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Thomas	Brade			Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	thomas.brade@rpv- oberlausitz-niederschlesien.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Michael	Breitkopf			Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	m.breitkopf@zvon.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Peter	Galiläer		Referatsleiter	Ref. 62 Strategie und Planung Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr	DE	peter.galilaer@smwa.sachsen. de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Lutz	Günther		Niederlassungs- leiter	Landesamt für Straßenbau und Verkehr, Niederlassung Bautzen	DE	lutz.guenther@lasuv.sachsen.de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Ilka	Hunger		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	i.hunger@zvonn.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Jörg	Kellermann		Ref. 44 Landes- und Regionalplanung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	joerg.kellermann@smi.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Robert	Koch		Regionaler Planungsverband Oberlausitz-Niederschlesien	DE	robert.koch@rpv-oberlausitz-niederschlesien.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Christoph	Mehnert	stv. Geschäftsführer	Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	c.mehnert@zvonn.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Hans- Jürgen	Pfeiffer	Geschäftsführer	Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	h.pfeiffer@zvonn.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Sandra	Trebesius		Zweckverband Verkehrsverbund Oberlausitz-Niederschlesien GmbH (ZVON GmbH)	DE	s.trebesius@zvonn.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Artur	Harc	Kierownik	Dział Planowania i Progno- zowania Rozwoju Regio- nalnego Wydział Koordynacji Polityki i Regionalnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	artur.harc@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Anna	Kucharska		Dolnośląska Służba Dróg i Kolei	PL	anna.kucharska@dodik.wroc.pl

Experte/ Expert	Herr/Pan	Mirosław	Matusiak		Dział Organizacji i Promocji Transportu Wydział Transportu Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	mirosław.matusiak@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Maciej	Samulewicz		Instytut Rozwoju Terytorialnego	PL	maciejsamulewicz@irt.wroc.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Łukasz	Sęk		Wydział Transportu Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	lukasz.sek@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Wojciech	Świnder	Dyrektor	Wydział Transportu Departament Infrastruktury Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	wojciech.swinder@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Heike	Uhe	Inhaberin	Niemiecko-Polska Kooperacja Gospodarcza	PL	heike.uhe@npgk-wroclaw.com
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Miłosz	Zankowski		Wydział Koordynacji Polityki Regionalnej Departament Rozwoju Regionalnego Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	mzankowski@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Jerzy	Zieliński	Sekretarz miasta Bolesławiec	Urząd Miasta Bolesławiec	PL	sekretarz@um.boleslawiec.pl
Arbeitsgruppe 5 Arbeitsmarktpolitik und Demografie / Grupa Robocza 5 „Rynek pracy i demografia”							
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Prof. Dr./ prof. dr Joachim	Burdack	Projektleiter	Leibniz Institut für Länderkunde	DE	j_burdack@ifl-leipzig.de
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Dr./dr Regina	Gellrich	Leiterin	Pontes-Agentur für Bildung des LK Görlitz	DE	gellrich@ibz-marienthal.de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Sebastian	Handrick		Sächsische Bildungsagentur Regionalstelle Bautzen	DE	sebastian.handrick@rsab.smk.sachsen.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Kerstin	Kuhtz		Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Beate	Liebig		Sächsische Bildungsagentur, Regionalstelle Bautzen	DE	beate.liebig@rsab.smk.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Robert	Nadler		Leibniz-Institut für Länderkunde	DE	r_nadler@ifl-leipzig.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Alin	Neumann		Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Helge	Paulig		Ref. 23 Lehrpersonal Sächsisches Staatsministerium für Kultus	DE	helge.paulig@smk.sachsen.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Ludwig	Scharmann		Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE	ludwig.scharmann@smi.sachsen.de
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Helga	Schiefer	Schulleiterin	Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Mirko	Wesling		IAB-Regional Sachsen	DE	mirko.wesling@iab.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Marlies	Wiedmer- Hüchelheim		Landratsamt Görlitz	DE	schul-sportamt@kreis-gr.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Dr./dr	Zschocke		Berufliches Schulzentrum Christoph Lüders Görlitz	DE	info@bszgoerlitz.de
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Beata	Bartłomiej- czak-Pyka	Kierownik	Oddział ds. Promocji i Informacji Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	beata.pyka@dwup.pl

Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Alina	Bieńkowska	Kierownik	Ośrodek Banku Danych Lokalnych Urząd Statystyczny we Wrocławiu	PL	abienkowska@stat.gov.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Mieczysław	Ciurla	Dyrektor	Wydział Rozwoju Gospodarczego Departament Rozwoju Regionalnego Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	mieczyslaw.ciurla@dolnyslask.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Danuta	Florek	Wicedyrektor	Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	danuta.florek@dwup.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Agnieszka	Ilczuk	Kierownik	Dolnośląski Ośrodek Badań Regionalnych Urząd Statystyczny we Wrocławiu	PL	a.ilczuk@stat.gov.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Ryszard	Janas		Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej Dokształcenia Nauczycieli w Wałbrzychu	PL	ryszard.janas@ciz.walbrzych.pl; rajanas1@wp.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Zdzisław	Kaliciak	Kierownik	Wydział Analiz i Statystyki Rynku Pracy Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	zdzislaw.kaliciak@dwup.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Monika	Kosior		Dolnośląski Ośrodek Polityki Społecznej	PL	m.kosior@dops.wroc.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Frau/Pani	Bogusława	Kulińska	Zastępca dyrektora	Wydział ds. Osób Niepełnosprawnych Departament Spraw Społecznych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	bkulinska@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Monika	Kwil-Skrzypiąska	Dyrektor	Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	PL	monika.skrzypinska@dwup.pl

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Elżbieta	Opilowska		Centrum im. Willy'ego Brandta	PL	opilowska@wbz.uni.wroc.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Ewelina	Sadowska	Kierownik	Pracownia ds. Projektów UE DCiZiDN Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu	PL	ewelina.sadowska@ciz.walbrzych.pl
Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Edyta	Sobala	Dyrektor	Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu	PL	edyta.sobala@ciz.walbrzych.pl
Vertretungs- mitglied/ Członek zastępczy	Herr/Pan	Marcin	Szymkowiak		Wydział Edukacji i Nauki Departament Spraw Społecznych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	marcin.szymkowiak@dolnyslask.pl
Mitglied/ Członek	Frau/Pani	Justyna	Urban		Wydział Edukacji i Nauki Departament Spraw Społecznych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	justyna.urban@dolnyslask.pl
Experte/ Ekspert	Herr/Pan	Witold	Woźny		Departament Spraw Społecznych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	witold.wozny@umwd.pl
Mitglied/ Członek	Herr/Pan	Dr./dr Antoni	Zwiefka		Wydział Zdrowia Departament Polityki Zdrowotnej Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	antoni.zwiefka@dolnyslask.pl

Alle Arbeitsgruppen / Wszystkie Grupy Robocze						
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Dr. Frank	Pfeil	Abteilungsleiter	Abteilung Landesentwicklung, Sport Sächsisches Staats- ministerium des Innern	DE frank.pfeil@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Maria	Diersch	Projektkoordinatorin des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE maria.diersch@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Dirk	Dreßler	Referatsleiter	Ref. 45 Europäische Raumordnung Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE dirk.dressler@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Tim	Petzold	Projektmitarbeiter des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE tim.petzold@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Sandra	Schramm	Projektmitarbeiterin des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE sandra.schramm@smi.sachsen.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Susanne	Wehse	Projektmitarbeiterin des Projektes „Gemeinsam für den Grenzraum“	Ref. 45 Europäische Raumordnung, Regionalentwicklung Sächsisches Staatsministerium des Innern	DE susanne.wehse@smi.sachsen.de

Arbeitsgruppe/ Grupa Robocza	Anrede	Vorname/ Imię	Name/ Nazwisko	Funktion/ Funkcja	Institution/Instytucja	Land/ Kraj	E-Mail/e-mail
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Iwona	Grabowska	Pracownik projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	iwona.grabowska@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Joanna	Jęz	Koordynator projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	joanna.jez@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Ewa	Król	Pracownik projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	e.krol@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Paweł	Kurant	Kierownik	Dział Współpracy Transgranicznej Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	pawel.kurant@dolnyslask.pl;
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Anna	Mykowska	Pracownik projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	anna.mykowska@dolnyslask.pl

alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Bartłomiej	Ostrowski	Dyrektor	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	bartlomiej.ostrowski@ dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Alicja	Przepiórska	Koordynator projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Departament Marszałka Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	alicia.przepiorska@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Angelika	Serwin	Koordynator projektu „Razem dla pogranicza”	Wydział Współpracy z Zagranicą i Projektów Międzynarodowych Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	PL	angelika.serwin@dolnyslask.pl
alle AGs/ wszystkie GR Experte/ Ekspert	Frau/Pani	Elzbieta	Kasianik		Gemeinsames Technisches Sekretariat	DE	elzbieta.kasianik@sab.sachsen. de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Agata	Dittrich	Projekt- sekretariat	core-consult GmbH & Co KG	DE	adittrich@core-consult.de
alle AGs/ wszystkie GR	Frau/Pani	Agnieszka	Heinrichs	Projekt- sekretariat	core-consult GmbH & Co KG	DE	aheinrichs@core-consult.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Frank	Trepte	Projekt- sekretariat	core-consult GmbH & Co KG	DE	ffrepte@core-consult.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Dr. Ing./ dr inż. Robert	Knippschild	Wissenschaft- licher Begleiter	Beratung für Europäische Stadt- und Regionalentwicklung	DE	robert.knippschild@gmx.de
alle AGs/ wszystkie GR	Herr/Pan	Grzegorz	Zaloga	Dolmetscher	PRO LINGUA	PL	zaloga@web.de

Nakład / Auflage:
500 egzemplarzy / 500 Exemplare

Druk i oprawa graficzna / Druck und Gestaltung:
Wydawnictwo JAK, www.wydawnictwojak.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone / Alle Rechte vorbehalten

Powielanie możliwe tylko w przypadku uzyskania zgody od Partnerów Projektu /
Nachdruck nur möglich nach der Abstimmung mit den Projektpartnern.

Egzemplarz bezpłatny/Kostenloses Exemplar